

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ALMAN DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

FİİLLERDE ÇOKANLAMLILIK:
“ALMAK” FİİLİNİN ALMANCA KARŞILIKLARI
ÖRNEĞİNDE BİR İNCELEME

Huriye ESER

154206001002

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman:

Prof. Dr. Zeki USLU

Konya-2019

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü
Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Huriye ESER	
	Numarası	154206001002	
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Alman Dili ve Edebiyatı /Alman Dili ve Edebiyatı	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktor ☐
	Tezin Adı	Fiillerde Çokanlamlılık: “Almak” Fiilinin Almanca Karşılıkları Örneğinde Bir İnceleme	

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

A handwritten signature in blue ink, likely belonging to Huriye Eser, the student mentioned in the table.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Öğrencinin

Adı Soyadı	Huriye ESER
Numarası	154206001002
Ana Bilim / Bilim Dalı	Alman Dili ve Edebiyatı / Alman Dili ve Edebiyatı
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Zeki USLU
Tezin Adı	Fiillerde Çokanlamlılık: "Almak" Fiilinin Almanca Karşılıkları Örneğinde Bir İnceleme

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan "Fiillerde Çokanlamlılık: "Almak" Fiilinin Almanca Karşılıkları Örneğinde Bir İnceleme" başlıklı bu çalışma 15/03/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı Danışman ve Üyeler

Prof. Dr. Zeki USLU

Doç. Dr. Hasan YILMAZ

Prof. Dr. Yılmaz KOÇ

İmza

(Handwritten signatures of Prof. Dr. Zeki USLU, Doç. Dr. Hasan YILMAZ, and Prof. Dr. Yılmaz KOÇ)

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	Huriye ESER
Numarası	154206001002
Ana Bilim / Bilim Dalı	Alman Dili ve Edebiyatı /Alman Dili ve Edebiyatı
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktor ☐
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Zeki USLU
Tezin Adı	Fiillerde Çokanlamlılık: “Almak” Fiilinin Almanca Karşılıkları Örneğinde Bir İnceleme

ÖZET

Dilin üç temel özelliğinden söz edilebilir; ses, yapı ve anlam. Bunlardan en karmaşık olan şüphesiz anlam boyutudur. Çünkü sözcüklerin anlam kazanması belirli dil kurallarına bağlı olmayıp tarihsel, sosyal ve kültürel etkenler altında yaşanan bir süreçte gerçekleşir. Bu etkenler her dilde farklı olduğundan sözcüklerin anlam özellikleri de farklılık göstermektedir. Anlambilim dilin anlam boyutunu inceleyen dilbilim dalıdır. Bir sözcüğün birden çok anlam bildirme özelliği çokanlamlılık (Polysemie) olarak adlandırılır. “almak” fiili sıkça kullanılan ve çokanlamlılık özelliği taşıyan sözcüklerden biridir. “Almak” fiilinin anlamsal çeşitliliği ve bu sözcüğün Almanca karşılıklarının anlambilim ve çokanlamlılık kapsamında ele alınması çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Türkçede “almak” fiili ve onu anlamca karşılayan Almanca fiilleri biçimsel ve anlamsal yönden karşılaştırmak, benzerlik ve farklılıklarını incelemektir. Çalışmada betimsel ve karşılaştırmalı yöntem kullanılmıştır. Önce Türkçede “almak” fiili yapı ve anlam açısından incelenmiştir. “Almak” fiilinin temel fiil olarak “bir şeyi kendine doğru yaklaştırma” anlamı

taşıdığı, çeşitli türetme ekleriyle çatı özelliğinin değiştirilerek yepyeni anlamlarda kullanılabildiği, başka fiillerle birleşerek tarz bildirme özelliği taşıyabildiği, farklı adlarla kaynaşarak birleşik fiiller ve deyimler oluşturabildiği tespit edilmiştir. Daha sonra bu fiilin Almancadaki karşılıkları incelenmiştir. Her iki dilde de ilgili fiillerin anlam özelliği anlambirimcik çözümlemesi yoluyla ele alınmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgu ve değerlendirmelere göre Türkçede temel fiil işlevinde kullanılan “almak” fiilinin Almancada birden fazla fiille karşılandığı görülmüştür. Ancak Almancadaki her bir fiil ayrı bir anlam özelliği taşımaktadır. Türkçede kullanılan “almak” fiilinin farklı anlam özellikleri konu bağlamından çıkarılırken, Almancada her bir anlam özelliği için ayrı bir fiil bulunduğu saptanmıştır.

Sonuç olarak Türkçe ve Almanca dillerinde fiillerin çokanlamlı olmasında biçimsel değişmelerin önemli bir etkisi olduğu, Türkçede çatı ve türetme eklerinin, Almancada ise örneklerin fiilin anlamı üzerinde belirleyici olduğu tespit edilmiştir.

**T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü**

Öğrencinin	Adı Soyadı	Huriye ESER		
	Numarası	154206001002		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Alman Dili ve Edebiyatı / Alman Dili ve Edebiyatı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora	☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Zeki USLU		
	Tezin İngilizce Adı	Polysemy in Verbs: An Examination on the Equivalence of the Verb “almak” in the German Language		

SUMMARY

Three fundamental features of the language can be mentioned; voice, structure and meaning. The one which is the most complex, without doubt, is the meaning dimension. Because, the way of words gaining meanings does not depend on particular language rules rather, they happen in a process where historical, social and cultural factors take place. As these factors are different in every language, the meanings of the words show differences as well. Semantics is a science branch which focuses on the meaning dimension of language. The feature of the word, which enables the word to mean more than one meaning, is called Polysemy. “almak” is one of the verbs which is mostly used and which carries polysemy feature. “almak” verb’s semantic diversity and this word’s German equivalences and tackling these in the context of semantics and polysemy forms the main aim of our study.

The aim of this study is to view the morphological and semantic similarities, view the similarities and differences between the verb of “almak” in Turkish and the verbs that are equivalent to “almak” in German. In this study are used descriptive and

comparative methods. First the verb of “almak” in Turkish is examined in the standards of meaning and structure. The verb of “almak” means to “to get something closer” priorly but with derivation methods it can be used with different meanings, it can cohere with something words and can be used in expressions. After, the some study is made on the verbs that are equivalent “almak” in German. The verbs are examined under componential analysis method in both languages. The study shows us the verb of “almak” in Turkish in fundamental usage equals more than one verb in German. But every verb in German carries another meaning. In Turkish the meaning of the verb is related with the subject of the matter. In German there is another verb for each subject.

As a result, the structural changes have a significant effect on the verbs in Turkish and German having more than one meaning. In Turkish structural and derivate additions provide that, in German prefix usage fixes it up.

ÖNSÖZ

Türkçe ve Almanca fiillerde çokanlamlılık, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Alman Dili ve Edebiyatı bölümünde yüksek lisans tez konusu olarak incelenmiştir. Bu çalışmayla dil öğrenimi ve çeviride çokanlamlılık konusunun önemli bir yere sahip olduğu dile getirilmeye çalışılmıştır.

Öncelikle bu çalışma konusunun oluşturulması ve çalışma süreci boyunca büyük katkısı olan bilgi, deneyim ve desteklerini benimle paylaşan, değerli tez danışmanım Prof. Dr. Zeki USLU'ya teşekkürlerimi sunmak isterim.

Çalışmanın başından sonuna kadar manevi destekleriyle yanımda olan değerli ailem ve eşim Gökhan ESER'e desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

Huriye ESER

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
SUMMARY	vi
ÖNSÖZ	viii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM- KURAMSAL BÖLÜM	6
1. ANLAMBİLİM (SEMANTİK)	6
1.1. Sözcük Anlambilimi (Wortsemantik/Lexikalische Semantik).....	10
1.1.1. Düzanlam/Temel anlam/Gerçek anlam (Denotation/Hauptbedeutung) .	11
1.1.2. Yananlam (Konnotation/Nebenbedeutung).....	13
1.1.3. Eşanlamlılık (Synonymie).....	14
1.1.4. Karşıtanlamlılık/Tersanlamlılık/Zıtanlamlılık (Antonymie).....	15
1.1.5. Benzetme (Vergleich).....	16
1.1.6. Değişmece ve Beti (Trope-Figur).....	17
1.1.7. Aktarmalar/Aktarımlar (Metaphern/Übertragungen)	21
1.1.7.1. Ad aktarması/Düzdeğişmece/Mecaz-ı mürsel (Metonymie).....	21
1.1.7.2. Deyim Aktarması/Eğretileme/İstiare (Metapher).....	22
1.1.8. Eşadlılık/Eşseslilik (Homonymie).....	24
1.1.9. Çokanlamlılık (Polysemie/Mehrdeutigkeit)	25
1.1.10. Deyimler (Idiome/Redearten).....	28
1.2. Anlambirimcik Çözümlemesi (Semanalyse/Komponentenanalyse)	31
1.3. Fiillerde Anlam.....	32
2. KARŞILAŞTIRMALI DİLBİLİM (KONTRASTIVE LINGUISTİK). 35	
2.1. Karşılaştırmalı Anlambilim	37
2.2. Anlam ve Biçimbilgisine Göre Fiillerin Sınıflandırılması	38
2.2.1. Türkçede Fiillerin Sınıflandırılması	38
2.2.2. Almancada Fiillerin Sınıflandırılması	44

İKİNCİ BÖLÜM- UYGULAMA BÖLÜMÜ	59
3. TÜRKÇEDE “ALMAK” FİİLİ	59
3.1. “Almak” Fiilinin Biçimbilgisel Özellikleri	59
3.1.1. Basit Fiil	59
3.1.2. Türemiş Fiil	59
3.1.3. Birleşik Fiil	60
3.2. “Almak” Fiilinin Anlamsal Özellikleri	62
3.2.1. Düzanlam	63
3.2.2. Yananlam	63
3.2.3. Değişmece Anlam	67
3.2.4. Deyimsel Anlam	71
4. “ALMAK” FİİLİNİN ALMANCA KARŞILIKLARI	79
4.1. Biçimsel İnceleme	79
4.1.1. “Almak” Fiilini Karşıl原因an Basit Fiiller	79
4.1.2. “Almak” Fiilini Karşıl原因an Önekli Fiiller	80
4.1.3. “Almak” Fiilini Karşıl原因an Birleşik Fiiller	83
4.2. Anlamsal ve Kullanımsal İnceleme	84
4.2.1. Nehmen, Holen, Bekommen ve Erhalten Fiillerinin İncelemesi	84
4.2.2. “Almak” Fiilini Karşıl原因an Diğer Fiiller	95
4.2.2.1. Değişmece ve Yananlamda “Almak” Fiilinin Almanca Karşılıkları ..	95
4.2.2.2. Deyimsel Anlamda “Almak” Fiilinin Almanca Karşılıkları	106
SONUÇ	124
KAYNAKÇA	128

GİRİŞ

Türkçede sıkça kullanılan “almak” fiilinin anlamsal çeşitliliği ve bu sözcüğün Almanca karşılıklarının anlambilim ve çokanlamlılık kapsamında incelenmesi bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Bilgi aktarımının temelini oluşturan dil, dünya üzerindeki en önemli iletişim aracıdır. Dilsel ifadeleri oluşturan sesler, sözcükler ve tümcelerdir. Bu oluşum içerisinde adların ve fiillerin önemi büyüktür. Adlar, en geniş söz varlığına sahip sözcük türüdür. Çalışmamızın konusunu oluşturan fiiller ise sözvarlığı bakımından ikinci sırada yer almaktadır. Bütün dillerde büyük bir önem taşıyan fiiller Almancada on ile yirmi bin arasında bir sayıya sahiptir (Duden, 2009: 641; Löbner, 2015: 150). Fiiller konusu, dil çalışmalarında dilbilimin farklı disiplinleri içerisinde ele alınmış ve çeşitli açılardan açıklanmaya çalışılmıştır. Anlambilim de fiilleri inceleyen disiplinlerden birisidir.

Anlambilim, dildeki anlam olaylarını inceleyen bir dilbilim dalıdır. Birçok bilim dalıyla ortak inceleme alanı olan anlambilim, ilk kez göstergebilim içerisinde karşımıza çıkmaktadır. Göstergebilim çevremizde gördüğümüz dilsel ve dilsel olmayan bütün göstergeleri çeşitli yönlerden inceleyen çok geniş bir bilim dalıdır (Bußmann, 2002: 595). Dilsel olmayan göstergeler çevremizde gördüğümüz nesnelerden, duyduğumuz seslere (müzik, araçların sesleri, doğanın sesi vb.), grafiklere, heykellere ve beden diline kadar çok geniş bir alanı içine almaktadır. Dilsel göstergeler, dilde var olan bütün sözcükleri kapsar. Bu çalışmada gösterge kavramı, dilsel bir anlam taşıyan öge, sözcük olarak kullanılacaktır. Bu ögenin içeriğini, anlamını incelemek anlambilimin konusudur.

Dil ve dildeki her öge canlıdır ve sürekli bir değişim içerisinde. Bu değişimle birlikte sözcüklere yeni anlamlar yüklenir ve daha geniş anlam alanları kazandırılır. Bunun tam tersi, zamanla sözcükler anlam kaybına da uğrayabilirler. Bu sebeple sözcüklerin tek bir anlamından söz etmek mümkün değildir. Her sözcüğün birden çok anlamı vardır. Bu durum sözcüklerde çokanlamlılık konusunu ortaya çıkarmaktadır. Çokanlamlılığı bütün dillerde görmek mümkündür. Ancak bu anlam

olayı dillere göre farklılık gösterebilir. Bunun temelinde toplum ve o dile özgü dilsel olaylar bulunur. Her toplumun nesneleri veya durumları algılayış biçimleri kültürüne, tarihine ve hatta coğrafyasına bağlı olarak farklılık gösterebilir. Bu sebeple bir nesneye veya fiile anlam yüklerken diğer toplumlara göre farklı tutumlar takınılır. Türkçede “almak” fiili kırk farklı anlam özelliğine ayrılırken, bu fiile karşılık Almancada kullanılan “nehmen” yirmi dört anlam özelliğine sahiptir (TDK, 1998: 89; Duden, 2015: 1257). Her iki dil de fiilleri farklı değerlendirip, farklı anlam özelliklerine ayırmıştır. Türkçe, dilde ekonomiklik ilkesinin yoğun olarak olarak görüldüğü bir dildir. Bu sebeple bir sözcüğe çok sayıda anlam yükleme sıkça görülmektedir.

Çokanlamlılık, oluşturduğu anlam çeşitliliğine bağlı olarak anlam karmaşasını da beraberinde getirir. Özellikle yabancı dil öğretiminde/öğreniminde ve Türkçe metinlerin çevirisinde anlam sorunlarıyla karşılaşmaktadır. Bu sorunların başında eşdeğerlilik (Äquivalenz) ve aktarım hatası (Interferenzfehler) gelir. Eşdeğerlilik, iki ifade arasındaki aynılık olarak tanımlanır. Aktarım hatası, iki dilin yüzeysel yapıdaki benzerliklerinden dolayı yapılan hatalardır (Hufeisen veNeuner, 1999: 24-26). Dil öğretiminde veya çeviride anadildeki bir kavramın amaç dildeki karşılığı her zaman birebir bulunmamakta olup, yanlış kullanımlar da yapılmaktadır. Bu sorunlar dilbilim çalışmalarında özellikle uygulamalı dilbilim ve karşılaştırmalı dilbilim içerisinde ele alınmaktadır. “ah almak, gelin almak, not almak, sel almak, birisiyle evlenmek/birisini biriyle evlendirmek, çalmak, fethetmek, kaplamak” gibi anlamlar “almak” fiilinin kırk anlam özelliğinden birkaçıdır ve bazıları kültürel özellik taşır. Bu yüzden “nehmen” fiiliyle bu anlamları karşılamak mümkün olmayacaktır.

Çokanlamlılık bütün sözcük türlerinde görülür. Ancak gerek tümce içerisindeki yeri gerekse sözcüklerle olan ilişkisi bakımından fiiller bu anlam olayının en sık görüldüğü sözcük türüdür. “Almak” kırk, çekmek otuz, gelmek otuz, vermek yirmi civarında farklı anlam özelliği taşımasıyla çokanlamlılık gösteren fiiller için örnek oluşturur (Aksan, 2006: 59). Bu fiillerin başka sözcüklerle bir araya gelerek oluşturduğu birleşik yapıları fiiller de dikkate alındığında geniş bir anlam alanı

karşımıza çıkmaktadır. Bu bilgilere dayanarak çalışmamızın temelini fiiller ve fiillerdeki anlam çeşitliliği oluşturmaktadır.

Karşılaştırmalı dilbilim, iki ya da daha fazla dilin belli bir kuramsal çerçeve içerisinde benzerlik ve farklılıklarını çözümleyen ve karşılaştıran bir dilbilim dalıdır (Bußmann, 2002: 376). Karşılaştırmalı dilbilim 1940 ve 1950’li yıllarda Fries ve Lado’nun çalışmalarıyla başlamıştır. Yine bu yıllarda yabancı dil öğretimi ve öğrenimi yönünden derslerde karşılaştırmalı dilbilimin uygulanabilirliği üzerinde çalışmalar yapılmıştır (Tekin, 2012: 13). Sesbilim, biçimbilim, sözdizim, anlambilim ve metin dilbilim gibi alanlar karşılaştırmalı dilbilimin inceleme alanına girmektedir. Bu dilbilimdalı diller arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları tespit eder. Söz konusu tespitlerden yola çıkarak dil öğrenme güçlükleri ve kolaylıklarını ortaya koyar. Bu sayede öğrenme sürecinde önemli bir etki oluşturur(Hufeisen veNeuner, 1999: 23). Fiiller konusu, gerek Türkçede gerekse Almancada yapısal ve anlamsal yönden karmaşıktır. Karşılaştırmalı dilbilim incelemeleri, bu durumu dil öğrenimi için daha anlaşılır hale getirmektedir. Söz konusu gerekçelere dayanarak çalışmamızın temellerinden birisini karşılaştırmalı dilbilim oluşturmaktadır.

Her dilde fiiller farklı biçimlerde incelenmekte ve sınıflandırılmaktadır. Çalışmamızda önce Türkçede daha sonra Almancada fiillerin biçimbilgisel ve anlamsal sınıflandırması incelenecektir. Türkçe fiiller üzerinde Korkmaz (2014), Banguoğlu (2011), Ediskun (2017) ve Hengirmen (2015) biçimbilgisel çalışmalar yapmıştır. Korkmaz (2014: 487) fiilleri yapısına, içeriğine, anlamına, kılınış biçimlerine ve çatılarına göre beş grupta sınıflandırmıştır. Banguoğlu (2011: 408) ise fiilleri anlamına ve kullanımına göre iki başlık altında ele almıştır. Anlamına göre fiilin geçişlilik özelliği göz önüne alınırken; kullanılışına göre çekimlenme özelliğine dikkat edilmiştir. Ediskun (2017: 224), çalışmasında fiilleri kök fiil, türemiş fiil ve bileşik fiil olmak üzere üç başlıkta ele almıştır. Fiillerin biçimbilgisel özellik ve sınıflandırmasına yer veren Ediskun, anlam bilgisine değinmemiştir. Hengirmen “Türkçe Dilbilgisi” adlı kitabında fiiller konusunu biçimbilim başlığı altında incelemiştir. Anlambilim konusunu ayrı bir başlıkta ele almıştır. Her iki araştırmacı da anlamı dilbilgisel bakış açılarıyla ele almıştır.

Türkçe fiillerin anlam yönünden incelenmesinde Johanson (1971, 2000, 2016), Dilâçar (1973-1974), Karadoğan (2009), Demir (2016), Uğurlu (2003), Bilgin (2006) ve Erdem (2016)'in çalışmaları bulunmaktadır. Johanson'ın görünüş üzerine yaptığı çalışması temel kaynak niteliği taşır. Çalışmasında görünüşün yanı sıra kılınışa da yer vermiştir. Dilâçar (1973-1974), Karadoğan (2009), Demir (2016) ve Uğurlu (2003) çalışmalarında Johanson (1971, 2000, 2016)'ın fiil sınıflandırmalarını dikkate almışlardır. Erdem, fiillerin sınıflandırılması sorunuyla ilgili makalesinde anlamsal sınıflandırma sorununa da değinmiştir.

Almanca fiiller üzerinde Engel (1996), Helbig ve Buscha (1999) biçimbilgisel çalışmalar yapmışlardır. Fiillerin sınıflandırılmasında biçimbilgisinin yanı sıra anlam bilgisine de yer verilmiştir. Almancada fiilleri incelediğimizde Engel geçmiş zaman oluşumlarına göre (Perfektbildung), edilgenliğine göre (Passivfähigkeit), dönüşlülük özelliğine göre (Reflexivität), birleştirilebilirliğine göre (Kombinierbarkeit) ve anlamına göre (Bedeutung) sınıflandırmıştır. Helbig-Buscha ise biçimsel, sözdizimsel ve anlamsal olmak üzere üç sınıfta fiilleri incelemiştir.

Fiillerin anlamsal incelemesinde Knobloch (1961), Löbner (2015), Ballmer ve Brennenstuhl (1986) gibi araştırmacıların çalışmaları bulunmaktadır. Knobloch, Aktionsart (Kılınış) ve Aspekt (görünüş) arasındaki ayrımı “Sprachwissenschaftliches Wörterbuch” ta değinmiştir. Löbner (2015: 152), fiilleri Diathesen (çatı), Aspekt (görünüş) ve Tempus (zaman) yönünden incelemiştir. Levin'in anlam yönünden yaptığı fiil sınıflandırmasını temel alarak fiilleri incelemiştir. Ballmer ve Brennenstuhl (1986: 81-90) fiilleri “Modell” adını verdiği on iki başlık altında sınıflandırarak ele almıştır.

Bu çalışmada ise kuramsal bölümü anlambilim ve karşılaştırmalı dilbilim olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Anlambilim içerisinde sözcüklerde, özellikle de fiillerde anlam konusu ele alınmaya çalışılmıştır. Karşılaştırmalı dilbilim ve karşılaştırmalı anlambilime dayanarak fiiller incelenmiştir.

Uygulama bölümü Türkçede “almak” fiili ve “almak” fiilinin Almanca karşılıkları olmak üzere iki başlıktan oluşur. Bu başlıklar altında söz konusu fiilin

karşılaştırmalı olarak anlam ve biçimbilgisi yönünden incelemesi yapılmaya çalışılmıştır. Fiillerdeki anlam çeşitliliğine sebep olan anlamsal, biçimsel ve kullanımsal durumların çalışmamızda Türkçe-Almanca karşılaştırmalı olarak ele alınması düşünülmektedir. Biçimbilgisinin yanısıra toplumsal etkenlerin de anlamla olan ilişkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Tespit edilen sonuçlar doğrultusunda çokanlamlılığın dil öğrenimi/öğretimi ve çeviri üzerindeki etkilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM- KURAMSAL BÖLÜM

1. ANLAMBİLİM(SEMANTİK)

Anlambilim, dilsel ifadeleri anlam yönünden inceleyen bir dilbilim dalıdır. Sözcük ve tümce anlam öğretimiyle ilgilenen anlambilim, çok geniş bir inceleme alanına sahiptir. Vater (2002: 131), bu dilbilim alanını “balta girmemiş bir ormana” benzeterek hem inceleme alanının genişliğini hem de yeterli çalışmaların yapılmadığını vurgulamıştır.

Anlambilim üzerine yapılan çalışmaların geçmişi M.Ö. 5.yy’a eski Hint ve Yunan dönemlerine dayanmaktadır. Ancak anlambilimin temelleri 19.yy’da atılmıştır. 19. yy’a kadar anlam çalışmaları farklı disiplinlerin altında incelenmiştir. Bu tarihten sonra bağımsız bir disiplin olarak anlambilim başlığı altında ele alınmaya başlanmıştır. Reisig, 1826-1827 yıllarında “Latin dilbilimi üzerine dersler” (Vorlesungen über lateinische Sprachwissenschaft) adlı kitabının kavrambilim (Semasiologie) üst başlığı altında anlamla ilgili sorunları ele almıştır. Anlambilim, 19.yy’ın ikinci yarısında Fransız filozof Bréal tarafından dilbilimin bir alanı olarak şekillendirilmiştir. Bréal, 1897’de “Anlambilim Denemesi” (Essai de Sémantique) kitabında anlam değişimleri, eşanlamlılık, anlamın oluşumu, anlamın sözdizimi ve biçimle olan ilişkisini ele almıştır (Aksan, 2006: 18). Anlambilim, kavram olarak ilk kez Malinowski’nin “İlkel Dillerde Anlam Problemi” (The Problem of Meaning in Primitive Language) adlı eserinde kullanılmıştır (Palmer, 2001: 12-13). Bu araştırmaların dışında Trier, Ullmann, Greimas ve Lyons gibi araştırmacıların çalışmaları bulunmaktadır.

Türkiye’de Aksan (1978, 2006), Aktaş (2004, 2005), Çakır (1993), Filizok (2001), Hazar (2013, 2014), Uğur (2007, 2014) ve Mungan (1986, 1993) gibi araştırmacılar anlambilimle ilgilenmişlerdir. Aksan, dilbilim yönünden bu konuyu en kapsamlı inceleyen araştırmacılar arasındadır. 1971 yılında “Anlambilim ve Türkçe Anlambilimi” adlı kitabında anlambilimi sözcük yönünden kapsamlı bir şekilde ele almıştı. Aksan, 2006 yılında daha önce ele aldığı anlam konusuna tümce

anlambilimini de ekleyerek “Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi” adı altında yeni bir çalışma hazırlamıştır.

Mungan, makale ve eserlerinde Almanca ve Türkçedeki anlam konusunu karşılaştırmalı olarak dilbilimsel yönden incelemiştir. Fiil yapan örnekler ve fiiller arasındaki anlamsal ilişkiyi 1986 ve 1993 yılında hazırladığı çalışmalarında ele almıştır (Die semantische Interaktion zwischen dem präfigierenden Verbzusatz und dem Simplex bei deutschen Partikel- und Präfixverb (1986), Eine semantische Untersuchung über die Deutschen auf- Verben und ihre Wiedergabe im Türkischen (1993).

Çakır, 1993 yılında “Günümüz Almancasının Anlambilimi” (Semantik der deutschen Gegenwartssprache) adlı kitabında anlambilim, yapısal anlambilim, anlam analizi, sözcük anlamının ayrıştırılabilirliği konularını ele almıştır.

Uğur, “Anlambilim-Sözcüğün Anlam Açılımı (2001)” adlı eserinde anlamla ilgili kavramların incelenmesine ağırlık vermiştir. “Anlamın Bulanık Sularında Düzanlam, Yananlam, Düzdeğişmece, Eğretileme... (2014)” eseri, anlam ve anlambilimle ilgili makalelerinden oluşmaktadır. Yine anlamla ilişkili kavramlara ve kavram karmaşasına değinmiştir. Düzanlam, gerçek anlam, hakiki anlam ve yananlam kavramlarının ayrımını incelemiştir. Değişmece (mecaz), eğretileme ve bu kavramları Almancada karşılayan Trope, Figur ve Metapher’i karşılaştırmalı olarak ele almıştır.

Aktaş da Mungan gibi Almancadaki örneklerin oluşturduğu anlamsal etkiler üzerinde çalışmıştır. 2005 yılında Almancadaki ayrılabilir önekli fiillerin anlamsal işlevleri ve onlardan türetilmiş olan adların biçimsel ve anlamsal işlevleri üzerine (Die Semantik der Deutschen Partikelverben sowie die Semantik und die Morphologie der von diesen abgeleiteten Substantiva) yayınlanmış bir doktora çalışması bulunmaktadır. Yine örneklerin anlamsal yönünü konu alan “Die Semantik der deverbale be- Verben (2005)” adlı bir makalesi vardır.

Hazar, “Türkçe (Sözcük) Anlam Bilimi-I (2014)” adlı çalışması ve Tarhan’la birlikte hazırladığı “Türk Anlam Bilimi Terimleri Sözlüğü (2013)” çalışmasında bu

konu üzerinde incelemeler yapmıştır. 2013’de hazırladığı anlambilim bibliyografisiyle Türkiye’de anlambilim üzerine yapılan çalışmaların derlemesini yapmıştır.

Filizok (2001), “Anlam Analizine Giriş” adlı eserinde anlam konusunu edebiyat yönünden ele almıştır. Edebiyat yönünden anlambilim konusu ve terimleri üzerinde yapılan incelemelerin yanı sıra göstergebilim, dilbilim, mantık ve felsefe alanlarına da değinilmiştir.

Dilde anlam incelemelerinde artzamanlı (Diachronie) ve eşzamanlı (Synchronie) yöntemler sıkça kullanılmaktadır. Saussure (2001) her iki yöntemi de dil çalışmalarında kullanmıştır. Artzamanlı incelemeler, dilin zaman içerisinde geçirdiği değişim üzerinde durur (örneğin; Althochdeutsch (Eski Yüksek Almanca)’tan günümüz Almancasına kadar herhangi bir dilsel konu üzerinde yapılan çalışmalar). Eşzamanlı incelemeler ise dilin belli bir zaman dilimi içerisinde (örneğin; Althochdeutsch) var olan yapısıyla ilgilenmiştir. Eski Yunan’dan uzun bir döneme kadar anlam çalışmaları artzamanlı yöntemle dayanarak yapılmıştır (Aksan, 2006: 18; Kıran ve Eziler Kıran, 2000: 165-166). Anlam çalışmalarının temelini oluşturan sözcüklerde de o dönemler artzamanlı yöntem kullanımının yoğunluğu görülmüştür.

Anlambilimin temelini oluşturan “anlam” kavramı, gerek sözcük gerekse tümce içerisinde ele alınışına göre çok sayıda tanımlamalara sahiptir. Anlambilim tanımını ve inceleme konusunu daha iyi anlayabilmek için “anlam” kavramı detaylıca incelenmelidir. Anlam kavramı, farklı inceleme alanlarına göre farklı tanımlamaları ve açıklamaları yapılmıştır. Vardar (2007: 18), “anlamı” dilsel ögenin taşıdığı veya çağrıştırdığı kavram, tasarım ve düşünce olarak tanımlamıştır. Bußmann (2002: 116), anlam kavramının anlambilim ve göstergebilim başta olmak üzere, felsefe, psikoloji, sosyoloji ve din gibi birçok alanda tanımlanıp incelenebileceğini belirtmiştir. Anlam her zaman dilsel ifadelerle bağlıdır. Dilsel ifadeler; belli bir dil sistemine, dünya üzerinde yer alan bir kavrama ve nesneye gönderme yaparak anlam taşır duruma gelir. Ogden ve Richards (1936) “anlam” kavramının yaklaşık yirmi kullanımının olduğunu belirtmişlerdir (Aktaran: Aksan,

2006: 45). Geliştirdikleri modelle (Semiotisches Dreieck) dilsel gösterge, zihin ve nesne arasındaki ilişkiyi açıklamışlardır. Saussure (2001: 136), anlamı “değer” kavramıyla ilişkilendirerek açıklamıştır. Ona göre gösterge (sözcük) yalnızca gösterilen (Inhalt, Bezeichnetes) ve gösteren (Form, Bezeichnendes) bölümlerinden oluşan bir yapı değildir. Bir dizge içerisinde ele alınan sözcüğün anlamı ve değeri vardır. Bu değer söz konusu sözcüğün aynı dil veya farklı dillerdeki sözcüklerle olan ilişkisinde ortaya çıkar. Saussure (2001: 136-138) bu durumu Fransızcadaki “mouton (koyun)” ve İngilizcedeki “sheep (koyun)” sözcüklerini karşılaştırarak açıklamıştır. Her iki sözcük de aynı anlama gelir. Ancak iki dildeki değerliliği farklıdır. İngilizcede canlı koyun için “sheep” kullanılırken, Fransızcada “pişmiş koyun” için “mouton” kullanılmaktadır. Türkçe ve Almancada bu durum “Tante-hala/teyze/yenge” sözcükleriyle açıklanabilir. Almancadaki “Tante” kavramının Türkçede birden fazla değeri vardır. Bu kavramın Türkçede hala, teyze ve yenge olmak üzere üç değerliliği vardır. Türkçedeki “alınmak, darılmak, gücenmek, küsmek ve incinmek” sözcükleri birbirinden bağımsız incelendiğinde yakın anlamlı olarak tanımlanabilir. Ancak aynı dizgede farklı değerlikleri olduğu görülmektedir (Kıran ve Eziler Kıran, 2000: 471).

İnsan, çevresini anlamlandırabilme ve sözcüklerin kullanımıyla bu anlamı aktarabilme yetisine sahiptir. Bu aktarımın sağlıklı olabilmesi için seçilen sözcük ve tümcelerin uyum içerisinde olması gerekmektedir. Günlük hayatta yaptığımız sözcük ve tümce seçimlerinde bu uyuma dikkat edilmediği takdirde iletişimde kopukluklar, hatta anlaşmazlıklar ortaya çıkabilmektedir. Kullandığımız her sözcük ve bu sözcüklerle oluşturduğumuz tümceler farklı alanlarda (bilim, sanat, siyaset, günlük hayat vb.) farklı anlam ilişkilerine (düzanlam, yananlam, değişmece anlam vb.) sahiptir. Anlamlandırma ve anlam ilişkilerini oluşturmada kişilerin yaşı, eğitim seviyesi, yetiştiği çevre gibi etkenler önemli yere sahiptir. Anlambilim, bu geniş ve karmaşık alan içerisindeki anlamsal yapıları, değişimleri, yeni anlamsal oluşumları incelemektedir.

Anlambilim geçmişten bugüne kadar birçok bilim dalıyla ortak inceleme alanına sahiptir. Felsefe, mantık, ruhbilim, göstergebilim, biçembilim, edimbilim,

söz-eylem kuramı, dilbilim ve metindilbilim bu bilim dalları içerisinde yer almaktadır. Anlambilim önce felsefe daha sonra da dilbilim ve gösterge bilimin bir inceleme konusu olmuştur. Ancak felsefe, mantık, ruhbilim gibi bilim dalları bugünkü anlamda anlambilimle ilgilenmemişlerdir. Her bilim dalı anlam sorununu kendi içerisindeki konularla ilişkilendirerek ele almıştır. Ruhbilimsel anlambilim, iletişim sırasında dilsel ifadelerin dil kullanıcılarının zihninde nasıl şekillendiklerini ve bu zihinsel aktivitenin insan fizyolojisi ve ruhuyla ilişkisini incelemektedir. Mantık anlambilim, her önermenin mantık açısından anlamsal doğruluğu veya yanlışlığı üzerinde çalışmaktadır. Çalışmamızın konusunu oluşturan dilbilimsel anlambilim, dilbilim çerçevesinde sözcüklerin ve tümcelerin anlamları ve birbirleriyle olan anlamsal ilişkileri üzerine çalışmalar yapmaktadır. Üzerinde en çok çalışma yapılan alan dilbilimsel anlambilim olmuştur. Bu inceleme alanının yanı sıra, günümüzde edimbilimsel anlambilim konusunda da çalışmalar yoğunluk kazanmaya başlamıştır (Aksan, 2006: 19-20; Grünberg, 1999; Palmer, 2001: 26-30).

Dilbilimsel anlambilim sözcük ve tümce anlambilimi olmak üzere iki alt başlıktan oluşmaktadır.

1.1. Sözcük Anlambilimi (Wortsemantik/Lexikalische Semantik)

Sözcük, dilsel ifadelerin temel birimidir. Birimler ve anlam arasında sıkı bir ilişki vardır. Buna bağlı olarak anlambilim araştırmalarının en yoğun yapıldığı alan sözcük anlamı olmuştur. Darmesteter ve Bréal sözcüklerin anlamı üzerine ilk araştırmaları yapmıştır. Daha sonra dilin eşzamanlı incelenmesi ve sözcük kavramının tanımlanmasını ilk kez Saussure yapmıştır (Aktaran: Kıran ve Eziler Kıran, 2000: 291).

Tümce oluşumunun temelini oluşturan sözcükler geçmişten günümüze kadar bütün dillerde önemli bir inceleme alanı olmuştur. Her dil kullanıcısı “sözcük” kavramını kolayca tanımlayabilir. Ancak bilimsel anlamda sözcüğün tanımını yapmak zordur. “Sözcük” kavramı inceleme alanına göre farklı adlar almıştır. Buna dayanarak farklı tanımlamalar yapılmıştır. Saussure, dilbilimsel anlamda bu kavramı “gösterge” olarak adlandırmıştır. Göstergeyi, gösteren (seslerden oluşan sözcük

kısmı) ve gösterilen (sözcüğün anlam, içerik kısmı) boyutlu dilsel bir işaret olarak tanımlamaktadır (Saussure, 2001: 78-79; Dürr ve Schlobinski, 2006: 165-166). Aksan (2006: 28), Römer ve Matzke (2003: 28) ise anlambilim açısından sözcüğü belli bir kavramı aktarabilen anlamlı öge olarak tanımlamaktadır.

Sözcük anlambilimi, sözcükleri gerek bağlamdan bağımsız sözcük anlamlarıyla gerekse sözcük ve sözcükler arasındaki anlamsal ilişkileriyle incelemektedir. Sözcüğün sözlükteki ilk anlamı olan düzanlam, bu anlam ilişkilerinden birisidir. Her dilde sözcüğün bir düzanlamı bulunur. Düzanlamının yanı sıra yananlam kavramı da bu anlamsal ilişki içerisinde yer almaktadır. Yananlam çağrışım yoluyla sözcüğün kazandığı yeni anlamları ifade eder. Sözcükler düzanlam ve yananlamlarının dışında eşanlam, karşıtanlam, değişmece anlam, deyimsel anlam, eşadlılık ve çokanlamlılık gibi çeşitli anlam ilişkilerine de sahiptir. Anlamların anlaşılmasında çevresel, kültürel birçok etkenden söz etmek mümkündür. Çünkü insan çevresinden bağımsız olarak düşünülemez.

Sözcükler çokanlamlıdır. Ancak iletişim kurarken, bu anlamların hepsi birlikte kullanılmaz. Sadece o anki iletişimde gerekli olan anlam kullanılır. Anlamın belirlenmesinde ise bağlam, çevre, alıcı-verici arasındaki ilişki, alıcının/vericinin o anki ruhsal durumu gibi birçok etkenden söz etmek mümkündür. Sözcüklerin bağlamdan bağımsız, zihnimize kaydedilmiş anlamları, iletişim kurmamızda önemli bir yere sahiptir. İletişimde bulunduğumuz kişinin kastettiği anlambirimi ile bizim zihnimizde kayıtlı olan anlambirimi farklılık gösterebilir. İşte böyle bir durumda karşı tarafı anlamada kopukluklar yaşanabilir (Schwarz ve Chur, 2001: 17). Çalışmamızın temelini, iletişimde önemli rol oynayan çokanlamlılık anlam olayı oluşturmaktadır. Sözcüklerde, özellikle de fiillerde, çokanlamlılık sorununu açıklamak için söz konusu anlam olayları çalışma içinde detaylı incelenecektir.

1.1.1. Düzanlam/Temel anlam/Gerçek anlam (Denotation/Hauptbedeutung)

Düzanlam, dilsel bir ifadenin bağlama ve duruma bağlı olmayan, değişmeyen temel anlamıdır. Bu anlam türü yananlam gibi öznel ve duygusal bir anlam taşımaz (Bußmann, 2002: 152). Bu kavram, sözcüğün sözlükteki ilk anlamı olarak da

tanımlanabilir. Düzanlam kavramının yerine temel anlam, gerçek anlam ve göndergesel anlam kavramları da kullanılmaktadır (Akerson, 1997: 71; Kıran ve Eziler Kıran, 2000: 264; Aksan, 2006: 50).

Her dilde sözcüklerin birer düzanlamı vardır. Bu anlam bütün dillerde hemen hemen birbirini karşılamaktadır. Türkçede “almak, okumak, anne, çiçek, aile, güzel, kötü vb.” sözcükleri, Almancada “nehmen, lesen, die Mutter, die Blume, die Familie, schön, schlecht vb.” sözcüklerle karşılanabilir. Ancak bazı sözcükler birbirlerini birebir karşılayamaz. Bu noktada sözcüğün anlamsal özellikleri, dilsel olaylar, o toplumun/kişinin yaşantısı, kültürel özellikleri hatta bulunduğu coğrafya karşımıza çıkmaktadır. “okumak-lesen” fiili düzanlam bağlamında hem Türkçede hem de Almancada aynı özelliğe sahiptir.

“Yazıya çevrilmiş bir metne bakarak bunu sessizce çözümleyip anlamak veya aynı zamanda seslere çevirmek”(TDK: 1998: 1675)

“Etwas Geschriebenes, einen Text mit den Augen und dem Verstand erfassen”
(DUDEN, 2015: 1123)

Bir sözcüğün bir tane düzanlamı varken, birden çok yananlam ve değişmece anlamı vardır. Buna dayanarak düzanlam sayısı diğer anlamlara göre sınırlıdır diyebiliriz. “Okumak” fiilinin düzanlamı dışında “öğrenim görmek, şarkı söylemek, bir şeyin anlamını çözmek, üfürükçülük etmek, davet etmek” gibi anlamları da bulunmaktadır. “lesen” fiili okumak anlamının yanı sıra “ders vermek, ürün toplamak, bilmek, tanımak” anlamlarını da taşımaktadır (TDK, 1998: 1675-1676; DUDEN, 2015: 1123). Çalışmamızın konusu olan “almak” fiili de düzanlamda Almanca karşılığıyla aynı özellikleri taşır. Ancak diğer anlam özellikleri incelendiğinde farklılıklar görülür.

Her iki dilde de “aile” kavramının düzanlam tanımlaması aynıdır. Ancak toplumların zihinlerinde canlanan resim değişmektedir. Bir Türk için aile resmi çok geniştir ve çok sayıda aile üyelerinden oluşur. Alman için ise bu resim daha küçüktür.

“1. (İsim, toplum bilimi) Evlilik ve kan bağına dayanan, karı koca, kardeşler, çocuklar arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik” (TDK, 1998: 50)

“1. a. Aus einem Elternpaar oder einem Elternteil und mindestens einem Kind bestehende (Lebens)gemeinschaft (karı, koca veya onlardan birisi ve en az bir çocuktan oluşan birliktelik)

b. Gruppe aller miteinander (bluts)verwandten Personen; Sippe (birbirleriyle kan bağı olan kişilerden oluşan topluluk, akrabalık) (DUDEN, 2015: 578)

1.1.2. Yananlam (Konnotation/Nebenbedeutung)

Yananlam, sözcüğün düzanlamıyla ilişkili, çağrışım yoluyla oluşturulan öznel, duygusal ve o topluma has meydana gelen anlamları ifade etmektedir (Bußmann, 2002: 368; Pelz, 2013: 185). Aksan (2006: 56-60), Konnotation ve yananlam kavramlarını ayırarak Konnotation kavramına karşılık “duygu değeri” kavramını kullanmıştır. Yananlamı da “ikincil anlam” kavramıyla açıklamıştır. Akerson (1997: 73), bir sözcüğün duygusal, yorumlayıcı ve değerlendirici niteliği olarak yananlamı tanımlamıştır.

Düzanlam bütün metinlerde ve bağlamlarda tek bir anlama sahipken, yananlam metne ve bağlama göre değişiklik göstermektedir. Bu yönüyle düzanlamın nesnel, yananlamın ise öznel bir özellik taşıdığı söylenebilir. Nesnellik kişiden kişiye, toplumdan topluma değişiklik göstermez. Sözcüklerin kendi doğası gereği sahip oldukları anlamlar onların nesnelliğidir. Öznellik ise kişiden kişiye, toplumdan topluma değişiklik gösterir. Sözcükler, içerisinde bulundukları kültür ve tarih içerisinde şekillendirilir, anlamlandırılırlar.

Düzanlam ve yananlamın bu özellikleri metin türleri içerisindeki kullanım sıklıklarını etkilemektedir. Bilgilendirici ve teknik metinlerde sözcüklerin düzanlamı daha sık kullanılmaktadır. Sanatsal ve estetik özellikli edebi metinlerde ise sözcüklerin yananlamları daha sık tercih edilir.

Türkçede “baş” sözcüğünü düzanlam ve yananlam özellikleri bakımından inceleyelim. “Başım ağrıyor.” tümcesinde “baş” sözcüğü vücudumuzun bir bölümünü işaret ederek düzanlamda kullanılmıştır. “Yokuşun başına kadar yarışalım.” tümcesinde ise aynı sözcük “en uç noktayı” belirtip yananlam olarak kullanılmıştır. Almancada “das Frühjahr ve der Frühling” sözcükleri düzanlamda mevsimlerden biri olan “ilkbahar” sözcüğüne karşılık kullanılmasının yanı sıra yananlamda “gençlik dönemi” yerine de kullanılmaktadır. “Viele Blumen beginnen im Frühjahr zu blühen.” bu tümcede “Frühjahr” sözcüğü düzanlamda kullanılmıştır. “Er stirbt im Frühjahr seines Lebens.” tümcesinde ise söz konusu sözcük ölen kişinin genç yaşta olduğu anlamını taşımaktadır.

1.1.3. Eşanlamlılık (Synonymie)

İki veya daha fazla dilsel ifade arasında oluşan anlam benzerliği eşanlamlılık olarak adlandırılmaktadır. Eşanlamlılık, bağlam içinde gerek düzanlam gerekse yananlamdaki sözcüklerle ilişkilidir (Bußmann, 2002: 674). Vardar (2007: 94), iki ayrı gösterenin aynı gösterileni işaret etme özelliği olarak eşanlamlılığı tanımlamıştır. Eşanlamlılık aynılıktan öte benzerliği ifade etmektedir. Ullmann (1967), bir dilde aynı anlamı birebir karşılayacak sözcüklerin yok denecek kadar az olduğunu belirtmiştir (Aktaran: Volmert, 2000: 164). Farklı sözcükler genelde yakın anlamda birbirinin yerine kullanılırlar. “Siyah ve kara” sözcükleri eşanlamlı olarak kabul edilir. Ancak her iki sözcüğün zihnimizde oluşturduğu resimde ufak farklılıklar bulunmaktadır. Bu yüzden bazı tümcelerde bu sözcükleri birbirinin yerine kullanamayız. “Ailenizin üzerindeki kara bulutlar bir gün dağılacak.” Buradaki “kara” sözcüğünün yerine “siyahı” kullandığımızda tümcenin etkili anlatımı bozulmuş olur. Bu tümceleri Almancaya aktarırken de sorunlar karşımıza çıkmaktadır. Bela, kaza eksik olmadı anlamında kullanılan “kara bulutlar” sözcük grubunu “schwarze Wolken” biçiminde Almancaya aktaramayız. “schwarze Wolke” yerine “dunkle Wolke” kullanımı daha doğru bir anlam taşımaktadır.

Almancada “bekommen-kriegen, der Samstag-der Sonnabend, der Vorhang-die Gardine, das Brötchen-die Semmel” sözcükleri eşanlamlılık niteliği taşımaktadır. Ancak aralarında ufak farklılıklar vardır. “bekommen ve kriegen” biçime bağlı

olarak birbirinden ayrılır. “kriegen” fiili genelde konuşma dilinde kullanılırken, “bekommen” yazılı dilde kullanılır. “derVorhang ve die Gardine” arasındaki fark sözcüklerin kökeniyle ilgilidir. “der Vorhang” Almanca kökenli bir sözcük iken, “die Gardine” Fransızcadan Almancaya aktarılan sözcüklerden birisidir (Volmert, 2000: 164). Aynı zamanda “die Gardine” tül perde anlamında kullanılarak alt anlamlılık özelliği de taşımaktadır. “Ekmek” anlamı taşıyan “das Brötchen ve die Semmel”, “cumartesi” anlamı taşıyan “der Samstag ve der Sonnabend” sözcükleri bölgesel kullanımlarından dolayı farklılık gösterir.

Türkçede eşanlamlılığın en sık karşılaşılan biçimleri başka dillerden dilimize geçen sözcüklerdir. Belirli tarihsel ve kültürel nedenlerle Türkçeye yerleşen ödünçleme sözcüklerin yerine kurumsal dil düzenlemeleri sonucunda derlenen ya da türetilen Türkçe sözcükler kullanılmaya başlanmıştır. Bir dönem her ikisi de yaygın olarak kullanılan eşanlamlı bu sözcüklerden, ödünçleme olanların kullanımı zaman içinde azalmıştır. Örneğin mektep-okul, talebe-öğrenci, nazır-bakan, mesele-sorun, imtihan-sınav sözcük çiftleri eşanlamlıdır. Eskiden daha sık kullanılan ödünçlemeler, zamanla yerini Türkçe karşılıklarına bırakmıştır. Bu durum, diğer dillerden farklı olarak Türkçede eşanlamlı sözcüklere sıkça rastlanmasının nedenlerinden birisidir. Aslında birçok dilde benzer süreçler yaşanmıştır. Ancak dil düzenlemesinin tarihine göre ödünçlemelerin ya da eski sözcüklerin kullanım sıklığı farklılık gösterebilir.

1.1.4. Karşıtanlamlılık/Tersanlamlılık/Zıtanlamlılık (Antonymie)

Karşıtanlamlılık, sözcükler arasındaki anlamsal karşıtlık ilişkisi olarak tanımlanabilir. Bir sözcüğün taşıdığı anlam başka bir sözcük tarafından tam tersi bir anlamda ifade edilir (Bußmann 2002: 85; Korkmaz 2017:173).

Vardar (2007: 131), karşıtanlamlılığın farklı yönlerden ele alınıp, alt başlıklara ayrılabilceğini belirtmiştir. Karşıtanlamlılık, ikili ve ara evreler içeren karşıtanlamlılık biçiminde sınıflandırılabilirdiği gibi bütünleyici, karşılıklılık içeren ve yalnızca karşıtlık anlatan biçiminde de sınıflandırılabilir (Vardar, 2007: 131; Kıran ve Eziler Kıran, 2000: 301). Ara evreler içeren karşıtanlamlılıkta A durumundan B durumuna geçerken A₁, A₂ ve B₁, B₂ gibi ara durumların olması gerekir. “Sıcak (A)

ılık (A₁)-serin (B₁)-soğuk (B)” bu dört karşıt anlamlı sözcük ılık ve serin ara evrelerinden oluşmaktadır. Ancak ikili karşıt anlamlılıkta bu evreler bulunmamaktadır. “Ölü-canlı, gerçek-sahte, iyi-kötü” sözcükleri ikili karşıt anlamlılığa birer örnektir. Bütünleyici karşıt anlamlılık, sözcüklerin hem birbiriyle karşıt hem de birbirlerini tamamlar özellikte olmasıdır. Evli ve bekar sözcükleri birbirleriyle karşıtlık taşır aynı zamanda da birbirlerini tamamlar. Karşılıklılık içeren karşıt anlamlı sözcükler için en iyi örnek “satmak-almak” tır. Bu iki fiil aynı anda gerçekleşen bir eyleme, alışverişe işaret etmektedir. “Büyük-küçük” gibi sözcük çiftleri ise yalnızca karşıtlık ifade etmektedir.

Bußmann (2002: 85), karşıt anlamlılığı bütünleyici (Kontradiktorische A./Komplementarität) ve karşıtlık (Konträre A.) olmak üzere iki alt başlıkta ele almıştır. Bu ayırım yapılırken mantıksal bir sıra izlenmiştir. Bütünleyici karşıt anlamlılık, iki sözcüğün de bulundukları alan içerisinde tamamen iki zıt alanlara ayrılması olarak tanımlanmıştır. A durumu varsa B durumu yoktur, A durumu yoksa B durumu vardır. tot-lebendig (Ölü-canlı), wahr-falsch (gerçek-sahte) bu karşıtlık için örnek verilebilir. Bu karşıtlığın oluşması için “ölüm” ün var olup olmaması dikkate alınmıştır. Bütünleyici karşıt anlamlılık kendi içinde daha ölü veya daha gerçek biçiminde derecelendirilemez. Karşıtlıkta (Konträre A.), iki sözcük bulundukları alan içerisinde birbirleriyle tam olarak örtüşmezler. A durumunun olduğu yerde B durumu yoktur, B durumunun olduğu yerde A durumu yoktur. heiß-kalt (sıcak-soğuk), gut-schlecht (iyi-kötü) bu karşıt anlamlılık için örnek gösterilebilir. “heiß (sıcak), heißer (daha sıcak), am heißesten (en sıcak),” biçiminde sözcükler arasında derecelendirme yapılabilir.

1.1.5. Benzetme (Vergleich)

Benzetme, bir nesne veya kavramın zihinde daha iyi canlandırılabilmesi için özellikleri bakımından üstün başka bir nesne veya kavramla ilişkilendirilmesi, benzetilmesi olayıdır. Bu yolla hem söz konusu kavram zihinde daha net canlandırılır hem de daha etkili bir anlatım oluşturulur (TDK, 1948: 146; Aksan, 2006: 111). Aynı zamanda yeni yapılar ve anlamlar ortaya çıkar. Bu özellik bizi sözcüklerde sıkça

karşılaşılan çokanlamlılık konusuna götürmektedir. Birçok dilde bu yapılara rastlamak mümkündür.

Türkçe ve Almancada örnek yapıları inceleyelim. “bal gibi tatlı elma” yapısında “elma” ve “bal” sözcükleri arasında tatlarına yönelik bir benzerlik ilişkisi kurulmuştur. Bu ilişki kurulurken benzetme ilgeci olan “gibi” kullanılmıştır. Almancada “er ist treu wie ein Hund.” tümcesinde “Hund” ve “er” sözcükleri arasında benzerlik oluşturulmuştur. İnsanın sadık ve güvenilir olma niteliği köpeğin sadıqlığına benzetilmiştir. Benzetme yapılırken gibi anlamına gelen “wie” ilgeci kullanılmıştır.

1.1.6. Değişmece ve Beti (Trope-Figur)

Değişmece ve beti, sözcüğün gerçek anlamı dışında başka bir sözcük yerine kullanılmasıyla oluşturulan bir dil olayıdır. Her iki dil olayıyla da daha etkili, güçlü bir anlatım elde edilir. Türkçede değişmece-beti konusu farklı bakış açılarıyla ele alınmıştır. Özellikle değişmece-beti ve mecaz kavramlarına yönelik farklı açıklamalar yapılmıştır.

Koç (1992: 75), değişmece ve mecaz kavramlarını eşanlamlı olarak kabul etmiş ve değişmece kavramını kullanmıştır. Anlamı daha etili ve güçlü kılma amacıyla kullanılan değişmece dil olayını eğretileme ve düzdeğişmece olarak iki alt başlıkta incelemiştir.

Kıran ve Eziler Kıran (2000: 393-395), diğer araştırmacılardan farklı olarak beti ve değişmece kavramlarını söz sanatları başlığı altında ayrı ayrı incelemiştir. Mecaz kavramı bu incelemeler içerisine alınmamıştır. Sözbilim içerisinde yer alan beti, ikna etme teknikleri ve biçimiyle yakından ilişkilidir. Kıran ve Eziler Kıran (2000: 393), betinin dört temel özelliğinden bahseder: belirtili söylemsel biçim, özgür söylemsel biçim, ölçülebilir söylemsel biçim ve işlevsel söylem biçimi. Örnek tümce içerisinde bu dört özelliği inceleyelim. “Bahar mezarına gömsünler sizi” dizesindeki “bahar mezarı” kendine özgü bir anlam özelliğine sahiptir. Bu yönüyle dizeler okunduğu ilk anda bu sözcük grubu göze çarpmaktadır. Bu özellik belirtili söylemsel biçim olarak adlandırılır. “Bahar mezarı” sözcük grubunun taşıdığı anlam

başka kişilerce başka sözcüklerle yeniden anlatılabilir. Farklı biçimlerde anlatılabilir olması sözcük grubunun özgür söylemsel özelliğine işaret eder. İlgili sözcük grubu incelenip belli bir sınıflandırma içine dahil edilebilir. Bu özelliği onun ölçülebilir söylem biçimine sahip olduğunu gösterir. “bahar mezarı” sözcük grubu aynı zamanda çok yönlü bir işlevsellik taşır. Okuyan herkes tarafından farklı biçimlerde algılanıp yorumlanabilir.

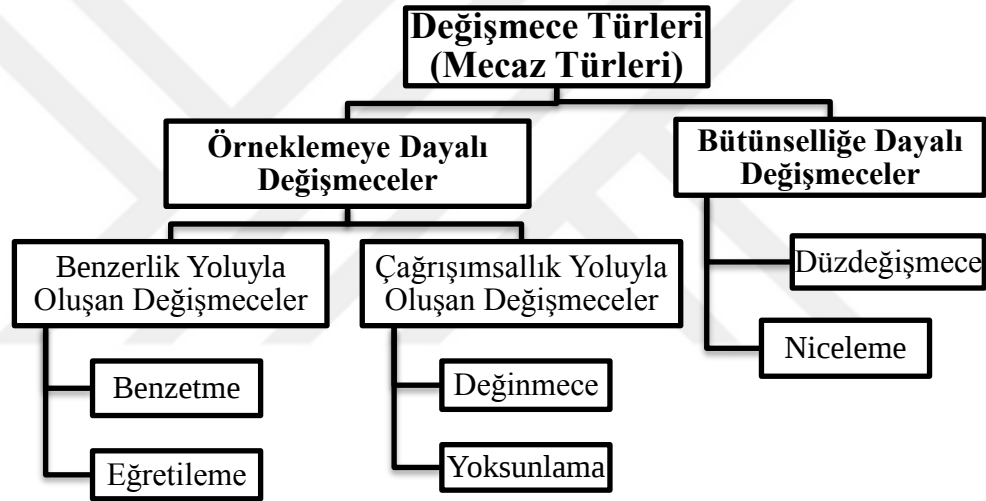
Değişmece, iki canlı veya nesnenin benzerlik veya düzdeğişmece yoluyla birbirinin yerine kullanılması olarak tanımlanır. Betide benzerlik ve düzdeğişmecenin olup olmamasına dikkat edilmez. Önemli olan oluşturulan söylemin günlük dilden farklı, etkili ve güçlü bir anlatıma sahip olmasıdır. Bu sebeple değişmece betinin özel bir durumu şeklinde değerlendirilmiştir. Değişmece; anlamsal değişmece ve anlamın söylemsel açıdan zenginleşmesi olmak üzere iki alt başlıkta incelenmiştir. “Kafka' yı okuyorum.” Tümcesindeki Kafka, bütün eserlerinin yerine kullanılmıştır. Kafka artık bir özel ad olmaktan sıyrılmış, anlamsal değişime uğramıştır. Bu anlam değişmesi beraberinde değişmenin ikinci özelliği olan anlamın söylemsel açıdan zenginleşmesini getirmektedir. Artık Kafka sadece bir kişiye gönderme yapmamakta, onun eserlerini de işaret etmektedir (Kıran ve Eziler Kıran, 2000: 395).

Bilgin (2006: 32-33), değişmece konusunu yananlamın bir parçası olarak değişmeceli yananlam başlığı altında ele almıştır. Yananlam, değişmecesiz ve değişmeceli olarak ayrılırken söz konusu sözcüğün düzanlamıyla ilişkili olup olmaması dikkate alınmıştır. Değişmecesiz yananlam sözcüğün düzanlamıyla yakından ilişkilirken, değişmeceli yananlamda böyle bir ilişkiden söz etmek mümkün değildir.

Vardar (2007: 69), değişmecenin Almanca karşılığı olarak “Trope ve Figur” kavramlarını göstermiştir. Değişmece, iki nesne/varlık arasında benzerlik (eğretileme) veya eşdeğerlik (düzdeğişmece) yoluyla bir göstergenin/gösterge bütününün başka bir gösterge/gösterge bütünü yerine kullanılması olarak tanımlanır.

Uğur (2007: 49; 2014: 42), mecaz anlam yerine değişmece kavramını kullanmıştır. Değişmece; kavramlaşmamış, dilde tek başına henüz kalıcılaştırmamış, anlamı bağlam aracılığıyla çıkarılabilen geçici anlamlar olarak açıklanmıştır. Değişmeceyi örneklemeğe dayalı ve bütünselliğe dayalı olmak üzere iki alt başlığa ayırarak incelemiştir. Örneklemeğe dayalı değişmeceler içerisinde benzetme, eğretileme, değinmece ve yoksunlamayı ele alırken, bütünselliğe dayalı değişmeceler içerisinde düzdeğişmece ve nicelemeyi ele almıştır. Bu sınıflandırma aşağıdaki tabloyla somutlaştırılabilir:

Tablo 1: Değişmece Türleri (Mecaz Türleri)

Kaynak: (Uğur, 2007: 45-161; 2014: 42)

Uğur, “Anlamlın Bulanık Sularında Düzanlam, Yananlam, Düzdeğişmece, Eğretileme ...” adlı kitabında değişmece (mecaz), eğretileme ve bu kavramlara karşılık Trope, Figure, Metafor kavramları arasında yaşanan karmaşayı ayrıntılı olarak dile getirmiştir (Uğur, 2014: 154-163).

Aksan (2006: 60), bu dil olayını yananlam başlığı altında ele almıştır. Mecaz anlamı, yananlamın genel dildeki adlandırılması olarak nitelendirmiştir. Yananlamların oluşmasında aktarmaların ve benzetmelerin önem taşıdığı belirtilmiştir.

Özkırımlı (2007: 200-201), anlam aktarımına dayanan dil olaylarını mecaz başlığı altında incelemiştir. Mecaz, bir sözcüğün veya sözcük öbeğinin düzanlamı dışında kullanılması olarak tanımlanır. Yananlamı, mecazlı anlatımın bir ürünü olarak tanımlar. Her mecaz anlamlı sözcüğün sözlüklerde yer almadığını belirtir.

Tablo 2: Değişmece ve Beti (Trope-Figur)

Türkçe	Almanca
Değişmece Beti Değişmeceli Yananlam Yananlam Mecaz Aktarma	Trope Figur

Kaynak: (Koç, 1992: 75; Bilgin, 2006: 33; Vardar, 2007: 69; Uğur,2007: 45-161; Özkırımlı, 2007: 200-201; Uğur, 2014: 154-163)

Değişmece kavramını karşılayan Almanca Trope (Tropus) ve Figur (Figura) kavramlarını inceleyelim. Almancada bu kavramlar söz sanatları olarak nitelendirilmektedir (Bußmann, 2002: 215-713). Figur; kişileştirme, kavramlar arasındaki zıtlıklar, aşırı devrik tümcelerin kullanımı gibi dil olaylarıyla oluşturulan bir söz sanatıdır. Trope söz sanatında asıl kavram başka bir kavramla yer değiştirir ve o kavramın özelliklerini taşımaya başlar. Trope farklı iletişimsel amaçlar için etkileyici, çekici dilsel ifadeler oluşturur. Bu ifadelerin çözümlenmesi ciddi anlamda bilişsel bir işlev gerektirmektedir. Örnek tümcelerle bu söz sanatlarını inceleyelim (Drügh, vd., 2012: 423; Bußmann, 2002: 715).

Örnek:

- Der Tod, das ist die kühle Nacht / Das Leben ist der schwüle Tag (H. Heine)
- Mich, Henker, töte, denn ich bin schuldig.

“der Tod (ölüm)-das Leben (yaşam), die kühle Nacht (soğuk gece)-der schwüle Tag (bunaltıcı gün)” sözcük ve sözcük grupları zıtlık taşıyarak beti söz sanatını

oluşturulmuştur. Diğer tümce normalde “Töte mich, Henker, denn ich bin schuldig.” biçiminde bir sözdizimine sahiptir. Ancak anlatımı güçlendirmek için sözcüklerin söz dizimi değiştirilmiştir.

1.1.7. Aktarmalar/Aktarımlar (Metaphern/Übertragungen)

Bir nesne veya bir eylemi niteleyen sözcüğün başka bir sözcük aracılığıyla anlatılması dil olayına aktarma denilmektedir. Benzetmede olduğu gibi aktarmada da sözcükler yeni anlamlar kazanarak çokanlamlı bir yapıya sahip olurlar. Türkçede ad ve deyim aktarması olmak üzere iki tür aktarma vardır (Aksan, 2006: 62).

Almancada aktarma konusu “Metapher veya Übertragung” kavramlarıyla karşılanmaktadır. Metapher kavramı Türkçedeki gibi hem ad aktarmasını hem de deyim aktarmasını içine alan bir üst kavram niteliği taşımamaktadır. Metapher sadece deyim aktarmaları konusuyla ilişkili bir dil olayıdır. Bu konu daha ayrıntılı olarak deyim aktarmaları başlığı altında ele alınacaktır.

1.1.7.1. Ad aktarması/Düzdeğişmece/Mecaz-ı mürsel (Metonymie)

Anlatılmak istenen bir sözcüğün yerine başka bir sözcüğün kullanılmasıyla ad aktarması olayı gerçekleştirilir. Bu dil olayındaki en önemli nokta sözcükler arasındaki benzerlik anlam ilişkisinin olmamasıdır. Sözcükler arasında neden-sonuç, parça-bütün, genel-özel, somut-soyut ilişkisi vardır. Yani bir sözcüğün yerine kullanılan diğer sözcük aslında işaret ettiği sözcüğün bir parçasıdır. Bu yüzden ad aktarmasındaki sözcükler arasında bir yakınlık söz konusuysa, deyim aktarmasında anlamsal bir bitişiklik söz konusudur. Ad aktarması, Almancada “Metonymie” kavramıyla karşımıza çıkmaktadır. Ad aktarmasında görülen parça-bütün ilişkisi Metonymie’nin alt başlığı olan Synekdoche (Kapsamlayış) kavramıyla açıklanmaktadır (Kıran ve Eziler Kıran, 2000: 420; Vardar, 2007: 85-86; Bußmann, 2002: 434).

Türkçe ve Almanca örnek tümceleri inceleyelim. “Öğlen bir tabak yedim.” tümcesinde “tabak” sözcüğü “yemek” kavramının yerini almıştır. “Ich lese Goethe.”

tümcesinde de aynı durum görülüyor. Yazarın ismi (Goethe) kullanılarak eseri veya eserlerinin okunduğu anlatılmak istenmiştir.

1.1.7.2.Deyim Aktarması/Eğretileme/İstiare (Metapher)

Deyim aktarması, aralarından uzaktan veya yakından anlam ilişkisi bulunan iki sözcükten birinin, diğeri yerine geçici olarak kullanılmasıdır (Aksan, 2006: 63; Korkmaz, 2017: 111). Bu söz olayını Aksan, Hengirmen ve Korkmaz deyim aktarması/aktarımı, Koç ve Vardar eğretileme kavramlarıyla açıklamışlardır. Korkmaz (2017: 111), deyim aktarmasının edebiyat alanında istiare söz sanatıyla karşılandığını belirtmiştir. Açık istiare ve kapalı istiare olmak üzere iki türü vardır. Dilbilimde açık eğretileme ve kapalı eğretileme biçiminde de adlandırılır.

Tablo 3: Deyim aktarması, Eğretileme, İstiare (Metapher)

Türkçe	Almanca
Deyim Aktarması/Aktarımı Eğretileme/İğretileme İstiare	Metapher

Kaynak: (Koç 1992: 98; Vardar 2007: 89; Hengirmen 2009: 116-149; Korkmaz, 2017: 111; Aksan, 2006: 62)

Ad aktarmasından farklı olarak bu dil olayında sözcükler arasında benzerlik ilişkisi kurulur. “Doğanın akciğerleri” sözcük grubuyla “orman” sözcüğüne işaret edilmektedir. Akciğer ve orman arasında bir benzerlik ilişkisi vardır. Bu benzerlik akciğerin canlı vücudundaki işlevine dayanmaktadır (Hengirmen, 2009: 116).

Deyim aktarmasının oluşumuyla benzetme dil olayı birbiriyle yakından ilişkilidir. Ancak deyim aktarması ve benzetme arasında, biçimbilgisel ve anlamsal farklılıklar bulunmaktadır. Biçimbilgisel yönden, deyim aktarması yapılırken “gibi” benzetme ilgeci ve benzeyen kullanılmaz. Anlamsal yönden ise benzetmede bir karşılaştırma söz konusuysa, deyim aktarmasında sözcüğün başka bir sözcük yerine kullanılması söz konusudur (Aksan, 2006: 63; Kıran ve Eziler Kıran, 2000: 408). Örnek tümceyle bu durumu açıklayalım:

Örnek:

- a. Benim melek gibi kızım nerede? (Benzetme)
- b. Benim meleğim nerede? (Deyim Aktarması)

Birinci tümcede kız çocuğu iyiliği ve saflığı yönünden “gibi” ilgeciyle meleğe benzetilmiştir. İkinci tümcede ise hem benzeyen (kız) hem de benzetme ilgeci (gibi) kullanılmayarak “melek” sözcüğünün nitelikleri “kız” sözcüğüne aktarılmıştır.

Deyim aktarması çeşitli yönlerden yapılmaktadır. Aksan (2006: 64-68) bu aktarma çeşitlerini şöyle sınıflandırmıştır: insandan doğaya aktarma, doğadan insana aktarma, doğadaki nesneler arasında aktarma, somutlaştırma ve duyular arasında aktarma.

Deyim aktarmasına karşılık Almancada “Metapher” kavramı kullanılmaktadır. Latince kökenli bu kavram “aktarma, nakil” anlamı taşımaktadır (Duden, 2015: 1193; Aksan, 2006: 62). Metapher, dilsel bir ifade içindeki sözcük veya sözcük grubunun kendi anlamsal bağlamından başka bir anlama aktarılmasıdır. Söz konusu dilsel ifade tümcede ad, sıfat ve fiil biçiminde yer alabilir. Tamlama ve tümce yapımında belli sözcük seçim kuralları vardır. Ancak Metapher oluşumunda bu özellikler dikkate alınmaz. Anlamsal özellikleri birbiriyle uyumlu olmayan ancak bir yönden benzerlik ilişkisi oluşturulan sözcüklerle Metapher oluşturulur (Bußmann, 2002: 432; Schwarz ve Chur, 2001: 107; Duden, 2015: 1193). “Sie sind echte Rabeneltern.” tümcesinde geçen “Rabeneltern” sözcüğü birebir aktarıldığında “kuzgun aile” anlamı çıkmaktadır. Her iki sözcük de bir canlı olma özelliği taşır. Ancak her biri farklı canlı türüne aittir. Kuzgunlar toplumda kötülük çağırان bir hayvan olarak nitelendirilmiştir. Bu özellik kötü ailelere benzetildiği için “Rabeneltern” gibi bir sözcük oluşturulmuştur (Duden, 2015: 1413). Yani hayvandan insana bir aktarma yapılmıştır. “zügeln” atı dizginlemek anlamında kullanılan fiil, “Wut, Neugier zügeln” kullanımıyla öfkesini, merakını dizginlemek, frenlemek anlamıyla Metapher özelliği kazanmıştır (Duden, 2015: 2087).

1.1.8. Eşadlılık/Eşseslilik (Homonymie)

Eşadlılık, sözcüklerin söylenişi aynı anlam ve kökenleri farklı olma özelliği olarak tanımlanır (TDK, 1998: 737). Akerson (1997: 61), bu dil olayını bir biçimin değişik kavramlara karşılık gelmesi olarak açıklamıştır. “Düş ve çay” sözcüklerini eşadlılık yönünden tümce içinde inceleyelim.

Örnek:

- a. Düşlerimden korkuyla uyanıyorum.
- b. Koşma düşeceksin.
- c. Demli bir çay içelim.
- d. Çay kenarında biraz soluklanalım.

“Düş” sözcüğü (a) da rüya anlamında kullanılırken (b) de fiil görevinde düşmek anlamında kullanılmıştır. “Çay” sözcüğü (c) de içecek (d) de ise akarsu anlamında kullanılmıştır. Sözcüklerin sessel ve yazımsal özelliklerinde hiçbir değişiklik bulunmamaktadır.

Almancada da eşadlılığın oluşmasında sessel ve yazısal aynılık, anlamsal yönden farklılıktan söz edilir (Bußmann, 2002: 283). Lindner (2014: 235), bazı ifadelerin dil değişimleri aracılığıyla başka bir ifade gibi aynı biçimi almasını eşadlılık olarak tanımlamıştır. Almancada eşadlılığın eşseslilik (Homophon) ve eşyazımlılık (Homograph) yönü vardır. Eşyazımlılık Almancada daha sık karşılaşılan bir durumdur. Türkçede böyle bir ayrıma gidilmemiştir. Almancada eşadlılığı tümce içerisinde inceleyelim.

Örnek:

- a. Lesen Sie ab Seite 20.
- b. Das Aufziehen der Saite ist sehr kompliziert.
- c. Der Strauß steckt den Kopf in den Sand.
- d. Der Mann kauft den Strauß.
- e. Das Schloss kann man auf brechen.
- f. Das Heidel Berger Schloß ist welt berühmt.

(a) ve (b)’de “Seite ve Saite” sözcükleri aynı sessel yapıya sahip olup farklı anlamlar taşımaktadır. “Seite” sayfa anlamında kullanılırken, “Saite” müzik aletlerindeki tel için kullanılmıştır. (c) ve (d)’de kullanılan “Strauß (devekuşu-çiçek buketi)”, (e) ve (f)’de kullanılan “Schloß (kilit-şato)” sözcükleri sessel ve yazımsal benzerlik taşımaktadırlar. Ancak “Strauß” eşadlı olarak nitelendirilirken, “Schloß” çokanlamlı sözcükler içine dâhil edilir. Bu ayrımın temelinde sözcüklerin niteledikleri anlamların tarihsel geçmişinin benzerlik taşıyıp taşıması bulunmaktadır.

Artzamanlı incelemelerde sözcükteki sessel değişimler ve anlam ele alınır (örnek: (ahd-mhd) zuc ›zeichen‹ -Zug). Eşzamanlı incelemelerde ise sözcüğün etimolojisi dikkate alınmaz. Önemli olan sözdizimsel ve biçimbilgisel ölçütlerdir (örnek: das/der Band, die Mütter/Muttern) (Bußmann, 2002: 284).

1.1.9. Çokanlamlılık (Polysemie/Mehrdeutigkeit)

Sözcüklerin düzanlamının yanı sıra çeşitli dil olayları yoluyla birden fazla anlamı karşılayabilmeleri çokanlamlılık olarak adlandırılmaktadır. Bazı kaynaklarda çokanlamlılık kavramının yanı sıra “anlam bulanıklığı”da kullanılmaktadır. Çokanlamlılığı birçok sözcük türünde görmek mümkündür. Kullanım sıklığına bağlı olarak çokanlamlılığın en sık görüldüğü sözcük türleri adlar ve fiillerdir. Türkçede çokanlamlı olan “göz” sözcüğünün on üç farklı kullanım alanı vardır. Bunlardan beş tanesini inceleyelim.

Örnek:

- Bütün gün bilgisayar karşısında çalışmaktan gözleri ağrıyor.
- Bütün parayı salondaki masanın gözüne koymuştum.
- Bir göz ev alacak paraları olsa hemen evleneceklerdi.
- Bu civardaki evlerin hiç birine alacaklı gözüyle bakamadım.
- Olacak iş değil. Kesin göz var üzerlerinde.

(a)’da göz sözcüğü düzanlamda görme işlevinde kullanılan organ olarak kullanılmıştır. (b)’de insandaki görme organıyla masanın çekmecesini arasında bir

benzerlik ilişki kurularak sözcük yananlamda kullanılmıştır. (c)’de oda ve onun yerine kullanılan göz sözcüğü arasında benzerlik ilişkisi kurulmuştur. (d)’de göz sözcüğü başka sözcüklerle birleşerek “bakış, görüş” anlamında deyimisel bir yapı oluşturmuştur. (e)’de ise “nazar” anlamında kültürel bir anlam taşımaktadır.

Türkçede fiillerin anlam çeşitliliği incelendiğinde “almak, gelmek, çekmek ve vermek” fiillerinin öne çıktığını görüyoruz. “Almak” yaklaşık kırk, gelmek ve çekmek otuz civarında, vermek ise yirmi civarında anlam çeşitliliği taşımaktadır (Aksan, 2006: 71). “gelmek” fiilinin bazı anlam özelliklerini tümce içerisinde inceleyelim:

Örnek:

- Geç saatlerde eve geldiler.
- Dün akşam kahve içmeye geldiler.
- Sümerlilere ait tarihi kalıntılar günümüze kadar geldi.
- Saat ne çabuk on ikiye geldi!
- Sınavlar da bitti mi gel keyfim gel.

(a)’ da “gelmek” fiili bir yere ulaşmak, varmak anlamıyla düzanlamda kullanılmıştır. (b)’ de düzanlamıyla ilişkili olarak bir kimseyi ziyarete gitmek yananlamıyla kullanılmıştır. (c)’de tarihi kalıntıların bugüne kadar ulaşması (d)’de belli bir zaman dilimine ulaşmak anlamında değişmece anlamıyla kullanılmıştır. (e)’de ise bir durumdan memnun olmak, işlerin yolunda gitmesi anlamında deyimisel bir anlam özelliği taşımaktadır.

Almancada da Türkçede olduğu gibi çokanlamlı sözcükler bulunmaktadır. Duden “kommen” fiilinin yirmi bir anlam özelliğini ele almıştır (Duden, 2015: 1027).

Örnek:

- Er kommt diesmal zu Fuß nach Hause./ Bu kez yürüyerek eve geliyor.
- Ich kann morgen zur Tagung nicht kommen./ Yarın toplantıya gelemeyeceğim.

- c. Ein Baby ist im Auto zur Welt gekommen. / Bir bebek araçta dünyaya geldi.
- d. Der Urlaub kommt uns auf 3.000 TL. / Tatil bize 3.000 TL' ye mal oluyor.
- e. Viele Menschen sind bei dem Erdbeben ums Leben gekommen. / Birçok insan depremde öldü.

(a)'da "kommen" fiili düzanlamıyla amaçlanan bir yere ulaşmayı ifade etmektedir. (b)'de "toplantıya katılmak" anlamıyla düzanlamı arasındaki ilişki nedeniyle yananlam özelliği taşır. (c)'de "dünyaya gelmek, doğmak" anlamıyla deyimisel özellik taşır. (d)'de "mal olmak" anlamıyla değişmece ve (e)'de "ölmek" anlamıyla fiil deyim özelliği kazanmıştır.

Almancada da adlarda çokanlamlılıktan söz edilebilir. "der Stein, die Birne, die Tafel, die Bank vb." sözcükler çokanlamlı adlardan bir kaçıdır. Düzanlamı "yazı tahtası" olan "die Tafel" sözcüğünü tümce içinde inceleyelim:

Örnek:

- a. Sie schreibt etwas an die Tafel. / Tahtaya bir şey yazıyor.
- b. Das kleine Mädchen ißt eine Tafel Schokolade. / Küçük kız bir tablet çikolata yiyor.
- c. Darf ich Sie zur Tafel bitten? / Masaya buyurur musunuz?
- d. DieTafel besteht aus den elektrischen leitfähigen Materialien. / Dağıtım panosu elektronik iletken malzemelerden oluşur.

(a)'da "Tafel" sözcüğü "yazı tahtasını" işaret ederek düzanlamda kullanılmıştır. (b)'de bir kalıp/bir tablet çikolata anlamında sözcüğün ilk anlamıyla benzerlik kurulmuş ve yananlamda kullanılmıştır. (c)'de büyük kutlama sofraları anlamında kullanılmıştır. Bu anlam, sözcüğün kökeniyle bağlantılıdır. Tafel sözcüğü orta çağda hazırlanan büyük yemek masaları için kullanılıyordu (DUDEN, 2015: 1736). (d)'de ise "dağıtım panosu" anlamında terim anlam kazanmıştır.

Günümüz Almancasında hem “banka” hem de “oturulacak yer” anlamında kullanılan “Bank” sözcüğü ortaçağda “döviz bozan kişilerin uzun masası” anlamında kullanılmaktaydı. Sözcüğün anlamsal değişimi geçmiş tarihlerdeki anlamıyla yakından ilişkili olduğu için bu sözcük Almancada çokanlamlı kabul edilmiştir. Ancak “yağ tabakası” ve “hayvanlar için besin” anlamında kullanılan “das Futter” sözcüğünün anlamları aynı kökene sahip olmadığı için eşadlı (Homonymie) olarak kabul edilir. Bu incelemeye dayanarak Schwarz ve Chur (2001: 56), Almancada birçok sözcüğün eşadlı mı yoksa çokanlamlı mı olduğunun kesin bir şekilde ayırt edilemeyeceğini belirtmektedir.

Aksan (2006: 72), Türkçede anlam bulanıklığını çokanlamlı sözcüklerle eşadlı sözcüklerin karıştırılması veya kullanımında anlam karışıklığına yol açacağı düşüncesine dayandığını belirtmiştir. Ancak bağlam içinde kullanılan sözcüklerde böyle bir sorun ortaya çıkmayacaktır. Çokanlamlı bir sözcüğün, düzanlamı ve yeni anlamları arasında bir ilişki bulunurken, eşadlı bir sözcükte böyle bir durum söz konusu değildir. Gerek sözcüğün gerekse tümcenin bağlam dışı kullanımı anlam belirsizliğini ve anlaşılmama sorununu beraberinde getirecektir.

1.1.10. Deyimler (Idiome/Redearten)

Deyimler, sözcüklerin düzanlamından ayrılarak bir kavram veya durumu etkili, dikkat çekici bir biçimde anlatan kalıplaşmış sözcük gruplarıdır. Deyim kavramı Almancada “Idiom, festes Syntagma, Idiomatiche Wendung, Makrosemem, Phraseologismus, Redewendung” gibi kavramlarla karşılanmaktadır (TDK, 1998: 576; Bilgin, 2006: 57; Bußmann, 2002: 289; Vardar, 2007: 71; Aksoy, 2015: 32).

Deyimleri oluşturan sözcükler birbirinden ayrı düşünülemez. Hepsi bir bütünlük içinde tek bir kavramı karşılar. Sözcüklerin deyimden bağımsız taşıdıkları anlamlar ile birlikte oluşturdukları anlam arasında bir ilişki yoktur. Deyimlerin kalıplaşması uzun zaman içerisinde gerçekleşir. Toplumun o deyişi kabul etmesi, deyişin yaygınlaşması ve genelleşmesiyle deyimler bugünkü halini alır. Kalıplaşmış bir sözcük grubu olan deyimlerin genelde sözdizimi değiştirilmez. İstenmeyen bir durumun ortaya çıkması anlamını taşıyan “Buyurun cenaze namazına” deyimini

“Cenaze namazına buyurun” biçiminde kullanılamaz. Sözdiziminin değiştirilmesiyle verilmek istenen anlam da değiştirilmiş olur. Deyimi oluşturan sözcükler eşanlamlıları veya başka sözcüklerle değiştirilemez. Türkçede darılan birisini güzel sözlerle hoşnut etmek anlamında “gönül almak” deyimi yerine “yürek almak” kullanılamaz. Almancada birisini öfkelenlendirmek anlamında kullanılan “jdn. auf die Palme bringen” deyimini ele alalım. Bu deyimdeki “die Palme (palmiye)” sözcüğü yerine “die Birke (kayın ağacı)” sözcüğünü kullanamayız. Değiştirildiğinde verilmek istenen anlam veya yapılmak istenilen etkili anlatım sağlanamaz. Deyimi oluşturan sözcükler çekim eki alabilir ve sözcükler arasına başka sözcükler girebilir (Karaağaç, 2013: 229; Bilgin, 2006: 57; Bußmann, 2002: 290).

Bilgin (2006: 58-62), deyimleri gerek biçimsel gerekse anlamsal yönden incelemiştir. Biçimbilgisi yönünden deyim kalıplaşma özellikleri ve biçimsel kuruluşları göz önüne alınmıştır. Biçimsel kuruluşu yönünden deyimler sadece bir sözcük grubundan oluşabildiği gibi bir tümce biçiminde ve eksilteli anlatımda da olabilir. Sözcük grubundan oluşan deyimler ad tamlaması (el kapısı, gece kuşu vb.), önad tamlaması (gönlü bol, niyeti bozuk vb.), ikileme (deli dolu, incik boncuk vb.) ve ilgeçle (ele güne karşı, hatır için vb.) kurulabilirler. Tümce biçimindeki deyimler ünlem (Al benden de o kadar!, Al işte bir aksilik daha! vb.) ve konuşma biçiminde (Tencere dibin kara. –Seninki benden kara. vb.) olabilirler. “Baştan ayağa... (değin), er geç... (er ya da geç olarak)” gibi birkaç sözcüğü kullanılmayan, eksilteli özellik taşıyan deyimler içinde yer alır.

Anlamsal özelliğine göre deyimler değişmeceli ve düzanlamda oluşturulan deyimler olmak üzere ikiye ayrılmıştır. “Dağ fare doğurdu, iki eli böğründe kalmak, buluttan nem almak, ağızdan laf almak vb.” deyimler değişmeceli deyimler sınıfında yer alır. “iyi gün dostu, dosta düşmana karşı, ceza almak, sorumluluk almak vb.” deyimler düzanlamda kullanılan deyimler içinde yer alır (Bilgin, 2006: 62).

Aksoy (2015: 498-508), deyimleri biçimbilgisel ve anlamsal özelliklerine göre on başlıkta sınıflandırmış ve incelemiştir:

- 1) Deyimler, değişmece yoluyla kavramları belirtirler. Bu özellik deyimlerin büyük bir bölümünde görülür. (gönlünü almak, çantada keklik, atı alan Üsküdar'ı geçti vb.)
- 2) Deyimlerin bir kısmı anlamlı olmasalar da uyaklı olması için bir araya getirilen sözcüklerden oluşur. (anca beraber kanca beraber, doluya koydum almadı boşa koydum dolmadı vb.)
- 3) Deyimlerin bir kısmı öykü ve konuşma biçimindedir. (-Tencere dibin kara. –Seninki benden kara. vb.)
- 4) Deyimlerin bir kısmı öykü ya da olaya dayanır. (Halep ordaysa arşın burda, al aptestini ver pabucumu vb.)
- 5) Deyimlerin bir kısmı toplumun adet, inanış ve geleneklerini yansıtır. (Ağzından yel alsın, ah almak, iyi saatte olsunlar vb.)
- 6) Deyimlerin bir kısmı anlatım güzelliği gözetmeksizin bir kavramı nitelerler. (bir bu eksikti, al benden de o kadar vb.)
- 7) Deyimlerin bir kısmı dilbilgisi kuralları yerine özel biçimlerle oluşturulmuştur. (boylu boyunca, inceden inceye, oldum bittim vb.)
- 8) Deyimlerin bir kısmı eksilteli anlatıma sahiptir. (laf aramızda... (kalsın), baştan ayağa... (değin))
- 9) Deyimlerin bir kısmı ikilemelerle oluşur. (borç harç, delik deşik, mırın kırın vb.)
- 10) Deyimlerin bir kısmı bir sözcük ve bir yardımcı fiilin birleşmesiyle oluşur. (sonuç almak, can atmak, sıkıntı çekmek vb.)

Deyimler yapısı ve anlamı gereği geniş bir alana sahiptir. Bu sebeple birleşik sözler, süslü özgün söyleyişler, bayağı sözler, terimler, dualar, dilekler ve beddualar ile karıştırılabilir. Aksoy (2015: 509), deyimler ve diğer söz olayları arasındaki sınırların çizilebileceğini belirtmişse de tam bir ayrımın yapılamayacağına değinmiştir.

Bußmann (2002: 290), temel alınan kuramsal yöne göre deyimlerin farklı özelliklere ayrılabilceğini belirtir. Bu özellikler belirlenirken dilbilgisel yapı, deyimi

oluşturan sözcüklerin çok yönlülüğü, deyimlerin kalıplaşma biçimi, nedensellik (Motivierung) ve anlam gibi ölçütlerin temel alınabileceğini ifade etmiştir.

Deyimler başka dillere çevrilirken en çok sorun yaşanan dilsel ifadelerden birisidir. Aksoy (2015: 519), başka dillere çevrilip çevrilememesi yönünden deyimleri üç başlıkta incelemiştir: birebir başka dile çevrilemeyen çevrilse bile aynı kavramı karşılamayan deyimler, başka dillere aynı sözcük ve değişmecelerle çevrilebilen deyimler ve birebir başka dile çevrilebilen deyimler.

1.2. Anlambirimcik Çözümlemesi (Semanalyse/Komponentenanalyse)

Bir sözcüğün anlamlarını tanımlayabilmek için anlambirimcik çözümlemesinden diğer bir adıyla bileşen çözümlemesinden (Komponentenanalyse/Semanalyse) yararlanılmaktadır. Anlambirimcik (Sem), sözcüğün anlamsal birimlerinin her birine verilen addır. Anlambirimciklerin tümü de anlambirimcik demetini (Semem) oluşturur. Anlambirimcikler, sözcükler arasında ayırt edici bir işleve sahiptir. Bu özelliğine dayanarak Pelz (2013: 195), anlambirimciği en küçük anlam ayırt edici özellik olarak tanımlamıştır. Anlambirimcik çözümlemesinin temelini anlam özellikleri oluşturur. Anlam özellikleri, 1963 Katz ve Fodor'un çalışmalarından bugüne kadar sistemli olarak kullanılmaktadır. Bu anlam özellikleriyle sözcüklerin anlamı arasında bir ilişki kurulur (Volvart, 2000: 156-157; Pelz, 2013:194-195; Kıran ve Eziler Kıran, 2000: 293-294; Uslu, 2008: 42).

Anlambirimcik çözümlemesi sesbiliminden alınan bir yöntemdir. Her sesbiriminin bir özelliği vardır ve bu özellik onu diğer seslerden ayırır. Sesbirimler incelenirken bu özelliklerin karşılaştırması yapılır. Sözcükler de birden çok anlambirimciğe sahiptir. Bu anlambirimcikler içerisinde bir veya birden fazlası söz konusu sözcüğün diğer sözcüklerden ayrılmasını sağlar. Bu sayede anlamlar arasındaki farklılıklar veya benzerlikler daha net görülür (Pelz, 2013: 194-195; Kıran ve Eziler Kıran, 2000: 293). Yananamlı veya eşanamlı olarak adlandırdığımız sözcükler arasında nasıl farklılıkların bulunabileceğini anlam özellikleri incelenerek ayırt edilebilir. Eğer iki sözcüğün de bütün anlam özellikleri aynıysa eşanamlı kabul

edilir. Bu aynılık genelde düzanlam boyutunda görölmektedir. Yananlam yönünden incelendiğinde sözcüğe duygusal ve öznel bir değerkazandırılacağı için anlam özelliklerinde farklılıklar görölecektir. Bu sebeple söz konusu sözcüklerin eşanlamlılığından söz edilemez. Sözcüklerin bir anlam özelliğı birbirinin tam tersi bir duruma işaret ediyorsa zıt anlamlı olarak adlandırılır. Bir sözcüğün birden çok, karmaşık anlam özellikleri varsa çokanamlı olarak tanımlanmaktadır (Vater, 2002: 143-143).

Vater (2002: 146), bu yöntemin fiil anlam çözümlemelerinde önemli bir yerinin olduğunu vurgulamıştır. Fiilin anlam özelliklerinin belirlenmesi, hangi durumda hangi fiilin seçileceğini belirlemeye yardımcı olur. “almak” fiili sözlükteki ilk anlamıyla “bir nesneyi veya kişiyi bulunduğu yerden ayırmak” anlamında hareket bildiren bir fiildir. Ancak bu anlamının yanı sıra “satın almak, kendisine bir haber ulaşmak, (sis, duman) kaplamak, fethetmek vb.” çok sayıda anlam özelliğı taşır. Bu anlamlar Almancada sırasıyla “kaufen, Brief/Nachricht erhalten/bekommen, Nebel umhüllen/umgeben, erobern/besetzen/einnehmen” fiilleri ile aktarılır. “Almak” fiilinin taşıdığı çokanlamlılık Almancada farklı fiil kullanımlarına sebep olmaktadır.

Aynı karmaşaya Almancadaki fiillerde de rastlanmaktadır. “nehmen” fiili sözlükteki ilk anlamıyla “tutmak, kavramak, alıkoymak” anlamlarının dışında “kabul etmek, çalmak, engeli atlatmak, sona ermek, tahammül etmek, zahmet etmek vb.” birçok anlam özelliğı bulunmaktadır. Bu anlam özelliklerinin bir kısmı “almak” fiilinin anlam alanıyla örtüşürken, bir kısmı örtüşmemektedir. Bu çalışma, Türkçede “almak” fiilinin anlam özellikleri temel alınarak hazırlanmaya çalışılmıştır.

1.3. Fiillerde Anlam

Bütün dillerde önemli bir yere sahip olan fiiller, gerek biçimbilgisel gerek sözdizimsel gerekse anlamsal yönden çok sayıda dilbilim araştırmacısının inceleme konusu olmuştur. Tesniere ve Chomsky gibi dilbilim araştırmacıları sözcük ve tümcelerin yapısal düzeyde incelemelerini yapmışlardır. Bu incelemeler içerisinde fiiller önemli bir yere sahip olmuştur. Uzunca bir süre fiiller biçimsel yönden incelenmiştir. Fiiller üzerindeki biçimsel çalışmalar Fodor, Greimas, Katz, Pottier ve

Weinreich'in çalışmalarıyla anlamsal bir yön kazanmıştır. Bu araştırmacıların çalışmalarında içeriğin de gösteren gibi ayırt edici özellik taşıdığı dile getirilmiştir (Kıran ve Eziler Kıran, 2000: 291). Günümüzde fiillerin anlamsal yönüne ilişkin çalışmalar yoğunluk kazanmıştır.

Fiil kavramı her iki inceleme alanına göre de dilbilim araştırmacılarınca tanımlanmış ve incelenmiştir. Vardar (2007: 97), İmer, Kocaman ve Özsoy (2011: 126) hazırladıkları dilbilim sözlüğünde fiillerin gerek yapısal gerekse anlamsal tanımlamalarına yer vermişlerdir. Yapısal yönden kişi, sayı, kip, görünüş ve olumsuzluk ekleriyle çekilen ve buna bağlı olan yüklem işlevli birim olarak tanımlamışlardır. Anlamsal yönden ise kişi, zaman ve sayı kapsamında öznenin yaptığı işi, oluşu ve kılışı ifade eden sözcük türleri olarak tanımlanmıştır. Korkmaz (2014: 487), Banguoğlu (2011: 408) ve Ediskun (2017: 170) fiilleri belirttikleri oluş, kılış ve durumu dikkate alarak tanımlamışlardır. Bußmann (2002: 731) da karmaşık biçim ve işlev sistemine sahip olan fiilleri, belli bir zaman içerisinde meydana gelen olayları hareket, oluş ve kılış yönünden belirten sözcük türü olarak tanımlamıştır. Biçim, sözdizim ve anlam yönünden fiillerin taşıdığı özellikler üzerinde durulmuştur. Anlam bakımından fiil sınıflandırılmasının çok yönlü ve tartışmalı bir konu olduğuna vurgu yapılmıştır. Fiillerin biçimbilgisel özelliğine göre Engel (1996: 388), Helbig ve Buscha (1999: 23) kişi, sayı ve zamana göre çekimlenebilen sözcük türleri olarak tanımlamışlardır.

Bütün sözcük türlerinde olduğu gibi fiiller de dilsel, toplumsal ve tarihsel nedenlere bağlı olarak bir değişim geçirmektedir. Bu değişimle birlikte fiiller anlam kaybına ve yeni anlam kazanımlarına uğrarlar. Hangi sözcük türünün anlam değişmelerine eğilimli olduğu ve bu eğilimi neyin etkilediği dilbilim araştırmacılarının sıkça çalışma konusu olmuştur. Sözcüklerin kullanım sıklığı ve dilbilgisi içerisindeki yeri bu eğilimin tespiti için kullanılan ölçütler içerisinde gösterilebilir. Fiiller; Türkçe ve Almancada sözcük kullanım sıklığı, dilbilgisi içerisindeki yeri ve anlamsal içeriği bakımından kapsamlı bir alana sahiptir.

Fiil anlamına etki eden birçok etkenden söz edilebilir. Biçimsel değişimler bu etkenlerden birisidir. Temel fiilin ekler yoluyla türetilmesi veya başka sözcüklerle

birlikte kullanılmasıyla yeni fiil yapıları ve beraberinde yeni anlamlar oluşur. “Al-” fiil köküne “-ın” ve “-ış” fiil yapım eklerinin getirilmesiyle fiil hem biçim hem de anlam yönünden yeni özellikler kazanmıştır:

Örnek:

- (a) Bu semttten bir daire aldım.
- (b) Örnekleri bu kitaptan alabilirsiniz.
- (c) Bu semtteki daireler çok ucuza alındı.
- (d) Seda sözlerime alındı.
- (e) Adana’nın sıcaklığına çabuk alıştı.

(a) da “almak” fiili satın alma (b) de alıntılama anlamında kullanılmıştır. (c), (d) ve (e) de “-ın” eki getirilerek oluşturulan fiillerin farklı anlamlar oluşturduğu görülüyor. (c) de satın alma işinin başkası tarafından yapıldığı, (d) de bir söze veya davranışa darılmak, (e) de ise yadırgamaz duruma gelme anlamı ifade ediliyor.

Almanca fiillerin türetilmesinde ve anlam değişikliğinde örneklerin önemi büyüktür. Örnekler genellikle fiillere eklenerek anlam değişikliğine yol açar. Almancada iki temel önekten söz etmek mümkündür: ayrılmayan ve ayrılan önekler. Ayrılmayan önekler birlikte kullanıldığı fiilin anlamını tamamen değiştirirken, ayrılan önekler birlikte kullanıldığı fiilin anlamını tamamen değiştirmez var olan anlama ek bir anlam katar (Uslu, 2016: 69).

Örnek:

- (a) Die Kinder besuchen ihre Großmutter. / Çocuklar büyükannelerini ziyaret ediyor.
- (b) Sie ist in der Schule gut erzogen. / Okulda iyi eğitim aldı.
- (c) Meine Mutter nimmt Tabletten ein. / Annem ilaç alıyor.
- (d) Ich bin gestern sehr früh aufgestanden. / Dün çok erken uyanıdım.

Ayrılmayan “be- ve er-” ve ayrılan “ein- ve auf-” önekleri eklendikleri fiillere “ziyaret etmek, eğitim almak, ilaç almak, uyanmak” anlam özelliklerini kazandırmıştır. Ayrılmayan önekler ise fiile kendi anlamlarının dışında yeni anlamlar

katmıştır. Aynı zamanda bazı fiiller birden fazla önekle birleşebilme özelliğine sahiptir: abziehen, anziehen, beziehen, beiziehen, erziehen, fortziehen, umziehen, zuziehen vb. Bu bağlamda önekli fiillerin işlevliğinden söz edilebilir (Uslu ve Habacı, 2018: 79). Görüldüğü üzere biçimsel değişimler her iki dilde de fiil anlamlarında etkili olmuştur.

Sadece biçimsel değişiklikler fiilin anlamı üzerinde etkili olmaz. Fiil anlamı, oluştuğu ve geliştiği topluma bağlı olarak da değişebilir. “Almak” fiili, yapısında bir değişiklik olmaksızın “fethetmek, kazanmak, çalmak vb.” gibi yeni anlamlar taşır. “Nehmen” fiili de kendi anlam alanı içerisinde çeşitli anlam özelliklerine sahiptir. Her iki sözcük de karşılaştırıldığında “almak” ın “nehmen” a göre daha geniş bir anlam alanına sahip olduğu görülür. Bu farkın sebebi sözcüklerin var olduğu toplumdur.

2. KARŞILAŞTIRMALI DİLBİLİM (KONTRASTIVE LINGUISTİK)

Yabancı bir dil öğrenmeye başlayan hemen hemen herkes bilinçli veya bilinçsizce anadiliyle karşılaştırma yöntemine başvuracaktır. Bunun temelinde karşılaştığı yeni dil sistemini anadili aracılığıyla anlamlandırma güdüsü yatmaktadır. Birey, diller arasında karşılaştırma yaparak benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koyar. Her iki durum da yabancı dil öğrenimini olumlu veya olumsuz yönde etkiler. Genelde benzerliklerin olumlu farklılıkların ise olumsuz etkisinden söz edilir. Ancak tam tersinin de olabileceği bazı dil araştırmacıları tarafından öne sürülmektedir. İşte bu konular üzerinde senelerdir çalışmalar yapan disiplin karşılaştırmalı dilbilgisi ve dilbilimdir.

Karşılaştırmalı dil çalışmalarının yapılmasındaki temel neden yabancı dili öğrenmeye duyulan ihtiyaçtır. Bu ihtiyacın ortaya çıkmasında ticaret, savaş, siyasi tutumlar ve sürekli gelişen bilim gibi unsurlar etkili olmuştur. Bilinen en eski diller arasındaki karşılaştırmalı çalışmaya MÖ. III. binlerde rastlanılmıştır. Bu çalışma Babil’ in anadili Akadça ve daha sonraları ülkede yer edinin Sümerce arasında yapılmıştır. Zamanla dil karşılaştırmaları önem kazanmış ve XVIII. yy’da diller arasındaki akrabalık ilişkileri üzerine yoğunlaşmıştır (Akerson, 1997:19-29).

Vater (2002: 277), dil karşılaştırmasıyla ilgilenen üç disiplinden bahseder: die historische vergleichende Sprachwissenschaft (tarihsel karşılaştırmalı dilbilim), die Sprachtypologie (dil tipolojisi) ve Kontrastive Linguistik (karşılaştırmalı dilbilim). Çalışmamızın bir kolunu oluşturan karşılaştırmalı dilbilim, iki veya daha fazla dili belli kuramsal çerçeveler içinde çözümleyen ve karşılaştıran bir dilbilim dalıdır. Bu alanın Almancadaki terminolojisi incelendiğinde “Kontrastive Linguistik, konfrontative Linguistik, komparative Linguistik, die vergleichende Sprachwissenschaft” gibi farklı kavramlarla karşılaşılmaktadır. Hufeisen ve Neuner (1999: 23), bu kavramların farklı amaçlar doğrultusunda oluştuğunu belirtmişlerdir. Konfrontative Linguistik yalnızca diller arasındaki farklılıkları incelerken, Kontrastive Linguistik hem farklılıkları hem de benzerlikleri incelemektedir. Günümüzde Kontrastive Linguistik kavramı bütün karşılaştırmalı dil çalışmaları için üst kavram niteliği taşımaktadır. Boop, Rask, Schleicher, Herder, Grimm, Schlegel ve Humboldt bu dilbilim dalının temsilcileri olarak görülürler (Vardar, 2007: 130).

Karşılaştırmalı dil incelemeleri yapılırken eşdeğerlilik ve aktarım hatası (Interferenzfehler) kavramları üzerinde durulmuştur. Eşdeğerlik, her iki dilde de kullanılan sözcüklerin ve yapıların yüzeysel ve anlamsal düzeyde aynılığını ifade etmektedir. Aktarım hatası, iki dilin yüzeysel yapıdaki benzerliklerinden dolayı yapılan hatalardır. Aktarım hatası ses, sözcük, sözdizimi, tümce ve metin düzeyinde karşımıza çıkabilir. Hellinger (1977), aktarım hatalarını dil içi ve dil dışı olarak iki başlık altında incelemiştir (Aktaran: Hufeisen ve Neuner, 1999: 26).

Karşılaştırmalı dilbilimin hem dilbilimsel gelişmelere hem de yabancı dil öğrenimine ciddi katkıları olmuştur. Dillerin sözcük ve yapısında tespit edilen benzerlikler ve farklılıkların dil öğrenimindeki etkisine kısaca değinilmiştir. Genel anlamda benzerlikler kolaylaştırıcı farklılıklar ise zorlaştırıcı bir etki göstermiştir. Hufeisen ve Neuner bu durumun her zaman geçerli olmayacağını savunmuşlardır. Benzerliklerin de zorlaştırıcı etkisi olabilmektedir. İngilizcedeki ve Almancadaki “Gift” sözcüğü benzer görünseler de anlamsal yönden farklıdır. İngilizcede “hediye” anlamında kullanılırken Almancada “zehir” olarak kullanılmaktadır. Benzerlik ve farklılığın dışında öğrenenin tutumu ve yapıların tekrar edilme sıklığı da dil

öğrenimindeki etkiler içerisinde gösterilebilir. Karşılaştırmalı dilbilim, dil öğreniminde yapılan dil hatalarını tespit eder. Bu hataları karşılaştırmalı olarak inceler ve çözüm önerileri getirir. Bu sayede dil öğrenimini daha sistemli ve verimli bir duruma getirir.

2.1. Karşılaştırmalı Anlambilim

Karşılaştırmalı dilbilim çalışmaları sesbilimsel, sözdizimsel, anlamsal ve edimbilimsel olmak üzere çok yönlü bir alanda gerçekleştirilmektedir. Bu inceleme alanları her zaman birbiriyle etkileşim halindedir. Sözdizimi, ses veya yapıda meydana gelen bir değişiklik anlamında da kendisini göstermektedir. “fahren-erfahren ve almak-alınmak” fiillerini karşılaştırmalı olarak inceleyelim. “fahren” fiili “er-” öneki alarak biçimsel bir değişime uğramıştır. “fahren” araç kullanmak anlamından “erfahren” deneyim edinmek anlamına geçiş yapmıştır. Bu değişime Türkçede “almak” fiiline “-ın” eki eklenerek “alınmak” sözcüğü oluşturulması örnek olarak verilebilir. Bir şeyi bir yerden ayırmak, kaldırmak anlamındaki “almak” sözcüğü, edilgen yapıda hem bir işin başkası tarafından yapıldığı anlamına hem de kırılmak, gücenmek gibi bambaşka bir anlama gelmektedir. Her iki dildeki biçimsel değişme beraberinde anlamsal değişimleri getirmiştir.

Karşılaştırmalı anlambilim çalışmaları eşzamanlılık ve artzamanlılık dikkate alınarak yapılmaktadır. Dilin kendi içerisindeki anlamsal olayların karşılaştırılması, aynı veya farklı diller arasındaki anlamsal uygunluğun incelenmesinde bu yöntemlerden yararlanılır. Anlamsal uygunluk iki dil arasındaki sözcük ve metin çevirilerinde her zaman yakalanamamaktadır. Bu diller akraba dil olsalar bile birbirine çevrilirken birebir aynı anlamları karşılamazlar. Bu durum dillerin anlamsal değeri ile açıklanabilir. Her dildeki sözcük ve tümcenin bir değeri vardır. Diller arasındaki anlamsal değerliklerin birbirleriyle olan ilişkisi karşılaştırmalı anlambilimle açıklanabilir (Graefen ve Liedke, 2012: 92).

Deyim niteliği taşıyan sözcük gruplarının incelenmesi ise çok daha farklı alana sahiptir. Bu konuyla deyimbilim (Phraseologie) ilgilenmektedir. Deyimler ve mecazların karşılaştırmalı incelemesi diğer sözcük gruplarına göre daha zor ve

geniştir. Bunun temel nedeni sözcüğün kültürel anlamlar taşımasıdır. Dil öğreniminde bu tür sözcüklerin öğrenilmesi her zaman güçlük oluşturmuştur. Özellikle öğrenilen dil, anadille akraba değilse öğrenme güçlüğü biraz daha artacaktır. Bu durum, öğrenilen dilin kültürünü ve tarihini bilme gerekliliğini göstermektedir.

2.2. Anlam ve Biçimbilgisine Göre Fiillerin Sınıflandırılması

Sözcük türleri her dilde çeşitli ölçüt ve bakış açılarına göre farklı sınıflandırma biçimlerine sahiptir. Sınıflandırma ölçütleri anlamsal, biçimbilgisel ve sözdizimsel olmak üzere üç ana başlıkta toplanabilir. Çalışmanın bu bölümünde fiillerin anlamsal ve biçimbilgisel yönden gerek Türkçede gerekse Almancada nasıl sınıflandırılıp incelendiği üzerinde durulacaktır.

2.2.1. Türkçede Fiillerin Sınıflandırılması

Bu başlıkta fiiller anlamsal, biçimbilgisel ve sözdizimsel olmak üzereiki farklı yönden incelenecektir. Türkçe fiiller üzerine yapılan çalışmalar genelde geleneksel çerçeve içerisinde gerçekleştirilmiştir. Günümüzde fiillerin anlamsal sınıflandırma ve incelemelerine ağırlık verilmeye başlanmıştır. Anlam çalışmalarında bazı Türk araştırmacıları Johanson' ın geliştirdiği modeli temel almıştır (Erdem, 2016: 198).

Fiillerde anlam söz konusu olduğunda gerek kılınış (Aktionsart/Art der Handlung) gerekse görünüş (Aspekt) aracılığıyla açıklamalara başvurulmaktadır. Kılınış, fiil kök veya gövdesinin işaret ettiği olayın zamansal özelliğini (başlama, bitiş, süreklilik vb.) gösteren anlamsal ulam olarak tanımlanır. Görünüş, konuşanın bakış açısına, yorumlamasına göre değişiklik gösterir (Vardar, 2007: 134-105; Demir, 2016: 13). Dilâçar (1974: 164), kılınışı dil mantığının, görünüşü ise dil psikolojisinin bir yaratığı olarak tanımlamış ve bu iki kavramı birbirinden ayırmıştır. Johanson bu konu üzerinde önemli çalışmalar yapmıştır. “Türkçede Görünüş” (Aspekt im Türkischen (1971, 2016) ve “Avrupa Dillerinin Görünüş İşlemcileri” (Viewpoint operators in European Languages (2000) adlı çalışmalarında kılınış ve görünüş özelliklerine göre fiil incelemeleri ve sınıflandırmaları yer alır. Fiilleri kılınış yönünden dönüşümlü (Transformative) ve dönüşümsüz (Nontransformative)

olmak üzere iki başlıkta sınıflandırmıştır. Dönüşümlü özellik taşıyan fiiller, işaret edilen olayın hangi evrede ve kritik sınırdaki (başlangıç ve bitiş) gerçekleştiği dikkate alınarak sınıflandırılmıştır: ön dönüşümlü (Initiotransformative) ve son dönüşümlü (Finitransformative). “uyu-, yat, yürü- vb.” fiiller ön dönüşümlü, ön sınırı vurgulayan fiillerdir. Bu fiiller bir eylemin başlangıcını ve bir süre o durumda olmayı ifade eder. “uyu-”, uyuma eyleminin başlangıcını ve uyur durumda olma özelliklerini taşır. “al-, bul-, kaybet- vb.” fiiller son dönüşümlü, son sınırı vurgulayan fiillerdir. Bu fiiller eylemin başlangıcının da bitişinin de aynı noktada gerçekleştiği anlamını taşır. Dönüşümsüz fiiller, işaret edilen olayın gerçekleşmesinde herhangi bir evre veya kritik sınır belirtmez. Bu tür fiiller için önemli olan süreçtir. Olayın gerçekleşmesi ve tamamlanması süreç içerisinde farklı zamanlarda olur. Bu başlıktaki fiiller dinamik ve dinamik olmayan dönüşümsüzler olarak ikiye ayrılırlar. “çalış-, ye-, oyna- vb.” fiiller bu sınıf içerisinde yer alır (Johanson, 1971; 2000; 2016: 167-169, Aktaran: Karadoğan, 2009: 10; Demir, 2016: 21-22).

Karadoğan ve Demir gibi araştırmacılar çalışmalarında Johanson’un sınıflandırmalarını ölçüt almışlardır. Demir, Johanson’un yanı sıra Vendler ve Verkuyl’in incelemelerini de dikkate almıştır.

Erdem (2016: 192-194), fiillerin temel anlam ve kılınışına göre sınıflandırılabilirliğini belirtir. Fiilin iç anlamıyla ilişkili olan temel anlamsal sınıflandırma, kılınışa dayalı sınıflandırma için bir hazırlık biçimi olarak yorumlanmıştır. Temel anlamsal sınıflandırmada fiilin genel anlamı göz önünde bulundurulur. Kılınışa dayalı sınıflandırma fiilin iç zamansal yapısı ve anlamsal özelliğiyle ilişkilendirilir.

Bilgin (2006: 365), fiilleri anlamsal özelliklerine göre kılış, durum ve oluş eylemleri olmak üzere üç başlık altında incelemiştir. Kılış eylemlerinin gerçekleşmesi bir nesnenin varlığına bağlıdır. Bu fiiller, nesne gerektiren geçişli fiiller olarak da adlandırılmaktadır. Çalışmamızın konusu olan “almak” fiili bu fiil sınıfı içinde yer alır. Durum fiilleri, özne üzerinde etkili olan bir durumu anlatır. “Alışmak, beklemek, bıkmak, oturmak, gücenmek vb.” durum bildiren fiillere örnek gösterilebilir. Oluş fiilleri, öznenin istemi dışında gerçekleşen ve nesne

gerektirmeyen geçişsiz fiillerdir. “yaşlanmak, doğmak, büyümek” gibi fiiller örnek olarak verilebilir.

Korkmaz (2014: 489-491) fiillerin kılış/kılınış, oluş ve durum/tasvir özelliklerini içerik başlığı altında incelemiştir. Anlamsal sınıflandırmada fiilin tek başına anlam taşıyıp taşınamaması göz önünde bulundurulmuştur. Tek başına anlam taşıyanlar esas fiil, bir adla birleşerek anlam kazananlar yardımcı fiil olarak tanımlanmıştır. “et-, ettir-, edil-, edin-, eyle-, ol-, bul-, olun-, kıl-, kılın-, buyur-” yardımcı fiiller içinde yer alır.

Korkmaz (2014: 492), fiilin kılınış özelliğini, işin nasıl bir süreçte ve ne biçimde yapıldığını belirten bir tarz olarak tanımlamıştır. Kişi, zaman ve kip ekleriyle çekime girmeyen fiilin düzanlamı zamana bağlı olarak süreklilik/süreksizlik, başlama/bitme, sınırsız/aralıklı devam etme, sonuç, kendi kendine bir oluş, kabullenme gibi zamansal belli noktaları veya bir oluşu işaret eder. İşaret edilen zamansal noktalar fiilin tarzı, kılınışıdır.

Örnek:

- Kuş su içince canlandı. (Başlama)
- Fideler dün geceki ayazda donmuş. (Bitme)
- Uzun soluklu çalışmalarında ancak atıştırabiliyordu. (Aralıklı devam etme)
- Bütün meyve ağaçları çiçeklenmiş. (kendi kendine bir oluş)
- Taşındıkları evi benimseyemedi. (o biçimde kabullenmek)

Fiildeki bazı türetmeler kılınış özelliğini değiştirmektedir. “kovmak ve kovalamak” fiilleri bu duruma örnek olarak gösterilebilir. “kovmak” süreksizlik kılınış özelliği gösterirken “kovalamak” süreklilik özelliği taşımaktadır (Korkmaz, 2014: 493).

Korkmaz (2014: 522), görünüş konusunu çatıdan ve kılınıştan ayırarak ayrı bir başlıkta ele almıştır. Görünüş, kılınıştan farklı olarak çekime uğramış bitmiş fiillerle ilişkilidir. Kip ve kişi ekleri alarak çekime uğrayan fiillerin görünüşü, dil

kullanıcısının takındığı tavra, dil kullanma yeteneğine ve tümcedeki diğer öğelere göre oluşmaktadır. Bu da görünüşün öznel bir özellik taşıdığını gösterir.

Örnek:

- a. Geldim, geldim! (-di geçmiş zaman eki şimdiki zaman anlamında kullanılmıştır.)
- b. Yine geliriz. (-r geniş zaman eki gelecek zaman anlamında kullanılmıştır.)

Banguoğlu (2011: 408) anlamına göre sınıflandırırken fiilin nesne üzerinde etkisinin olup olmadığını dikkate almıştır. Nesne gerektiren fiilleri geçişli, gerektirmeyenleri ise geçişsiz fiiller olarak ayırır. Bazen nesne gerektiren bazense gerektirmeyen fiilleri “ortada fiiller” olarak adlandırılmıştır. Fiillerin ifade ettikleri durum veya olayın özelliğine göre kılış, durum ve oluş olarak ayırmıştır. Görünüş konusu çatı başlığı altında altı sınıfa ayrılarak incelenmiştir: yalın, olumsuz, edilgen, dönüşlü, karşılıklı ve ettirgen görünüş (Banguoğlu, 2011: 11).

Korkmaz, Banguoğlu, Ediskun ve Hengirmen fiilleri farklı bakış açılarına göre sınıflandırmışlardır. Korkmaz (2014: 487); fiilleri yapısına, içeriğine, anlamına, kılınışına ve çatısına göre beş başlık altında incelemiştir. Yapısına göre basit, birleşik ve türemiş olarak sınıflandırmıştır.

Korkmaz (2014: 693), yapısına göre fiilleri sınıflandırırken ek veya başka bir sözcükle birlikte kullanılıp kullanılmadığını dikkate alır. Basit, türemiş ve birleşik olmak üzere üç başlıkta sınıflandırılmıştır. Kendi içerisinde daha basit anlamlı öğelere ayrılmayan kök durumundaki fiiller basit fiil olarak adlandırılır. Basit fiiller; tek heceli (al-, es-, iç-, öl-, ye- vb.) ve iki heceli (ara-, ılı-, oku-, tanı- vb.) olarak kendi içerisinde alt başlıklara ayrılır. Türkçede basit fiillerin çoğu tek hecelidir. Türemiş fiiller, ad veya fiilin kök ve gövdesine eklenen türetme ekleriyle oluşturulur. “kan-a-mak, kör-el-mek, hav-la-mak, ara-ştır-mak, al-ın-mak vb.” fiiller türemiş fiiller için örnek gösterilebilir. Birleşik fiiller; ad ve ad soylu sözcüklerin yardımcı fiillerle veya iki fiilin birleşmesiyle oluşan ve tek bir kavramı karşılayan fiillerdir. Birleşik fiiller oluşturduğu biçimbilgisi ve anlama göre ikiye ayrılmıştır:

1. Esas anlamı korumuş birleşik fiiller
 - 1.1. Bir ad veya sıfat ile yardımcı fiil veya yardımcı fiil olarak kullanılan fiillerle oluşturulan birleşik fiiller
 - 1.2. Karmaşık fiiller (sıfat fiiller + ol- yardımcı fiili)
 - 1.2.1. Öncelik fiilleri (-mış ol-)
 - 1.2.2. Alışkanlık Fiilleri (-ır ol-, -maz ol-)
 - 1.2.3. Niyet fiilleri (-acak ol-, -ıcı ol-, -ası ol-, -ımsar ol-)
 - 1.3. Tasvir Fiiller (zarf fiil + tasvir edici yardımcı fiil): Tasvir fiilleri işlevi yönünden yeterlilik (-e/-a bil-), tezlik (-i/-u ver-), süreklilik (-a/-ı/-ıp dur-, gel-, kal-, gör-, koy-), yaklaşma (-e yaz-) ve uzaklaşma fiili (git-) olmak üzere beş başlığa ayrılır. Belirleyici birleşik fiiller ve ikili birleşik fiiller (-ıp/-up zarf fiil + fiil) de bu başlıkta ele alınmıştır.
2. Esas anlamını kaybederek deyimleşmiş birleşik fiiller
 - 2.1.1. Tek ögeli kalıplaşmış birleşik fiiller
 - 2.1.2. İki ögeli kalıplaşmış birleşik fiiller
 - 2.1.3. Üç ögeli kalıplaşmış birleşik fiiller (Korkmaz, 2014: 693-729)

Anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiiller, ad veya ad soylu sözcükler ile bir esas fiilin birleşerek anlam kayması ve kalıplaşması oluşturan birleşik fiiller olarak tanımlanır. Biçimbilgisel yönden daha önce bahsedilen birleşik fiillerle benzerlik gösterir. Ancak anlamca kaynaşmış deyimleşmiş fiillerde kullanılan adın yerine başka bir ad veya ad grubu kullanılabilir. “Akıl almak, ah almak, can almak, ders almak, göze almak, not almak, göz önüne almak” birleşik fiillerinde almak fiiliyle birden çok ad ve ad grubunun kullanıldığı görülmektedir. Anlamsal yönden fiil ve adların düzenlamaları değişir, yeni ve kalıplaşmış deyimsele anlamlar oluşur (Korkmaz, 2014: 729). Öztürk (2008: 1091), bu fiil sınıfına diğer sınıflandırmalardan farklı olarak dört ve beş ögeli birleşik fiilleri de eklemiştir. Ancak dört ve beş ögeli birleşik fiillerin oldukça az sayıda olduğunu belirtir.

Çatı konusu biçim ve tümce bilgisinin yanı sıra anlambilimle de yakından ilgilidir. Çatı ekleri aracılığıyla fiilin sözlük anlamında değişiklik oluşturmada fiilin özne ve nesne arasındaki ilişkileri üzerinde oluşturduğu durum değişikliği çatı olarak

tanımlanır. “-dır, -r, -t, -l, -n, -ş” ekleri çatı eki olarak kullanılır. Çatı ekleri aynı zamanda yapım eki özelliği de taşımaktadır. Fiile eklendiğinde temel anlamda köklü değişiklik yapmayan ekler çatı sınıflandırmasında ele alınır. Çatı eki olarak kullanılan ekler fiilin düzenlamında değişiklik oluşturmaz. Yalnızca yapısal anlamda değişiklik görülür (Korkmaz, 2009: 495).

Örnek:

- a. Eve avizeler de takıldı.
- b. Manavdan bir kilo domates alındı.
- c. Abisi küçük kardeşine takılıyor.
- d. Ayşe’nin söylediklerine alındı.

Korkmaz (2009: 497-499) çatısına göre fiilleri fiil-özne bağlantısı ve fiil-nesne bağlantısı olan fiiller olmak üzere iki başlıkta sınıflandırır. Fiil-özne bağlantısı içerisinde etken, edilgen, meçhul, dönüşlü, işteş ve ettirgen çatılar ele alınmıştır. Bu sınıflandırmada fiilin özne alıp almaması ve öznenin niteliği dikkate alınmıştır. Fiil-nesne bağlantısı içerisinde geçişli ve geçişsiz fiiller incelenmiştir. İncelemede fiilin nesne gerektirip gerektirmemesi göz önünde bulundurulmuştur.

Banguoğlu (2011: 408) kullanışlarına göre fiilleri bitmiş (çekimli fiiller) ve bitmemiş fiiller (çekimsiz/yatık fiiller) olmak üzere iki başlıkta sınıflandırmıştır. Fiilin bitmiş veya bitmemiş olarak adlandırılmasında kişi ve zaman eklerini alıp almadığı göz önünde bulundurulur. Kişi ve zaman eki alan fiiller bitmiş, almayanlar ise bitmemiş özellikteki fiillerdir. Karmaşık fiiller ve tasvir fiilleri başlığı altında birleşik fiiller incelenmiştir. Karmaşık fiiller “olmak” yardımcı fiiliyle ad veya sıfatlarla birlikte kullanılması sonucu oluşan birleşik fiiller olarak tanımlanmıştır (kötü olmak, anne olmak, görmüş olmak vb.). Tasvir fiilleri zarf fiil ve yardımcı fiilin birleşmesiyle oluşan birleşik fiillerdir (alabilmek, gelivermek vb.) (Banguoğlu, 2011: 482-488).

Ediskun (2017: 170-224), fiilleri çekimlenebilirliği, zaman, kiplik, çatı ve yapı yönünden geniş bir dilbilgisel alanda incelemiştir. Yapısına göre üç sınıfa ayırmıştır:

kök fiiller (Basit fiiller), türemiş fiiller ve bileşik fiiller. Bileşik fiilleri dört ana başlığa ayırarak ele almıştır:

1. İki veya daha fazla fiilden oluşan birleşik fiiller: yeterlik, tezlik, sürerlik, yaklaşma, beklenmezlik, gereksime ve yapmacık fiiller
2. Bir sıfat fiil ve ol- yardımcı fiiliyle oluşturulan birleşik fiiller: başlama, bitirme ve davranma fiilleri.
3. Ad kök veya gövdesi ve et-, eyle-, kıl-, buyur-, ol- yardımcı fiilleriyle oluşturulan birleşik fiiller
4. Anlamca kaynaşmış birleşik fiiller (Ediskun, 2017: 228)

Hengirmen (2015: 200-213), fiil konusunu biçimbilgisel yönden iki başlık altında incelemiştir: fiilin yapısı ve fiilde çatı. Bu konuların yanı sıra fiil çekimi, kipler, birleşik zamanlı fiiller, ek eylem, fiilimsiler, ulaşlı birleşik fiiller ve yardımcı fiillere de yer verilmiştir. Anlamca kaynaşmış deyimleşmiş birleşik fiiller, sonunda eylemlilik bulunan deyimler başlığı altında incelenmiştir. Hengirmen (2015: 203) ve Ediskun (2017: 220-222) da fiil çatısını özne ve nesnenin fiille olan ilişkisine göre ele almıştır. Özneye göre fiilleri etken, edilgen, dönüşlü ve işteş olarak incelemiştir. Fiil nesne bağıntısında geçişli, geçişsiz, ettirgen ve oldurgan sınıflandırması yapılmıştır. Geçişli ve geçişsiz başlıklarına fiilin nesne gerektirip gerektirmemesi dikkate alınmıştır. Ettirgen ve oldurgan başlığında fiilin nesnenin geçişlilik ve geçişsizlik durumunu nasıl etkilediği üzerinde durulmuştur.

2.2.2. Almancada Fiillerin Sınıflandırılması

Almanca fiillerin sınıflandırılmasında, Türkçede olduğu gibi anlam, biçimbilgisi ve sözdizim dikkate alınır. Fiillerin incelenmesinde Knobloch (1961), Löbner (2015), Ballmer ve Brennenstuhl (1986), Engel (1996), Brinkmann (1962), Helbig ve Buscha (1999)'nın çalışmaları incelenmiştir.

Helbig ve Buscha (1999, 68-78), fiilleri anlam yönünden Semantikstruktur der Verben (anlamsal yapısına göre fiiller), Aktionsarten (kılınışına göre fiiller) ve Grad ihrer Grammatikalisierung (dilbilgiselleşme derecesine göre fiiller) olmak üzere üç başlıkta incelenmiştir.

Anlamsal yapısına göre fiiller; Tätigkeitsverben/Aktionsprädikate (Hareket, kılış bildiren fiiller), Vorgangsverben/Prozeßprädikate (Oluş bildiren fiiller) ve Zustandsverben/stative Prädikate (Durum bildiren fiiller) başlıklarına ayrılmıştır. Kılış bildiren fiiller, tümcede bir işi, eylemi yapan öznenin varlığına işaret eder. “arbeiten (çalışmak), sich bemächtigen (emri altına almak), essen (yemek), lesen (okumak), nehmen (almak) vb.” bu fiil türü için örnektir.

Oluş bildiren fiiller, öznenin içinde bulunduğu süreç, durum ve özellik değişimini ifade eder. “erfrieren (donarak ölmek), erkranken (hastalanmak), einschlafen (uykuya dalmak), sterben (ölmek), verblühen (solmak) vb.” fiiller bir süreç ve değişim anlamı taşır.

Durum bildiren fiiller, belli bir durumu, oluşumu ifade ederler. “sich befinden (bulunmak), liegen (uzanmak), sein (olmak), stehen (durmak), wohnen (ikamet etmek) vb.” durağanlık ifade eden fiiller içerisinde yer alırlar (Helbig ve Buscha, 1999: 68).

Örnek:

- a. Ihr arbeitet in einer Fabrik. (kılış) / Siz fabrikada çalışıyorsunuz.
- b. Er zerbricht das Fenster. (kılış) / O pencereyi kırıyor.
- c. Der alte Mann erfror im Schnee. (oluş) / Yaşlı adam karda donarak öldü.
- d. Sie schlief auf dem Sofa ein. (oluş) / Kanepede uyuyakaldı.
- e. Die Teilnehmer befinden sich auf dem Schiff. (durum) /Katılımcılar gemide bulunuyor.
- f. Die Vase steht auf dem Tisch. (durum) / Vazo masanın üstünde duruyor.

Brinkmann (1962), fiillerin gerek anlamsal gerekse sözdizimsel özelliklerine dayanan bir sınıflandırma hazırlamıştır: Tätigkeits- veya Handlungsverben (Hareket bildiren fiiller), Vorgangsverben (Oluş bildiren fiiller), Geschehensverben (Durum bildiren fiiller) ve Witterungsverben (hava şartlarını anlatan fiiller) (Aktaran:

Bußmann, 2002: 731). Witterungsverben olarak adlandırılan fiil sınıfını Helbig ve Buscha Vorgangsverben başlığı altında ele almıştır.

Kılınışına göre sınıflandırmadan önce kılınış (Aktionsart) kavramı üzerinde durulacaktır. Kılınış, fiilin işaret ettiği olayın oluş biçimiyle (başlama, bitiş, durum değişikliği, sebep, yoğunluk, tekrar vb.) ilgilidir. Kılınış dil kullanıcısının görüşü içinde oluşmaz. Sözlük anlamıyla şekillenir ve nesnel bir özelliğe sahiptir (Helbig ve Buscha, 1999: 72; Knobloch, 1961: 77). Helbig ve Buscha (1999: 72) kılınışına göre fiilleri Perfektive Verben (bitmişlik bildiren fiiller) ve Imperfektive/Durative Verben (bitmemişlik bildiren fiiller) olarak iki sınıfa ayırır: Bitmişlik bildiren fiiller, olayın gerçekleşmesini zamansal yönden sınırlandırır veya bir durumdan başka bir duruma geçişi ifade eder. Başlangıç (ingressive/inchoative Verben), bitiş (egressive Verben), bir durumdan başka bir duruma geçiş (mutative Verben) ve sebep (kausative-faktitive Verben) bildiren fiiller bu sınıf içerisinde yer alır.

Örnek:

Der Mann schlief im Sessel ein. (Başlangıç) / Adam koltukta uykuya daldı.

Ich habe mich bei dem Regen erkältet. (Durum değişikliği) / Yağmurda üşüttüm.

Bitmemişlik bildiren fiiller, zamanda başlama ve bitme gibi sınırlamalar yapmadan gerçekleştirilen işin biçimine vurgu yapmaktadır. Bu sınıflandırma içindeki fiiller tekrar (iterativ-frequentativ), kuvvetlendirme (intensiv), küçültme (diminutiv) derecesine göre ayrılırlar.

Örnek:

- Ein kleiner Vogel flattert. (tekrar) / Bir kuş pır pır ediyor.
- Der alte Mann brüllt Befehle. (kuvvetlendirme) / Yaşlı adam yüksek sesle emrediyor.
- Eser lächelt freundlich. (küçültme) / Eser arkadaşıyla gülümsüyor.

Knobloch fiilleri (1961: 77) uniforme Aktionsart (Devamlılık bildiren kılınışı) ve intermittente Aktionsart (Süreksizlik bildiren kılınışı) olarak iki sınıfa ayırır. İlk başlık içerisinde durativ (kesintisiz) ve nicht durative (kesintili) fiilleri ele alır. İkinci başlık altında distributive, frequentativum (sıklık kılınışı), iterativum (tekrar kılınışı) fiilleri ele alır. Intensive (kuvvetlendirme kılınışı), augmentative (artış kılınışı), diminutive (azaltma kılınışı), agentiale (eden kılınışı), kausative (sebeup kılınışı), kooperative Aktionsart (işbirliği kılınışı) gibi kılınışı çeşitlerine de değinmiştir.

Kılınışına göre fiilleri sınıflandırmak Türkçede olduğu gibi Almancada da zordur. Çünkü kılınışı biçimlerini, biçimbilgisinde olduğu gibi bir sisteme dayanarak açıklamak ve sınıflandırmak her zaman mümkün olmaz. Kılınışı söz konusu dildeki fiillerin içsel anlamıyla ilişkilidir. Anlamı ise her dilde bir kalıba koymak zordur.

Helbig ve Buscha (1999: 73), fiil sınıflandırmasının oluşmasında farklı dilsel araçların etkili olabileceğini belirtir. Söz konusu dilsel araçların başında sözcük oluşturma biçimleri gelmektedir. Almancada sözcük oluşturma Präfixe (önekler), Suffixe (sonekler), Zusammensetzung (bir araya getirme), Umlaut des Stammvokals (kökteki ses değışmeleri) gibi oluşumlar aracılığıyla gerçekleşir. Bunun yanı sıra tümceye başka sözcüklerin veya sözdizimsel öğelerin (Hilfsverben, Funktionsverben) eklenmesiyle de fiillerin kılınışında değışmeler olmaktadır.

Örnek:

- a. Der Junge schlief im Sessel. (bitmemişlik bildiren fiil) / Genç, kanepede uyudu.
- b. Der Junge schlief im Sessel ein. (bitmişlik bildiren fiil) /Genç, kanepede uyuyakaldı.
- c. Er setzt die Maschine in Betrieb. (Bitmişlik bildiren fiil-Başlangıç) / Makineyi çalıştırıyor.
- d. Er setzt die Maschine außer Betrieb. (Bitmişlik bildiren fiil-Bitiş) / Makineyi durduruyor.

Engel (1996: 410), fiilleri anlamına göre Geschehensart ve Geschehensablauf/Aktionsart olmak üzere iki başlıkta incelemiştir. Geschehensart

kendi içinde Zustandsverben (durum bildiren fiiller), Vorgangsverben (oluş bildiren fiiller), Tätigkeitsverben (süreç bildiren fiiller 1) ve Handlungsverben (süreç bildiren fiiller 2) alt başlıklarına ayrılmaktadır. Diğer araştırmacıların incelemelerinden farklı olarak Tätigkeitsverben ve Handlungsverben kavramlarını ayırmıştır. Handlungsverben kavramı Tätigkeitsverben'in alt başlığı olarak değerlendirilmiştir. Nesneyle ilgili bir hareketin olması Handlungsverben'in ayırıcı özellik olarak kullanılmıştır. Engel (2004: 212), 1996'daki kitabında yaptığı bu ayrımı 2004 yılındaki kitabında Tätigkeitsverben başlığında toplamıştır.

Fiiller taşıdığı sürecin niteliğine göre perfekte Verben/telische Verben (zamansal bitmişlik bildiren fiiller) ve imperfekte Verben/atelische Verben (zamansal bitmemişlik fiiller) olmak üzere iki başlıkta ele alınmıştır. Fiiller, bir işin veya olayın başlangıç ve bitişini belirtiyorsa zamansal bitmişliği bildiren fiiller sınıfında yer almaktadır. Aksi bir durumda ise zamansal bitmemişlik içerisinde yer alırlar. "schlafen" uyuma sürecinin tamamını kapsamaktadır, "enden" ise bir olayın bitişine işaret eder. Zamansal bitmişlik ve bitmemişliğe işaret eden fiilleri de farklı başlıklarda incelemek mümkündür. Bu inceleme yapılırken "süreklilik, yoğunluk ve tekrar vb." etkenler göz önünde bulundurulur (Engel, 1996: 410).

Örnek:

- a. Dieses Holz brennt. / Bu odun yanıyor.
- b. Ich wache um 8 Uhr auf. / Saat 8'de uyanırım.
- c. Die Bombe explodierte in 5 Sekunden. / Bomba 5 saniye içinde patladı.
- d. Die Frau schluchzt in der Ecke. / Kadın köşede hüngür hüngür ağlıyor.

(a) da yanma sürecinin tamamı ifade edilmektedir. (b) de uyanma eyleminin başlangıcı, (c) de anlık meydana gelen patlama, (d) de ağlamanın yoğunluğu ifade edilmektedir.

Ballmer ve Brennenstuhl (1986: 56) fiillerin anlamsal özelliklerini göz önünde bulundurarak ele almıştır. Fiil sınıflandırmasında "Modell" kavramı kullanılır.

Anlamsal yakınlığa sahip her fiil sınıfı Modell başlıkları altında sınıflandırılır. “Deutsche Verben: Eine sprachanalytische Untersuchung des Deutschen Verbwortschatzes” adlı kitabında on iki fiil modelinden söz edilmektedir:

1. Sachverhalte betreffende Modelle
 - Sachverhaltsmodell
2. Vorgänge und Prozeße betreffende Modelle
 - Vorgangsmodell
3. Existenz von Individuen und Objekten betreffende Modelle
 - Individuen-Objekt-Existenz-Modell
 - Lebensmodell
 - Lebensmodell für Soziale Gruppe
 - Verhaltensmodell
4. Existenz von Individuen und Objekten voraussetzende Modelle
 - Eigenschaften und Relationen Modell
5. Eigenveränderungen von Objekten im Raum
 - Bewegungsmodell
6. Zerstöße (Einfluß von Umgebung auf Individuen, Objekten)
 - Zustoßmodell
 - Passives Wahrnehmungsmodell
 - Psychische Konsequenzen Haben Modell
 - Informationsmodell
7. Bewirkungen (Einfluß von Individuen, Objekten auf die Umgebung)
 - Bewirkungsmodell
8. Kontrollierte Eingriffe gerichtet auf sich selbst, die Umgebung und Andere
 - Handlungsmodell
 - Durchführungsmodell
 - 8.1. Kontrollierte Eingriffe gerichtet auf Sich selbst (mit Folgen)
 - Aktivbewegungsmodell
 - Fortbewegungsmodell
 - Aktives Wahrnehmungsmodell
 - Psychische Aktivitäten Modell

8.2. Kontrollierte Eingriffe gerichtet auf die Umgebung

Betätigungsmodell

Durchführungsmodell

8.3. Kontrollierte Eingriffe gerichtet auf Objekte und Individuen

Äußerungsaktivitätenmodell

Psychische Aktivitäten Modell

Gefahr-Angst-Wagnis-Modell

Beeinflussungsmodell

Fortpflanzungsmodell

9. Kontrollierte Übergriffe auf Objekte und Individuen

Greifenmodell

Führungsmodell

Unterstützungsmodell

Freiheitsmodell

Transportmodell/Modell des lokalen Transports

Fremdbewegungsmodell

Trennen und Zusammenbringen Modell

Ersetzungsmodell

Bearbeitungsmodell

10. Kontrollierte Schaffung und Zerstörung von Objekten und Umgebung

Produktionsmodell

Konsummodell

Regenerationsmodell

11. Kontrolliertes Eigentum

Haben Modell

Kaufen-und-Verkaufen Modell

12. Übrige Modelle (Frames)

Behausungsmodell

Besuchsmodell(Ballmer veBrennenstuhl, 1986: 81-90)

Bu sınıflandırma oluşturulurken Paraphrasen (açıklama) ve Implikation (içerme) yöntemlerinden yararlanılmıştır. Açıklama yönteminde fiilin taşıdığı anlam

özellikleri farklı sözcük, sözcük grubu ve fiillerle açıklanır. Açıklama yönteminin özelliklerine bağlı oluşan olumsuzluklar içirme yöntemi ile giderilebilir. Ballmer ve Brennenstuhl iki yöntemin kullanımını “nicht tun (yapmamak)-unterlassen (ihmal etmek, saksaklamak)” fiilleriyle açıklamıştır. “unterlassen” fiilinin açılımı (Paraphrasen) “nicht tun” yapısıdır. Ancak “tun ve unterlassen” fiilleri ayrı fiil sınıflarında yer alırlar. Her iki fiilin de içerik bakımında ayrımı içirme yöntemiyle sağlanır (Ballmer ve Brennenstuhl, 1986: 50-51).

Löbner (2015: 150-151), fiillerin Handlungen (kılış), Prozeße (oluş) ve Zustände (durum) olmak üzere üç temel sınıflandırmasından söz eder. İfade edilen bu durumlar dil kullanıcıları tarafından değiştirilebilir. Fiilin taşıdığı her durum iç zamansal bir yapıya sahiptir. Bir durumdan başka bir duruma geçiş, bitiş, başlangıç gibi özellikler fiilin iç zamansal yapısı için örnek gösterilebilir. Fiil anlamının oluşmasında tümce ögeleri, zamansal yapısı ve dilbilgisel özelliklerin etkisi vardır. Araştırmacı, fiil dilbilgisi içinde yer alan çatı, görünüş ve zaman kavramlarını anlamsal yönden incelemiştir. Levin (1993)’in üç binin üzerinde İngilizce fiillerle ilgili yaptığı sınıflandırmayı dikkate alarak incelemeler yapmıştır (Löbner, 2015: 156).

Helbig ve Buscha (1999: 34-49) fiilleri anlamsal özelliğinin yanı sıra biçimbilgisi ve sözdizim yönünden de incelemiştir. Fiillerin biçimsel yönü dikkate alındığında çekimlenebilirliği ve çekimlenme biçimi söz konusudur. Çekimlenebilirliğine göre Finite Verben (çekimli fiiller) ve Infinite Verben (çekimsiz fiiller) olmak üzere iki alt başlığa ayrılır. Çekimli fiiller kişi, zaman, teklik, çoğulluk ve kip eki olarak çekime uğramış fiillerdir. Çekimsiz fiillerde ise bu durum söz konusu değildir. Bu tür fiiller Infinitive (mastar) ve Partizipien (fiilimsi) işlevine sahiptirler. Çekimlenme biçimine göre fiiller zayıf (regelmäßige Verben) ve kuvvetli fiiller (unregelmäßige Verben) olmak üzere iki başlığa ayrılmıştır. Zayıf fiiller son ekler aracılığıyla çekimlenirler ve fiil kökünde ses değişimi olmaz (örnek: gehen; ich gehe, du gehst, er geht...). Kuvvetli fiiller de son eklerle çekimlenirler, ancak fiil kökünde bazı ses değişimleri görülür (örnek: nehmen; ich nehme, du nimmst, er nimmt...).

Sözdizimsel yönden fiillerin sınıflandırılmasında yüklem, özne ve nesne ilişkisi, özne-nesne ilişkisi ve diğer öğelerin durumu önem taşır. Yüklemın tümce içindeki durumuna göre fiiller Vollverb (esas fiil) ve Hilfsverb (yardımcı fiil) olarak sınıflandırılır. Esas fiiller tümcede yüklem görevini üstlenirler. Yardımcı fiiller ise tümcede esas fiille birlikte kullanılırlar. Yardımcı fiil tümce içinde çeşitli dilbilgisel görevlere sahiptirler. “haben, sein, werden” yardımcı fiilleri mastar ve Partizip II (ortaç), “wollen, sollen, dürfen, mögen, können, müssen” yardımcı fiilleri ise Modalverb (kiplik fiili) görevinde kullanılır. Tümcede yardımcı fiil gibi görev üstlenen fiil türleri de bulunmaktadır. Funktionsverben (Anlamca kaynaşmış birleşik fiiller) ve Kopulaverben (Koşaç) fiil türleri bu başlıkta incelenebilir. “die Antwort bekommen, den Rat erhalten, Wache halten, in Bewegung kommen, Abschied nehmen vb.” anlamca kaynaşmış fiiller içinde yer almaktadır. “sein, werden, bleiben” ise koşaç fiil türleri arasındadır (Helbig ve Buscha, 1999: 50).

Fiiller, özneyle olan ilişkilerine göre dört maddede incelenmiştir:

1. Çoğu fiiller kişi adılarına göre çekimlenebilme özelliğine sahiptir (Persönliche Verben).
2. Birkaç fiil yalnızca üçüncü tekil kişi adılına göre çekime uğrar. Bu fiil türü için “sich ereignen, gelingen, geschehen, geziemen, glücken, mißglücken, mißlingen, widerfahren” örnek gösterilebilir.
3. Bazı fiiller belirsiz kişi adılı “es” ile kullanılmayı gerektirir. “blitzen, donnern, dunkeln, hageln, herbsten, nieseln, reifen, schneien, tagen, wetterleuchten” gibi fiiller bu tür içerisinde yer alır (Unpersönliche Verben).
4. Fiil özne ilişkisinde çoğulluk iki yönden ele alınır. İlkinde öznenin çoğul yapıda bulunmasıyla fiil çoğul çekime uğrar. İkincisinde özne tekil olsa bile fiil ilgeç bağlantısıyla tümce çoğul bir anlam kazanır. (Örnek: *Wir verabreden* uns zum Sport. Ich *verabrede* mich *mit* meiner Freundin.) (Helbig ve Buscha, 1999: 51).

Fiilin nesneyle olan ilişkisinde geçişlilik ve geçişsizlik özelliği dikkate alınır. Geçişli fiiller (Transitive Verben) Akkusativ nesne gerektirirler ve tümce edilgen

yapıldığında bu nesne Nominativ öznenin yerini alır. Geçişsiz fiiller (Intransitive Verben), Akkusativ nesne gerektirmeyen fiil sınıfındadır. “kaufen, besuchen, senden vb.” fiiller geçişli, “denken, sterben, helfen vb.” geçişsiz fiiller içerisinde yer alır (Helbig ve Buscha, 1999: 53).

Örnek:

- a. Der Junge kauft den Bleistift. (Geçişli) / Genç, kurşun kalem alıyor.
- b. Die Kinder besuchen ihre Eltern. (Geçişli) / Çocuklar ailesini ziyaret ediyor.
- c. Er hilft den Studenten. (Geçişsiz) / Öğrencilere yardım ediyor.
- d. Die Touristen warten auf den Zug. (Geçişsiz) / Turistler tren bekliyor.

Bazı fiiller ne geçişli ne de geçişsizdirler. Bu fiiller “Mittelverben veya pseudo-transitive Verben” (ortada fiiller) olarak adlandırılırlar. “bekommen, erhalten, es geben, umfassen vb.” bu fiiller için örnek gösterilebilir.

Almancada fiillerin geçişlilik durumu, Türkçede olduğu gibi bazı ekler aracılığıyla değiştirilebilir. Türkçede bu yapısal değişimi çatı ekleri üstlenirken, Almancada Präfixe (önekler) üstlenmektedir.

Örnek:

- a. Sie antwortet auf ihre E-Mail. (geçişsiz) / E-postasına cevap veriyor.
- b. Sie beantwortet ihre E-Mail. (geçişli) / E-postasını cevaplıyor

Özne-nesne arasındaki ilişkiye göre fiiller iki başlık altında incelenmektedir: Reflexive Verben (dönüşlü fiiller) ve Reziproke Verben (işteş fiiller). Dönüşlü fiiller, tümcede özne ve nesne arasında aynılık ilişkisi oluşturur (Helbig ve Buscha, 1999: 64-65).

Örnek:

- a. Wir beeilen uns, denn die Anderen warten seit einer Stunde auf uns. / Diğerleri bir saattir bizi beklediği için acele ediyoruz.

- b. Die Wohnung befindet sich an einem See. / Ev deniz kenarında bulunuyor.

İşteş fiiller, özne ve nesne arasında karşılıklı bir ilişki oluşturur. İşteş fiiller oluşturulurken “sich” veya “einander” sözcükleri kullanılır.

Örnek:

- a. Sibel und Sara unterhalten sich. / Sibel ve Sara muhabbet ediyor.
b. Zeynep und Familie von Eser begegneten sich in München. / Zeynep ve Eser’ in ailesi Münih’ te karşılaştı.

Tümcede yüklem ve diğer ögeler arasında da sıkı bir yapı ve anlam ilişkisi vardır. Helbig ve Buscha (1999: 66) bu ilişkiyi zorunluluk ve seçimlilik durumu içinde incelemişlerdir. Tümcede bulunması gerekli olan ögeler zorunlu ögeler (obligatorische Aktante), kullanıcıya bağlı olan ögeler seçmeli ögeler (Fakultative Aktante) olarak adlandırılmıştır.

Engel (1996), fiillerin anlamsal sınıflandırmasının yanı sıra Klassifikation nach der Art (çekimlenebilme özelliğine göre sınıflandırma), Klassifikation nach der Perfektbildung (geçmiş zaman oluşumlarına göre sınıflandırma), Klassifikation nach der Passivfähigkeit (edilgenliğine göre sınıflandırma), Klassifikation nach der Reflexivität (dönüşlülük özelliğine göre sınıflandırma), Klassifikation nach der Kombinierbarkeit (birleştirilebilirliğine göre sınıflandırma) ve Klassifikation nach der Valenz (değerliğine göre sınıflandırma) ele almıştır.

Fiiller çekimlenme özelliğine göre, starke Verben (kuvvetli fiiller) ve schwache Verben (zayıf fiiller) olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir. Zayıf fiiller, en sık kullanılan fiillerdendir. Düzenli zaman çekimine sahiptirler (Engel, 1996: 393). Yine fiillerin çekimlenme özelliği dikkate alındığında geçmiş zaman oluşumlarına göre (Perfektbildung) ve edilgen oluşumlarına göre (Passivfähigkeit) fiiller sınıflandırılmaktadır. Almancada bütün fiiller düzenli veya düzensiz olarak geçmiş zaman çekimine uğramaktadırlar. Geçmiş zaman yapısı oluşturulurken “haben ve sein” yardımcı fiillerinden (Auxiliarverben) yararlanılmaktadır.

Örnek:

- a. Ich habe gestern das Buch gekauft.
- b. Sinan ist hier nicht gekommen.

Edilgen yapı oluşturulurken genelde “werden,sein, gehören ve bekommen” yardımcı fiilleri kullanılmaktadır. Engel, (1996: 405), bu yapıyı voll Passiv/persönlich Passiv (esas edilgen yapı) ve generell Passiv/neutral Passiv/unpersönlich Passiv (tarafsız edilgen yapı) şeklinde iki başlıkta incelemiştir. Esas edilgen yapıda fiil bütün özne türlerine göre çekimlenebilirken, tarafsız edilgen yapıda sadece üçüncü tekil kişiye göre çekim yapılmaktadır.

Dönüşlü fiiller beraberinde dönüşlü adıları (mich, dich, sich vb.) getirmektedir. Obligatorisch reflexive Verben (Zorunlu dönüşlü fiiller) ve Fakultativ reflexive Verben/Partimreflexive Verben (seçmeli dönüşlü fiiller) olmak üzere iki sınıfta incelenmiştir. Ayrım yapılırken, dönüşlü adılın başka öğelerle yer değiştirip değiştirmemesi dikkate alınmıştır (Engel, 1996: 405).

Örnek:

- a. Ich schäme mich. (zorunlu dönüşlü fiil)
- b. Die Mutter kämmt sich. / Die Mutter kämmt das Kind. (seçmeli dönüşlü fiil)

“sich schämen” fiilindeki sich başka bir sözcükle yer değiştirerek kullanılamaz. Ancak “sich kämmen” fiili hem dönüşlü adıyla kullanılabilir hem de bu adıl yerine başka bir sözcük getirilerek kullanılabilir. Engel bu başlık altında Reziproke Verben (işteş fiilleri) de ele almıştır. Bu fiiller biçimce dönüşlü fiillerle benzerlik göstermektedir. Ancak anlamca karşılıklı yapılan bir işe işaret etmektedir.

Örnek:

- a. Sibel und Seda begrüßen sich.
- b. Sie lieben sich.

Dönüşlü adıl olarak “einander” sözcüğü de kullanılabilir.

Örnek:

- a. Sibel und Seda begrüßen einander.
- b. Sie lieben einander.

Birleştirilebilirliğine göre fiiller Hauptverben, Nebenverben ve Funktionsverben olmak üzere üç başlıkta incelenmiştir (Engel, 1996: 406). Fiiller; fiil, ad ve adıl gibi çeşitli sözcüklerle birlikte kullanılabilme özelliğine sahiptirler. Bu kullanım tümcenin hem yapısında hem de anlamında değişimleri beraberinde getirmektedir. İkinci bir fiille veya ad ve ilgeçlerle birlikte kullanılmayan bütün fiiller esas fiil (Hauptverben/Vollverben) olarak adlandırılmaktadır. Yardımcı fiiller ve kiplik fiilleri aynı zamanda esas fiil özelliğine de sahiptirler (Engel, 1996: 409).

Örnek:

- a. Sibel ist nach Deutschland geflogen.
- b. Ankara ist Hauptstadt von der Türkei.
- c. Die Wohnung wird 800 € verkauft.
- d. Seda wird Lehrerin.

(a) da geçmiş zaman yapımında kullanılan “sein” yardımcı fiili, (b) de “olmak” anlamında esas fiil görevinde kullanılmıştır. (c) de edilgen yapı oluşturmada kullanılan “werden” (d) de “olmak” anlamında esas fiil görevinde kullanılmıştır.

Esas fiil tümcede tek başına kullanılırken, Nebenverben her zaman bir ikinci fiile bağlı olarak kullanılan bütün fiilleri kapsar. Nebenverben; Auxiliarverben (yardımcı fiiller), Modalverben (kiplik fiili), Modalitätsverben (kiplik fiili), Nebensatzverben (yan tümce oluşturan fiiller), Partizipverben ve Infinitivverben (masterlık gerektiren fiiller) olmak üzere altı sınıfta incelenmiştir. Yardımcı fiiller, geçmiş zaman yapımında kullanılan “haben ve sein” ın dışında edilgen yapımında kullanılan “werden, sein, gehören, bekommen, erhalten, kriegen” fiillerinden oluşmaktadır. “dürfen, können, müssen, sollen, wollen, mögen” kiplik fiillerinin yanısıra “brauchen” ve gelecek zaman yapımında kullanılan “werden” fiilleri de bu

sınıf içerisinde yer almaktadır. İkinci bir kiplik fiili olarak yer alan Modalitätsverben “zu” ile bağlanan mastar durumunda fiiller gerektirirler. “drohen, pflegen, scheinen, sich trauen, versprechen vb.” bu fiillerden bir kaçıdır (Engel, 1996: 406-477).

Örnek:

- a. Er scheint keine Kräfte mehr zu haben.
- b. Der Lehrer pflegte einen Spaziergang zu machen.

Mastarlık gerektiren ve kiplik fiilleri gibi kullanılanlardan birisi de “lassen” dır. “Lassen” özneyi, ikinci fiil ise nesneyi işaret etmektedir.

Örnek:

- a. Ich lasse mein Fahrrad reparieren.
- b. Die Großeltern lassen die Kinder fernsehen.

İlk tümcede bisikleti tamir ettiren “ich” öznesi “lassen” la ilişkilidir. Tamir edilen “Fahrrad” ise “reparieren” fiiliyle ilişkilidir. İkinci tümcede “Großeltern-lassen” ve “Kinder-fernsehen” arasında da böyle bir bağlantı vardır. Bitmiş fiiller, tümcedeki yüklem gerektirdiği bütün istemleri kapsamaktadır. Ana tümce ve yan tümceyi bağlayan dilsel öğeleri gerektirir. Örnek tümceyle bu durumu inceleyelim:

Örnek:

- a. Ich finde, er hat Recht.
- b. Ich finde, dass er Recht hat.

“finden” fiili bir açıklama gerektiren fiildir ve ana tümceye başka öğelerin, başka tümcelerin dahil edilmesini gerektirir.

Anlamca kaynaşmış fiiller; fiil, ad ve ilgeçten oluşan yapılardır. Bu fiil türleri ad ve ilgeç tamlamalarıyla birlikte kalıplaşarak, anlam değişmesine uğrarlar. Çok sayıda anlamca kaynaşmış fiil bulunmaktadır ve kullanım sıklıkları oldukça fazladır.

Örnek:

- a. Ich habe einen Auftrag erhalten.
- b. Wir müssen Rücksicht auf die Menschen nehmen.

Almancada her fiilin bir veya birden fazla değeriğİ vardır. Değeriğİ kavramı, fiilin işaret edebileceğİ özne ve nesne sayısıdır. Örnek tümcelerle bu durumu inceleyelim.

Örnek:

- a. Das kleine Babyschläft.
- b. Die Schülerbrauchenviele Bücher.
- c. IchverbindeSiemit der Information.

“schlafen” fiili “das kleine Baby” ile sadece bir değeriğİ sahiptir. “brauchen”, özne “die Schüler” ve nesne “viele Bücher” ile iki değeriğİ vardır. “verbinden”, özne “ich”, akkusativ nesne “Sie” ve ilgeçli nesne “mit der Information” ile üç değeriğİ vardır.

İKİNCİ BÖLÜM- UYGULAMA BÖLÜMÜ

3. TÜRKÇEDE «ALMAK» FİİLİ

3.1. «Almak» Fiilinin Biçimbilgisel Özellikleri

“almak” fiili biçim yönünden farklı özellikler taşır. Bu başlık altında basit, türemiş ve birleşik biçim özellikleri dikkate alınarak ilgili fiil incelenmeye çalışılacaktır.

3.1.1. Basit Fiil

Basit fiil, bir diğer adlandırılışıyla kök fiil, kendi içerisinde anlamca daha basit öğelere ayrılmayan fiillerdir. “an-, ara-, at-, dur-, es-, gez-, iç-, kork-, ört-, uyan-, ye-vb.” fiiller basit biçimdeki fiiller için örnek gösterilebilir. “almak”, tek heceli basit fiiller sınıfında yer alır. Ses biçimi yönünden ünlü ve ünsüz ses birleşiminden oluşur (Korkmaz, 2014: 488; Ediskun, 2017: 224). “almak” fiili geçişli bir fiildir ve fiil istemi bakımından çoğunlukla –i halinde bir nesneyle kullanılır. Örnek tümceler incelendiğinde nesne kullanımının gerekliliği görülmektedir. Tümce içinden nesne çıkarıldığı takdirde anlamda kopukluklar oluşmaktadır.

Örnek:

Yemekhaneye çocukları aldılar.

Gazeteyi aldın mı?

“almak” fiilinin basit yapıda taşıdığı anlam özelliklerinin incelenmesi bu çalışmanın konusu içinde yer almaktadır.

3.1.2. Türemiş Fiil

Türemiş yapıdaki fiillerin ad veya fiil kökenli sözcüklere getirilen türetme ekleriyle oluşturulduğuna daha önceki bölümlerde değinilmiştir (Korkmaz, 2014: 489; Ediskun, 2017: 224). Bu bölümde fiil kökenli “almak” sözcüğünden türetilen fiiller ve fiil türetme ekleri üzerinde durulacaktır.

Fiilden fiil türeten ekler, anlamda köklü değişiklik oluşturan ve oluşturmayan olarak iki sınıfa ayrılabilir. Fiilin anlamında köklü değişiklik oluşturan ekler: -a-, -ala-, -ı/-u-, -k-, -ma- ve -p-; fiilin anlamında köklü değişiklik oluşturmayan ekler (çatı ekleri): -dır/-dur-, -ıl/-ul-, -n-/ın-/un-, -ır/-ur-/ış- ve -ıt/-ut-. “almak” fiilinden yeni fiiller türetmede -dır-, -n-, -ış- eklerinin sıkça kullanıldığı tespit edilmiştir.

“-dır”, geçişli veya geçişsiz fiillere eklenerek geçişli fiiller türetir. Genelde oldurma ve yaptırma anlamlarını taşır. Ancak bazı fiillerle birleşip kaynaşarak bu özelliğini kaybeder ve yeni anlamlarda fiiller oluşturur. Bu özelliği onun hem fiilden fiil türetme hem de çatı eki olarak kullanılabileceğini gösterir. “almak” tan türetilen “aldırmak” fiili bu oluşum için örnek gösterilebilir. “Doktorun uyarılarına aldırmadı.” tümcesinde fiil düzanlam özelliğini kaybederek “önem vermek, ilgi göstermek” anlamını kazanmıştır.

“-n-” eki dönüşlülük, pekiştirme veya tekrarlama anlamında dönüşlülük, edilgenlik gibi çeşitli işleve sahiptir. Bu ek aracılığıyla türetilen “alınmak” fiili hemedilgenlik hem de düzanlamdan bağımsız yeni bir anlam kazandırmıştır. “Pantolon terziden alındı.” tümcesinde alma eyleminin başkası tarafından yapılması anlamıyla edilgenlik ifade edilir. “Sözlerime alınmış.” tümcesinde söylenen bir söze darılmak, kırılmak anlamıyla düzanlamının dışında yeni bir anlam kazanmıştır.

“-ış-” eki genelde bir işin karşılıklı ve ortaklaşa yapıldığı anlamını katar. Bunun dışında pekiştirme ve kendiliğinden oluş anlamlarını fiile kazandırır. “Şehre zamanla alıştım.” tümcesinde “alışmak” kendiliğinden oluşma anlamı taşır.

“almak” sözcüğünün türetilmesinde kullanılan ekler incelendiğinde çatı eklerinin etkisi görülmektedir. Gerek fiil çatısında gerekse fiilin düzanlamında değişiklikler oluşturan ekler çalışma konusu olan fiil üzerinde de etkili olmuştur.

3.1.3. Birleşik Fiil

Bu bölümde “almak” fiiliyle oluşturulan birleşik fiiller biçimbilgisi yönünden incelenecektir. “almak”, hem esas fiil hem de yardımcı fiil olarak birleşik fiil

oluşumunda görev alır. Bu başlık altında karmaşık fiil, tasvir fiil ve anlamca kaynaşmış birleşik fiil oluşumlarında ilgili fiilin hangi işlevde ve nasıl kullanıldığı ele alınacaktır.

Karmaşık fiiller sıfat fiil ve ol- yardımcı fiiliyle oluşturulur. Öncelik, alışkanlık ve niyet fiilleri olmak üzere üç alt başlığa ayrılır (Korkmaz, 2014: 700-708). “almak”, üç başlıkta da sıfat fiil biçiminde görülür:

Örnek:

- a. Uzun zamandır düşündüğü arabayı almış oldu.
- b. Ablasından haber alamaz oldu.
- c. Ev alacak olsaydı biraz tasarruf ederdi.

Tasvir fiilleri zarf fiil ve “bil-, ver-, dur-, yaz-, gel-, gör-, kal-” yardımcı fiilleriyle birleşerek oluşturulur. Yeterlik, tezlik, süreklilik, yaklaşma ve uzaklaşma fiilleri olmak üzere beş alt başlığa ayrılır (Korkmaz, 2014: 709). “almak” bu yapı içinde esas fiil olarak yer alır:

Örnek:

- a. KPSS’ den istediği puanı alabildi.
- b. Bavulları kapıdan aliver.
- c. Biz seni işinden alıkoymayalım.
- d. Dün gece valizini alıp gitmiş.

Anlamca kaynaşmış deyimleşmiş birleşik fiiller, ad ve yardımcı fiilin birleşmesiyle oluşturulurlar. Bu tür birleşik fiiller fiilden önce yer alan ad sayısına göre sınıflandırılırlar (Korkmaz, 2014: 729, Öztürk, 2008: 39). “almak” en fazla üç ögeli kalıplaşmış birleşik fiil oluşturmaktadır:

Tek ögeli anlamca kaynaşmış deyimleşmiş birleşik fiiller; acısını almak, ad almak, ağırdan almak, ateş almak, basite almak, can almak, ciddiye almak, çekip almak, denetim altına almak, dikkate almak, ele almak, emir almak, gönül almak,

göze almak, haber almak, kaleme almak, nefes almak, not almak, öğüt almak, rüşvet almak, satın almak vb. (Öztürk, 2008: 1031).

İki ögeli anlamca kaynaşmış deyimleşmiş birleşik fiiller; ağızdan yel alsın, ağızdan söküp almak, aklını başına almak, aslan payı almak, baskı altına almak, başına dert almak, dört yanını almak, güvence altına almak, lafı ağızdan almak vb. (Öztürk, 2008: 1080).

Üç ögeli kaynaşmış deyimleşmiş birleşik fiiller: ön planda yer almak, bir elle verdiğini diğer elle almak, kelleyi koltuğunun altına almak, kaşıkla verip kepçeyle almak vb. (Öztürk, 2008: 1086).

3.2. “Almak” Fiilinin Anlamsal Özellikleri

“Almak” fiili her sözlükte farklı anlam özellikleri dikkate alınarak değerlendirilmiş ve sınıflandırılmıştır. İnceleme yapılırken Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından hazırlanan 1998 basımlı Türkçe Sözlük, Püsküllüoğlu tarafından hazırlanan 2004 basımlı Türkçe Sözlük ve Ayverdi’nin hazırladığı 2006 basımlı Misalli Büyük Türkçe Sözlük’ten yararlanılmıştır.

TDK Türkçe Sözlüğü (1998: 89-90), “almak” fiilini 40 anlam özelliğine ayırarak ele almıştır. Bu sınıflandırma düzanlam, yananlam ve değişmece anlam özelliklerini kapsamaktadır. Düzanlam, yananlam ve değişmece anlam özelliğinin yanı sıra deyim niteliğindeki yapılara da yer verilmiştir. Deyim, ünlem ve zarf fiil görevinde “almak” fiilini içerin on altı örnek verilmiştir. Ünlem; al!/Alın! Al sana bir aksilik daha; zarf fiil; alır almaz; deyim; alaşağı etmek, alaşağı vur yukarı, al benden de o kadar, al birini vur ötekine, al gülüm ver gülüm, al takke ver külah, aldığı abdest ürküttüğü kurbağaya değmemek, alıp sattığı olmamak, alıp satmaz görünmek, alıp vereceği olmamak.

Püsküllüoğlu (2004: 55-56) hazırladığı sözlükte, söz konusu fiilin 47 anlam özelliğini dikkate alarak sınıflandırmıştır. Bu anlam özellikleri içinde “ele geçirmek, kazanmak (hakkını almak)” anlamları değişmece olarak değerlendirilmiştir. Püsküllüoğlu da TDK gibi “almak” fiilinin deyimisel anlamı için 16 örnek vermiştir.

Ayverdi (2006: 113-116), “almak” fiilini 60 anlam özelliğine ayırmıştır. Sözlükte “almak” fiiliyle kurulu 255 deyim ve atasözüne yer verilmiştir. Diğer sözlüklerde anlamların değişmeceli özellik taşıyıp taşınamaması belirtilirken, Ayverdi’nin hazırladığı sözlükte bu yönde açıklamalar yapılmamıştır.

3.2.1. Düzanlam

TDK Türkçe Sözlüğü ve Püsküllüoğlu “almak” fiilinin düzanlamını iki başlığa ayırarak örneklerle açıklamıştır. Açıklamalarda söz konusu nesne veya kişinin bulunduğu yerden ayrılırken araç kullanımının olup olmaması temel ayrım olarak kabul edilmiştir. Ayverdi, iki ayrı başlıktaki anlam özelliklerini tek başlıkta birleştirmiş ve ayrılma eylemindeki araç kullanımını dikkate almamıştır. Ayrılan nesne veya kişinin, ayırmanın yanında bulunması durumuna dikkat çekilmiştir. Bu çalışmada fiilin düzanlamı iki başlıkta ele alınmıştır:

1. *Bir şeyi veya kimseyi bulunduğu yerden ayırmak*
 - a. Çocuklarını okuldan aldı.
 - b. Aceleyle anahtarını masadan aldı.
2. *Bir şeyi veya kimseyi elle veya başka bir araçla tutarak bulunduğu yerden ayırmak*
 - a. Küçük köfteleri maşayla aldı.
 - b. Eski arabasıyla babasını garajdan aldı.

Birinci anlam özelliğinde (a) ve (b) örnekleri doğrudan bir araç kullanımına işaret etmez. İkinci anlam özelliğinde verilen örnekler “eski araba ve maşa” sözcükleriyle doğrudan bir araca gönderme yapmaktadır.

3.2.2. Yananlam

Her sözcük türünde olduğu gibi “almak” fiilinin de birden çok yananlam özelliği vardır. Fiilin yananlam özelliği, düzanlamından çağrışım yapılarak yeni, öznel ve duygu değerli olan anlamlarla oluşturulur.

“Almak” fiili düzanlamının dışında TDK Türkçe Sözlüğünde 38, Püsküllüoğlu’nun hazırladığı Türkçe sözlükte 45 ve Ayverdi’nin hazırladığı Türkçe sözlükte 59 farklı anlam özelliğine ayrılarak sınıflandırılmıştır. Gerek sözlüğü hazırlayanların bakış açısı gerekse fiilin sahip olduğu çokanlamlılık sınıflandırmada oluşan bu farklılığın temel sebebidir. Sırasıyla fiilin yananlam özellikleri:

1. *Alıntulamak, aktarmak*

- a. Kitabın ikinci bölümündeki eleştirileri yazısına aldı.
- b. Almancadaki “Gardine” sözcüğü Fransızcadan alınmıştır.

2. *Beraberinde götürmek veya getirmek*

- a. Yolculuk için yanına en sevdiği romanını aldı.
- b. Kardeşlerini de alıp evi terk etti.

3. *Bir yeri savaşıla ele geçirmek, fethetmek*

- a. Ordumuz, şehrin en önemli kalesini kısa bir sürede aldı.
- b. Bu toprakları almak için büyük bedeller ödendi.

4. *Birisini veya bir yapıyı aktarmak, nakletmek*

- a. Okul müdürümüzü Ankara’daki başka bir okula aldılar.
- b. Okulu şehir merkezinden uzak bir yerleşkeye alacaklar.

5. *Çalmak, hırsızlık amaçlı bir şeyi almak*

- a. Hırsızlar evde ne var ne yoksa almışlar.
- b. Kaşla göz arasında cüzdanımı almışlar.

6. *İçeri götürmek*

- a. Hayvanları ahıraaldılar.
- b. Yavru köpeği gizlice eve almışlar.

7. *İçine sığmak veya sığmaya olanak vermek*

- a. Bu şişe ancak iki litre yağ alır.

- b. O kadar misafiri bu oda almaz.

8. *İçmek (içecek, sigara vb.)*

- a. Şerbetten bir bardak daha alabilir miyim?
- b. Her yemekten sonra bir iki tane sigara alır.

9. *İçmek, yutmak(İlaç)*

- a. Her gün ilaçtan bir doz alınmalı.
- b. Maalesef alerjim olduğu için antibiyotik alamıyorum.

10. *Kabul etmek¹*

- a. Misafirler salona alındı.
- b. Yemekler hazır olunca çocukları mutfağa alabiliriz.

11. *Kazanç sağlamak*

- a. Aylık ne kadar alıyormuş?
- b. Pastacı her doğum günü pastası için 100 TL alıyor.

12. *Kendisine bir haber ulaşmak, iletilmek; eline geçmek²*

- a. Mektubumu aldınız mı?
- b. 08.00-17.00 saatleri arasında kargonuzu alabilirsiniz.

¹Bu anlam özelliği diğerlerinden farklı olarak kendi içerisinde de birçok alt anlam içerir. Sözlükler incelendiğinde de her birinin farklı bakış açıları ve anlam alanlarıyla bu anlamı değerlendirdiği görülmektedir. “Buyur etmek, onay almak, rüşvet almak, kiracı almak, üyeliğe/kulübe/ortaklığa almak” “kabul” anlamı taşıyan değişmece ve deyimsele anlam özelliklerindendir. Yananlam başlığı altında “buyur etmek” anlam özelliği ele alınmıştır.

²“Elektronik posta, posta, kargo, paket, evrak, mektup almak” gibi yapılar yananlam çerçevesinde incelenirken, “haber almak” deyimsele anlamda değerlendirilmiştir.

13. *Kısaltmak, daraltmak, eksiltmek*

- a. Pantolonun boyundan 2 cm alınmalı.
- b. Saçımın uçlarını aldurdım.

14. *Örtmek, koymak*

- a. Dışarı çıkmadan mutlaka omzuna bir hırka alırdı.
- b. Başına şapkasını aldığı gibi dışarı çıktı.

15. *Para çekmek*

- a. Gelecek ay bankadan 5.000 TL alacağım.
- b. Acil borçlarımı ödemek için bankadan nakit para aldım.

16. *Satın almak*

- a. Sonunda yeni bir ev aldık.
- b. Vitrinde gördüğü vazoyu almış.

17. *Sırtlanmak, taşımak*

- a. Küçük çantaları ben alayım, bavulları da sen al.
- b. Un çuvallarını güçlkle omuzlarınaaldı.

18. *Sürükleyip götürmek (sel, yel vb.)*

- a. Dün gece Trabzon'daki birçok evi sel almış.
- b. Fırtına sahil kenarındaki evleri alıpgitmiş.

19. *Toplamak, tahsil etmek (para)*

- a. Geçen ay aracın vergisini aldılar.
- b. Mehmet Bey her ayın 15' inde aidatları alır.

20. *Vücuttan bir organı veya zararlı bir şeyi ameliyatla çıkarmak*

- a. Apandisini almak zorunda kaldılar.
- b. Kadının beynindeki uru aldılar.

21. *Yanında bulundurmak*

- a. Montunu almayı unutma.
- b. Yağmur yağacak şemsiyeni al.

22. *Yerini/yönünü değiştirmek, çekmek, kaldırmak*

- a. Kırılacak eşyaları başka bir odaya alalım.
- b. Elif, annesini görünce oyuncaklarını hemen kenara aldı.
- c. Televizyonun yönünü yemek masasına doğru alalım.

3.2.3. Değişmece Anlam

Değişmece, beti ve mecaz kavramları üzerinde çeşitli görüş ve incelemeler vardır. Bu incelemelerden yola çıkarak çeşitli dil olaylarıyla düzanlamından sıyrılan “almak” fiilinin anlam özellikleri bu bölümde incelenmeye çalışılacaktır.

1. *Anlamak, kavramak*

- a. Mustafa zehir gibi çocuk anlattıklarını hemen alıyor.
- b. Anlatılanları çok geç alıyor.

2. *Bilgi almak*

- a. Girişteki danışmadan bilgi alabilirsiniz.
- b. Olaylar hakkında bilgi alabilir miyim?

3. *Bir şeye hak kazanmak, yetki elde etmek*

- a. İlker yaza ehliyet alacak.
- b. Ünlü oyuncu Türk vatandaşlığı aldı.

4. *Birisiyle evlenmek; birisini biriyle evlendirmek*³

- a. Ahmet, Almanya'dan birini alacakmış.
- b. Mehmet amca, Mesut'a kimi alacaksınız?

5. *Cevap almak*

- a. Burslarla ilgili öğrenci işlerinden kesin bir cevap alamadım.
- b. Sorularıma yeterli cevaplar aldım.

6. *Değiştirmek (Saat, süre, zaman)*

- a. Sınav saatleri on bire alınmış.
- b. Toplantı bir hafta sonraya alınmış.

7. *Duş almak*⁴

- a. Her sabah erkenden sporunu yapar duşunu alır.

8. *Duymak, hissetmek (Koku, ses ve tat)*

- a. Pencereleri aç! Mis gibi yağmur kokusu alalım.
- b. Yemekteki ağır kimyon tadını alıyor musun?
- c. Sesinizi alamadım tekrar edebilir misiniz?

9. *Emir almak*

- a. Harekâtla ilgili komutanından emir aldı.

³“Almak” fiili bu anlam özelliğiyle yapıcı bir değişiklik göstermeden, etken ve ettirgen olmak üzere iki farklı çatı özelliği taşır. Bir fiil ettirgen çatıya dönüştürülecekse -dır/-dur-, -(ı)t/-(u)t-, -(ı)r-/-(u)r-, -ar-, -dar-, -(ı)z-/-(u)z- gibi ekler kullanılır. “almak” fiili bu anlamda incelendiğinde, ettirgen çatı eklerine gerek duymadan tümceye aynı anlamı kazandırdığı görülmektedir. Fiilin hangi çatıya işaret ettiği tümce içinde bağlam ve anlama dayalı olarak anlaşılmaktadır. Tümcelerdeki “almak” fiili yerine sırasıyla “ile evlenecekmiş” ve “ile evlendireceksiniz” fiilleri kullanıldığında anlamda bir değişiklik olmamaktadır.

⁴Bu anlam özelliği batı dillerinden Türkçeye geçen ödünçleme, aktarım(Entlehnung) sözcükler içerisinde yer alır. Bu anlam özelliği değişmece başlığı altında ele alınsa da ödünçleme (Entlehnung) özelliği taşımaktadır. Almancada “Dusche nehmen/duschen” olarak adlandırılan sözcük veya grubu Türkçeye aynı biçim ve anlamıyla “duş almak” olarak aktarılmıştır.

- b. Deponun düzenlenmesi için müdürden emir aldı.

10. *Etkilemek, etkisi altına almak*

- a. Gördüğüm manzara beni alıp çocukluğuma götürdü.
- b. Okuduğum kitap beni alıp başka ülkelere götürdü.

11. *Görevden veya işten almak*

- a. Yasemin Hanımı müdür yardımcılığından almışlar.
- b. Sorumsuzluğu yüzünden projeden alınmış.

12. *Göreve veya işe başlatmak*

- a. Bu sene okula genç öğretmenler alındı.
- b. Fabrikaya 10 işçi daha alınacak.

13. *Güvenceye almak*

- a. Hayatını güvenceye almak için çalışıyor.

14. *Harcamak, geçirmek (Zaman)*

- a. Tamir işleri bütün günümü aldı.
- b. Evrak işleri en az iki haftamı alır.

15. *Kaydetmek (Bant, film, kaset vb.)*

- a. Abim ve ablamlar seslerinin kasede aldırıyor.
- b. Genç oyuncunun hayatını filme alacaklar.

16. *Kazanmak (El, oyun, yarış vb.)*

- a. Yılların tecrübeli tenisçisi yarı final maçını kolayca aldı.
- b. Genç rallici geçen hafta yapılan yarışlamadı.

17. *Kiracı almak*

- a. Bu sene kiracı almayacaklarmış.

18. *Koymak, dâhil etmek*

- a. Yeni kitabına bu konuyu da aldı.
- b. Davetli listesine 300 kişi alındı.

19. *Onay almak*

- a. Müze gezisi için müdürden onay almalısınız.
- b. Ailesinin onayını aldı mı?

20. *Ortaklığa almak*

- a. Mehmet Bey bu adamı ortaklığa almaz.

21. *Ödünç almak*

- a. Sunum için bilgisayarını ödünç alabilir miyim?

22. *Öğrenim görmek*

- a. Eksik konularını tamamlamak için özel ders almıştı⁵.
- b. Çalışmalarına yardımcı olması için Rusça kursu alıyor.

23. *Ölüm sebebiyle ayrılmak, ayırmak*

- a. Savaş bütün evlatlarını bir bir aldı.
- b. Karadeniz'in dalgaları aldıyârımı.

24. *Rüşvet almak*

- a. Uzun zamandır esnaflardan rüşvet alıyormuş.

25. *Sarmak, bürümek (Sis, duman vb.)*

- a. Bütün caddeyi sis almış.
- b. Odayı bir sessizlik aldı.

⁵ "ders almak" TDK deyimler sözlüğünde gerek bilgi edinmek gerekse deneyim edinmek anlamıyla deyim sınıfında yer almıştır. ÖZTÜRK (2008: 72), "ibret almak" anlamıyla anlamca kaynaşmış deyimleşmiş birleşik fiiller içinde ele almıştır.

26. *Soldurmak*

- a. Güneş kıyafetlerin rengini almış.

27. *Temizlemek*

- a. Etrafı toparladıktan sonra koltukların altını aldı.
- b. İlk zamanlar çocuğun altını almakta zorlanmıştı.

28. *Üstlenmek, devralmak*

- a. Bahçeyi temizleme işini Ahmet aldı.
- b. Şirketin yönetimini babasından aldı.

3.2.4. Deyimsel Anlam

Deyimler bölümünde incelenen sözcük grupları değişmece olarak da ele alınabilir. Deyimlerin oluşmasında etkili olan en önemli etkenlerden birisi değişmecelerdir. Deyimlerin birçoğu özünde değişmece özelliği taşır. Bu yüzden değişmece ve deyim özelliğine göre sözcükleri sınıflandırmak zordur.

1. *Acısını almak*

- a. Buz, bileğinin acısını alır. (ağrıyı, sızıyı azaltmak)
- b. Birkaç parça patates yemeğin acısını alır. (Acılığını gidermek)
- c. Teselli sözleriyle oğlunun acısını almaya çalışıyor. (Birinin sıkıntısını, üzüntüsünü azaltmak, gidermek)

2. *Ağırdan almak*

- a. Bu kadar ağırdan alırsan işleri bitiremezsin. (Yapılacak işi geciktirmek)
- b. Son zamanlarda işleri ağırdan almaya başladı. (İsteksiz yapmak)

3. *Ah almak*

- a. Kim bilir hangi mazlumn ahını aldı?

4. *Akıl almak*

- a. Bu konuda en yakınlarından akıl almalısın.

5. *Alaya almak*

- a. Ne öğüt verilirse verilsin alaya alıyordu.

6. *Alttan almak*

- a. Karşındaki bu kadar öfkeliyken biraz alttan almalısın.

7. *Ateş almak*

- a. Dün gece bizim fabrika ateş almış. (Yanmaya başlamak, tutuşmak)
b. Yaşlı adamın elindeki tabanca bir anda ateş aldı. (Ateşli bir silahın patlaması)
c. Sınav tarihi açıklanınca öğrencileri birateş aldı. (Heyecanlanmak)
d. Geç kaldıklarını fark edince herkesi birateş aldı. (Acele etmek)

8. *Avucunun içine almak*

- a. Yeni öğretmen sınıfı avucunun içine aldı.

9. *Borç almak*

- a. Krediyi ödeyemeyince kardeşimden borç aldım.

10. *Boyunun ölçüsünü almak*

- a. O kadar övündüler ama ilk maçta boylarının ölçüsünü aldılar.

11. *Canını almak*

- a. Acemi sürücünün dikkatsizliği iki kişinin canını aldı.

12. *Ceza almak*

- a. Mete Bey bir yıldan fazla ceza almış.

13. *Ciddiye almak*

- a. Söylenenleri ciddiye almadığın için başarısız oldun.

14. *Ders almak*

- a. Ahmet Bey geçen yıl yaşadıklarından önemli dersler almış.

15. *Dikkate almak*

- a. Tavsiyelerinizi mutlaka dikkate alacağım.

16. *Dua almak*

- a. Yardımlarından dolayı yaşlı kadının duasını aldı.

17. *Eğitim almak*

- a. Gideceği üniversitede iyi bir eğitim alacak.

18. *Ele almak*

- a. Raporları bugün ele almalıyım. (Bir şey üzerinde çalışmaya başlamak)
- b. Görüşmelerde turizm konusu da ele alındı. (Bir konu üzerine görüşmek)
- c. Öğrenciler iki yazarın hayatını ele aldı. (İncelemek, araştırmak)

19. *Elinden almak*

- a. Polis kontrolünde ehliyeti elinden alındı. (El koymak)
- b. Haksız yere özgürlüğü elinden alındı. (Yoksun bırakmak)

20. *Gelin/Kız almak*

- a. Fatma Teyze oğluna köyünden gelin alacakmış. (Erkeğe eş bulmak)
- b. Gelin almak için büyük bir konvoy hazırlanıyor. (Gelini, babasının evinden özel bir törenle alıp damadın evine götürmek.)

21. *Geri almak*

- a. Sadece birkaç kitabımı geri alabildim. (Geri istemek)
- b. Kolileri biraz daha geri alabilirsiniz. (Geriye götürmek)
- c. Hatasını anlayınca söylediklerini geri aldı. (Sözünü geri almak)
- d. Kaybedilen topraklar kısa zamanda geri alındı. (Düşmanın elinden almak, kurtarmak)
- e. Yaz saati uygulaması için saatler bir saat geri alınıyordu. (Saati geri almak)

22. *Gönül almak*

- a. Tatlı sözleriyle gönlümü aldı.

23. *Görev almak*

- a. Bu seneki sınavda gözetmen olarak görev alamayacak.

24. *Göz almak*

- a. Bilgisayarın ışığı gözümü alıyor. (Güçlü parlak bir ışığın etkisiyle gözün iyi göremez duruma gelmesi.)
- b. Bugün de çok şıksınız, yine göz alıyorsunuz. (Hayran bırakmak.)

25. *Gözaltına almak*

- a. Polis kavgaya karışanları gözaltına aldı.

26. *Göze almak*

- a. Başarılı olmak için zorlukları göze almalısın.

27. *Günahını almak*

- a. Adamın arkasından kötü konuşup günahını almayalım.

28. *Haber almak*

- a. Uzun zamandır Zeynep'ten haber alamıyoruz.

29. *Hal almak*

- a. Araştırmalar gün geçtikçe ilginç bir hal aldı.

30. *Hedef almak*

- a. Başarıya ulaşmayı hedef alıyor. (İstenilen amaca göre davranmak)
- b. Avcı turnaları hedef alıyor. (Nişan almak)
- c. Eser Bey bu kez de seni hedef aldı. (Eleştirmek amacıyla karşısına almak)

31. *İşe almak*

- a. Yeni mühendisler işe alınacak.

32. *İşini garantiye almak*

- a. İşini garantiye almak için yazdıklarını defalarca okuyor.

33. *İzin almak*

- a. Kızımın rahatsızlığından dolayı bu hafta izin almalıyım.

34. *Kafası almamak*

- a. Matematiği kafası almıyor. (Anlayamamak, kavrayamamak)
- b. Boşuna nefesini tüketme onun kafası almaz. (Anlama yetisine sahip olmama)
- c. Yorucu bir çalışmadan sonra kafam hiç bir şeyi almıyor. (Zihin yorgunluğundan dolayı anlayamamak)
- d. Zeynep'in yaptıklarını kafam almıyor. (Olabileceğine inanmamak)

35. *Kaleme almak*

- a. Uzun zamandır yaptığı çalışmalarını sonunda kaleme aldı.

36. *Karantinaya almak*

- a. Hastalık tespit edilen çiftlikler karantinaya alındı.

37. *Karar almak*

- a. Hayatını değiştirecek önemli kararlar aldı.
- b. Meclis sınır ötesi operasyon kararı aldı.

38. *Kokusunu almak*

- a. Mahallede ağır bir kömür kokusu alıyorum.
- b. Yılların polisi suçun ve suçluların kokusunu aldı.

39. *Kontrol altına almak*

- a. Aşılamalar sayesinde hastalık kontrol altına alındı.

40. *Nefes almak*

- a. Sigara dumanından dolayı zor nefes alıyor. (Havayı ciğerine çekmek, soluk almak)
- b. Bu işi de bitirince biraz nefes alabildim. (Dinlenmek)
- c. Bu proje bitince rahat bir nefes aldı. (Ferahlamak, rahatlamak)

41. *Not almak*

- a. Derste duyduğu her bilgiyi not alıyor. (Birinın söylediklerini yazmak)
- b. Görüşme sırasında müdürün söylediklerini not aldı. (Özetleyerek yazmak)
- c. Aslı bu yıl bütün derslerinden iyi notlar aldı. (Puan, derece almak)

42. *Öç/hınç/intikam almak*

- a. Yaşananların öcünü almak istiyor.

43. *Öne almak*

- a. Hastanede yaşlılar muayene için öne alınır. (Öncelik tanımak)
- b. Düğün tarihini öne aldılar. (Bir şeyin tarihini, zamanını önceye almak)

44. *Önlem/Tedbir almak*

- a. Bu yılki sert kış için belediye gerekli tedbirleri almış.

45. *Örnek almak*

- a. Yaşamı boyunca abisini örnek aldı. (Birisinin huy ve davranışlarını benimsemek)
- b. Sözleşmenin bir örneğini de ben alabilir miyim? (Kopyasını almak)
- c. Kanseri dokudan örnek alındı. (İncelemek üzere vücuttan doku parçası almak)

46. *Payını almak*

- a. Enes Bey geçen yıl da kardanpayını almıştı.

47. *Randevu almak*

- b. Dişin için doktordan randevu almalısın.

48. *Rol almak*

- a. Tiyatroda Juliet rolünü Gamze aldı. (Bir oyunda görev almak)
- b. Projelerde aktif rol aldı. (Bir iş, görev, sorumluluk üstlenmek)

49. *Sipariş almak*

- a. Yarım saattir kimse sipariş almadı.

50. *Soğuk almak*

- a. Dünkü yağmurda soğuk almışım.

51. *Sonuç almak*

- a. Anketten beklediğimiz sonuçları alamadık.

52. *Sorumluluk almak*

- a. Birden çok işle uğraşıyor bu sorumluluğu alamaz.

53. *Söz almak*

- b. Bu ders hiç söz almadın? (Konuşmaya başlamak için izin almak)
- c. Akşam yemeği için bugüne söz aldılar. (Bir işin yapılacağını kesin olarak bildirmesini sağlamak)
- d. Babamdan yaz için tatil sözü aldım. (Karşı taraftan bir işi yapacağına dair söz almak)
- e. Bir ay içinde söz alındı, yüzükler takıldı. (Erkek tarafının istenilen kızın verileceğine dair olumlu cevap alması)

54. *Su almak*

- a. Yeni aldığım yağmurluk su alıyor. (İçine su çekmek)
- b. Yolculuk esnasında geminin su aldığı fark edildi. (Geminin veya sandalın içine su girmesi, sızması)
- c. En yakın limandan su alınacak. (Gemiye içme suyu doldurmak.)
- d. Dün sabah akciğerindensu alındı. (Tedavi amaçlı organdan suyu boşaltmak)
- e. Aralarındaki güven zamanla su almaya başladı. (Bozulmak, yozlaşmak)

55. *Tat almak*

- a. Okuduğum hiçbir şiiirden bu kadar tat almamıştım.

56. *Toz almak*

- a. Önce bütün odaları süpürür, sonra toz alırdı.

57. *Uykusunu almak*

- a. Bacak ağrılarımdan dolayı uykumu alamıyorum.

58. *Yanına almak*

- a. Kasap Mustafa Bey bizim çocuğu yanına aldı. (Yanında çalıştırmak)
- b. Yaşlı annesini yanına almayacak mı? (Geçimini sağlamak amacıyla yanında bulundurmak)

- c. Birkaç kıyafetini yanına alıp evden gitti. (Beraberinde götürmek)

59. Yer almak

- a. Projede Aslı Hanım da yer alıyor. (İşi hazırlayanların yanında bulunmak)
b. Dersten kalanlar listesinde adım yer almıyordu. (Listede adı geçmek)

60. Yerini almak

- a. Yeni aşçı, giden aşçının yerini alamaz. (Birin veya bir şeyin yerini tutmak)

61. Yol almak

- a. Bir saatlik yolu iki saatte alabildik. (Yolda ilerlemek)
b. İşe yeni başlamasına rağmen epey yol aldı. (İşte ilerlemek)

4. “ALMAK” FİİLİNİN ALMANCA KARŞILIKLARI

“almak” fiili ve bu fiili karşılayan Almanca fiiller arasındaki benzerlik ve farklılıkların oluşmasında biçimbilgisi, anlam ve kullanım olmak üzere üç temel etkenden söz edilebilir. Bu başlık altında söz konusu etkenlerin fiillerin anlam özellikleri üzerinde nasıl bir etkisi olduğu incelenmeye çalışılacaktır.

4.1. Biçimsel İnceleme

Bu bölümde “almak” fiilini karşılayan fiiller biçimsel yönden basit, türemiş ve birleşik fiil olmak üzere üç başlıkta ele alınacaktır.

4.1.1. “Almak” Fiilini Karşılayan Basit Fiiller

Türkçede basit fiil olarak adlandırılan fiil biçimi Almancada “einfaches Verb” olarak adlandırılmaktadır. Biçimce bir veya birden fazla ek aracılığıyla türetilmeye uğramamış fiiller olarak tanımlanırlar.

Türkçe basit fiillerin incelenmesinde değindiğimiz gibi “almak” fiili nesne gerektiren bir fiildir. Bu sebeple onu karşılayan Almancadaki basit fiillerin de nesne

gerektirdiği görülür. “almak” fiilini düzanlam bağlamında ve biçimce benzer özellikte karşılayan “nehmen ve holen” fiilleri örnek olarak gösterilebilir. Her iki fiil de tümce içerisinde nesne gerektirir.

“almak” fiiliyle biçimce benzer özellik taşıyan “blenden (göz almak), duschen (duş almak), heiraten (kız almak), lecken (su almak), riechen/wittern (kokusunu almak)” fiilleri tümce içerisinde nesne gerektirmezler. Ancak ilgili fiillerin Türkçe karşılıkları incelendiğinde bir nesnenin varlığına işaret ettikleri görülür.

Almancadaki bazı basit fiiller, anlam açısından Türkçede birleşik fiillerle karşılanabilmektedir. “kaufen (satın almak), riskieren (göze almak), sichern (güvenceye almak), leihen (ödünç almak)” bu özellikteki fiiller için örnek gösterilebilir.

“almak” fiilinin bazı anlam özelliklerini karşılayan Almancadaki basit fiiller doğrudan “almak” fiiliyle ilişkili değildirler. Bu ilişkinin oluşmasında ilgili fiilin çokanlamlı yapısı etkili olmuştur. “bitten (buyur etmek), gewinnen (maç, seçim vb. kazanmak), kürzen (kısaltmak, daraltmak), trinken (içmek), rauchen (sigara içmek), schieben (itmek), stehlen (çalmak), stellen (koymak), zitieren (alıntı yapmak)” fiilleri incelendiğinde “almak” fiilinin yananlam ve değişmece anlamıyla ilişkili oldukları görülür.

4.1.2. “Almak” Fiilini Karşılayan Önekli Fiiller

Önekli fiiller ayrılan ve ayrılmayan önekler olarak ele alınabilir. Çalışmada incelenen ayrılan önekler: “ab-, an-, aus-, auf-, ein-, fest-, heran-, hinein-, hin-, mit-, über-, um-, voran-, zurück-”.

“ab-” öneki ilgeç görevinde de kullanılır. Bu önek genelde bir yerden ayrılma, uzaklaşma anlamı taşır. Bu yönüyle “weg-” önekleriyle birçok yönden ortak kullanım alanına sahiptir. “abfassen (kaleme almak), abheben (para çekmek), absaugen (temizlemek), abstauben (tozunu almak), abholen (birisini bir yerden gidip almak)” bu önekle türetilen fiiller içerisinde yer alır.

“an-” öneki ilgeç olarak da görev yapar. İlgeç görevinde taşıdığı bir şeye bitişik bulunma, yapışık durumda olma anlamlarını birlikte kullanıldığı fiile de yükler. Bu anlamının yanı sıra bir kimseye veya bir nesneye doğru yönelme (annehmen), başlama, bir sürecin meydana gelmesi, durum değişikliği gibi anlamları da vardır. “anmelden (randevu almak), anstellen (işe başlatmak), annehmen (kabul etmek), anlegen (hedef almak)” bu önekle türetilen fiiller için örnek gösterilebilir.

“auf-” öneki ilgeç olarak da görev yapar. Yukarı veya aşağıya doğru yönelme, bir bağlantının oluşması (aufnehmen Film, Kasette), başlama, ruhsal yönden harekete geçirilme (sich aufregen) anlamlarında kullanılır. “aufatmen (nefes almak), aufnehmen (kaydetmek, kabul etmek), aufschreiben (not almak), sich aufregen (ateş almak)” bu önekle türetilen fiiller için örnek gösterilebilir.

“aus-” eki sözcük türetmede kullanılan ayrılan önekler içerisinde. İlgili önek ilgeç işlevinde de kullanılır. Bir kimseden bir nesneyi istemek, durum değişikliği, bitirme anlamlarında kullanılır. “ausbleichen (soldurmak), ausschlafen (uykusunu almak), ausstauben (toz almak), sich ausleihen (ödünç almak)” bu önekle türetilen fiiller için örnek gösterilebilir.

“ein-” eki sözcük türetme işlevinin yanı sıra sayı sözcüğü, belgisiz adıl ve belirsiz artikel işlevlerine de sahiptir. “ein-” öneki genelde “bir yerin veya nesnenin içine yönelme” anlamı taşır (Uslu ve Habacı, 2018: 82-85). İlgili önek “atmen, nehmen ve dringen” fiillerine eklenerek bir nesnenin çeşitli yollarla vücuda alınması veya bir yerin içine sızması anlamını katmıştır. “stellen” fiiliyle birlikte kullanılarak işe kabul etme anlamını fiile kazandırır. “treten” fiiline eklenerek hal almak, bir durumdan başka bir duruma geçme anlamı katmıştır.

“fest-” önad işlevi taşıyan bir önektir. Belirlemek, tespit etmek, el koymak, tutuklamak anlamlarını eklendiği fiile aktarır. Çalışmada geçen “festnehmen (gözaltına almak)” fiili bu önekle türetilen fiil için örnek gösterilebilir.

“hin- ve her-” belirteç işlevi taşıyan öneklerdir. Bir yere doğru yönelmeyi ifade ederler. “hinnehmen” kabullenmek anlamını “hin-” önekiyle kazanmıştır. “hin ve her” belirteçleri “an, ein, von, über, auf vb.” ilgeç ve belirteçleriyle birlikte

kullanılarak bir önek işlevi taşır. “heranrücken ve hineinbringen” fiilleri bir nesneyi, bir kimsenin yanına veya başka bir yere çekmek ve içeri götürmek anlamlarını önekler aracılığıyla kazanmışlardır.

“mit-” öneki ilgeç işlevinde de kullanılmaktadır. Eklendiği fiile “birliktelik” anlamı katar. “mitbringen, mitnehmen (beraberinde getirmek veya götürmek)” bu fiiller için örnek gösterilebilir.

“um-” öneki bir yerin etrafını sarmak, başka bir yöne doğru hareket etmek anlamında kullanılır. “umbringen (canını almak), umfüllen (alıntılama, aktarmak), umgeben (sarmak, bürümek), umhängen (örtmek), umhüllen (sarmak, bürümek), umleiten (Alıntılama), umschulen (nakletmek), umschütten (aktarmak)” fiilleri örnek olarak verilebilir.

“über-” öneki ilgeç olarak kullanıldığında taşıdığı anlam özelliğini fiillere aktarmıştır. “übernehmen (üstüne almak), überstellen (aktarmak), sich überwerfen (örtmek)” bu anlam özelliğini içeren fiiller içinde yer alır.

“vor-” öneki bir şeyin önünde olma anlamını ifade eden bir önektir. Çalışmada “ertelemek” anlamındaki “verlegen” fiiline eklenerek önceki bir tarihe veya saate ertelemek anlamı katmıştır. “voran-”; “vor” ve “an” ilgeçlerinin birleşmesiyle oluşan önektir. “voran-” önde, başta olma anlam özelliğini “stellen” fiiline yüklemiştir.

“zurück-” belirteç görevi taşıyan bir önektir. Başlangıç noktasına geri dönme, yapılan eylemin başlangıcına dönme anlamlarını taşır. Birçok fiille birlikte kullanılabilir. Esas fiilin düz anlamında bir değişiklik olmaz. “zurückerobern (tekrar fethetmek), zurücknehmen (geri almak) ve zurückstellen (geriye almak)” fiillerinde öneğin esas fiilin anlamı üzerindeki etkisi görülmektedir.

Ayrılmayan önekler;

“be-” öneki eklendiği bazı fiillerde ya çok az anlam değişikliği oluşturur ya da anlam değişikliği oluşturmaz. Fiilin biçimsel değişmesine neden olur. “beenden (sonuç almak), bekommen (almak), beschließen (karar almak), beseitigen (acısını

almak), besetzen (fethetmek), bezaubern (göz almak), behandeln (ele almak), sich beeilen (ateş almak)” fiilleri örnek verilebilir.

“ent-” öneki eklendiği fiillere “bir yerden veya nesneden uzaklaşma, durum değişikliği, başlama” anlam özellikleri yükler. “entfernen (su almak), entlehen (ödünclemek), entnehmen (örnek almak), entziehen (elinden almak), sich entzünden (ateş almak)” fiilleri “ent-” önekiyle türetilen fiiller içinde yer alır.

“er-” öneki fiillere “amaçlanan bir durumu başarıyla elde etmek, amaçlanan bir durum değişikliği, aniden bir olay veya durumun başlaması, sonuçlandırmak” anlamlarını taşır. “erfahren (haber almak), erfassen (anlamak), erfreuen (gönül almak), ergreifen (önlem almak, söz almak), erhalten (almak), erheben (tahsil etmek), sich erkälten (soğuk almak), erledigen (sonuç almak), erobern (fethetmek), ersetzen (yerini almak), erwägen (göze almak), erwerben (yetki elde etmek), erzielen (yol almak)” “ent-” önekiyle türetilen fiillere örnektir.

“ver-” yavaş yavaş bir durumun sonlanması, iki nesne veya kimse arasındaki birlikteliği, ilişkiyi işaret eder, para veya zamanı harcama, bir durumun yavaş yavaş zarar görmesi anlamlarını taşır. “verspotten (alaya almak), verantworten (sorumluluk almak), verdächtigen (günahını almak), verdienen (kazanç sağlamak), verfassen (verfassen), verheiraten (evlenmek), verkürzen (kısaltmak), verlegen (aktarmak), verschieben (ertelemek), verschnaufen (nefes almak), versehen (su almak), verstehen (anlamak), vertagen (ertelemek)” ilgili önekle türetilen fiiller içerisinde yer alır.

4.1.3. “Almak” Fiilini Karşılayan Birleşik Fiiller

Almancada birleşik fiiller biçimbilgisine göre iki başlıkta incelenebilir: ad ve fiil birleşimiyle oluşan birleşik fiiller ve ilgeç, ad ve fiil birleşimiyle oluşan birleşik fiiller.

Ad ve fiil birleşimiyle oluşan birleşik fiiller; Fortschritte erzielen (yol almak), die Flüssigkeit entfernen (suyunu almak), Verantwortung auf sich nehmen (sorumluluk almak), ein Ergebnis erzielen (sonuç almak), Bestellung aufnehmen (sipariş almak), Rolle übernehmen (rol almak), einen Termin

bekommen/erhalten/nehmen (randevu almak), Anteil bekommen/erhalten (pay almak), Rache nehmen (öç almak), gute/schlechte Note/Zensur bekommen (iyi/kötü not almak), Wind von etw. bekommen (kokusunu almak), einen Entschluss fassen (karar almak), Erlaubnis bekommen/erhalten (izin almak), Auftrag annehmen/bekommen/erhalten (görev almak), etw./jmdn Ernst nehmen (ciddiye almak), Strafe bekommen/erhalten (ceza almak), Feuer fangen (ateş almak), sich Rat holen (akıl almak), auf jmdn /etw. Einfluß nehmen (etkisi altına almak), ein Bad nehmen (duş almak), Befehl bekommen/erhalten (emir almak), Antwort bekommen/erhalten (cevap almak), Kenntnis nehmen (bilgi almak) vb.

İlgeç, ad ve fiil birleşimiyle oluşan birleşik fiiller; unter den Mitwirkenden sein (yer almak), an etw. Geschmack finden (tat almak), etw. unter Kontrolle bringen/halten (kontrol altına almak), jmdn./etw. unter Quarantäne stellen (karantinaya almak), auf Nummer Sicher gehen (işini garantiye almak), in Haft nehmen (gözaltına almak), in die Hand nehmen (ele almak), um den kleinen Finger wickeln (avucunun içine almak), in Brand geraten (ateş almak), durch den Kakao ziehen (alaya almak), auf die lange Bank schieben (ağırdan almak) vb.

4.2. Anlamsal ve Kullanımsal İnceleme

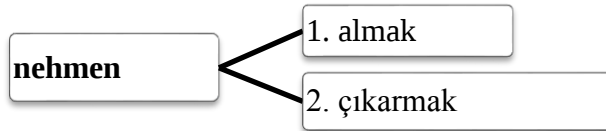
Bu başlık altında “almak” fiilini karşılayan Almanca fiillerin anlam ve kullanım yönünden benzerlik ve farklılıkları tespit edilmeye çalışılacaktır.

4.2.1. Nehmen, Holen, Bekommen ve Erhalten Fiillerinin İncelemesi

“nehmen, holen, bekommen ve erhalten” fiilleri her sözlükte farklı bakış açılarıyla anlam özelliklerine ayrılmıştır. Steuerwald (1984: 95-196-300-398), nehmen 10, holen 5, bekommen 22, erhalten 6 anlam özelliğine ayırmıştır. Ülkü (1993: 129-292-494-717), nehmen fiilini 20, holen’ı 6, bekommen ve erhalten fiilini 4 anlam özelliğine ayırmıştır. Bu fiillerin hepsi de düz anlam boyutunda hareket bildirir. Ancak her biri aynı hareketin farklı yönlerine işaret eder. Bu başlık altında sırasıyla nehmen, holen, bekommen ve erhalten fiillerinin düz anlamı, başka sözcüklerle birlikte kullanılarak oluşturdukları anlamlar karşılaştırmalı olarak ele

alınmaya çalışılacaktır. İlgili fiillerin dışında Türkçedeki “almak” fiilinin farklı anlam özelliklerini karşılayan fiiller de incelenmeye çalışılacaktır.

“Nehmen” sözlükteki ilk anlamıyla eliyle bir şeyi kavrayıp almak/çıkarmak anlamı taşır.

Kaynak: Ülkü, 1993: 717-718

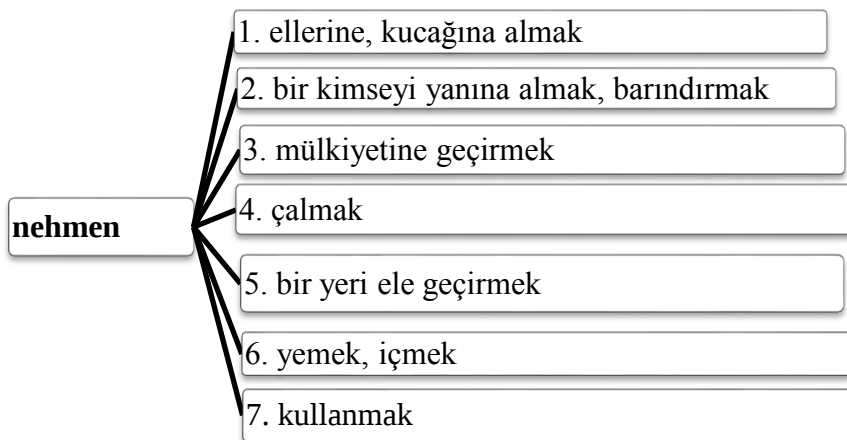
Örnek:

nehmen 1: Er nahm sofort seinen Schlüssel. / O hemen anahtarını aldı.

nehmen 2: Ich nehme meine Brieftasche aus der Tasche. / Çantadan cüzdanımı alıyorum.

Das kleine Mädchen nimmt seine Katze aus dem Kasten. / Küçük kız kedisinikutudan alıyor.

“nehmen”, düzanlamı dışında yananlam ve değışmece anlamda da “almak” fiilini karşılayan anlam özelliklerine sahiptir:

Kaynak: Ülkü, 1993: 717-718

Örnek:

nehmen 1: Die Mutter nimmt ihre Kinder auf den Schoß. / Anne çocuklarını kucağına alıyor.

Das Mädchen nimmt einen Vogel in ihre Hände. / Çocuk ellerine bir kuş alıyor.

nehmen2: Seda muss ihren alten Vater nehmen. / Seda yaşlı babasını yanına almalı.

nehmen 3: Er hat mit Gewalt die Wohnung genommen. / Evi zorla aldı.

nehmen 4: Der Einbrecher nahm das ganze Geld. / Hırsız bütün parayı aldı.

nehmen 5: Der Kommandant nahm viele Städte. / Komutan birçok şehir aldı.

nehmen 6: Ich kann eine Scheibe Brot nehmen. / Bir dilim ekmek alabilirim.

nehmen 7: Man nimmt einen Esslöffel Mehl. / Bir yemek kaşığı un alınız.

“nehmen” ve çeşitli örneklerin birlikte kullanılmasıyla ilgili fiilin düzenlamasının farklı yönleri ortaya çıkarılır. Düzenlamasının yanı sıra yananlam özellikleri de kazandırılır. “Nehmen” ve örneklerin birleşimiyle oluşturulan çok sayıda türemiş fiil bulunmaktadır. Bu bölümde “almak” fiilinin anlamıyla ilişkili olan fiiller incelenecektir: annehmen, aufnehmen, einnehmen, fort-/wegnehmen, mitnehmen, übernehmen, wahrnehmen.

“nehmen” fiilinden türetilen “*fortnehmen, wegnehmen*” fiilleri de anlamca bir kimseyi veya nesneyi bir yerden almak, uzaklaştırmak anlamı taşır. Bu fiiller “weg- ve fort-” ayrılan örnekleriyle uzaklaşma, ayrılma anlamı katmıştır.

Örnek:

- a. Nimmst du deine Spielzeuge hier weg-/fort-? / Oyuncaklarını buradan alır mısın?

- b. Er nimmt seiner kleinen Schwester Spielzeuge weg-/fort-. / O küçük kız kardeşinin elinden oyuncakları alıyor.

“annehmen”, paket veya mektup kabul etmek ve benimsemek anlamlarında alma eyleminin yananlam ve değişmece anlam özelliklerini karşılar.

Örnek:

- a. Den Brief nehme ich nicht an. / Mektubu almadım, iade ettim. (Ülkü, 1993: 49)
- b. Die Schüler hat alle Bewegungen des Lehrers angenommen. / Öğrenciler öğretmenin bütün hareketlerini aldı, benimsedi.
- c. Der Kellner nimmt Trinkgeld an. / Garson bahşiş alıyor.
- d. Der neue Beamte nimmt die Bestechung an./ Yeni memur rüşvet alıyor.
- e. Bevor er einen Auftrag annimmt, denkt er lange Zeit nach. / Bir görev almadan önce uzun süre düşünür.

“aufnehmen”; yerden alıp yukarı kaldırmak, üye olarak kabul etmek, kapsamak/içine almak, listeye kaydetmek, kaydetmek/kayda almak, ödünç para almak (kredi, ipotek vb.) anlamlarında kullanılır.

Örnek:

- a. Aslı hat ihre Schwester aufgenommen. /Aslı, kız kardeşini kollarına aldı.
- b. Wir möchten Sie als Mitglied in die Partei aufnehmen. / Sizi partiye üye olarak almak istiyoruz.
- c. Dieser Konferenzsaal nimmt 400 Personen auf. / Bu konferans salonu 400 kişi alıyor.
- d. Nimmt der Kellner Ihre Bestellungen auf? / Garson siparişlerinizi alıyor mu?
- e. Sie hat Gespräche ihrer Kinder auf Kassette aufgenommen. / Çocuklarının konuşmalarını kasete aldı.
- f. Mein Vater nimmt hohen Kredit auf. / Babam yüksek kredi alıyor.

“einnehmen”; ilaç almak, para kazanmak, vergi toplamak, bir şehri zorla almak/zaptetmek, yerini almak anlamlarıyla kullanılır.

Örnek:

- a. Die alte Frau nimmt täglich Tabletten ein. / Yaşlı kadın ilaç alıyor.
- b. Man nimmt wenigere Steuer ein. / Daha az vergi alınıyor.
- c. Unsere Armee hat die Stadt eingenommen./ Ordumuz şehri aldı.
- d. Die Gäste haben im Konferenzsaal ihre Plätze eingenommen. / Misafirler konferans salonunda yerlerini aldı.

“festnehmen” tutuklamak, yakalamak anlamında kullanılır.

Die Polizei nahm sofort Diebe fest. / Polis hırsızları hemen gözaltına aldı.

“mitnehmen” alma eyleminin “yanına almak, yanında bulundurmak, birlikte götürmek” gibi farklı bir yönüne işaret etmektedir. Bu fiilin detaylandırılması “mit-” önekiyle yapılmıştır. “mit” eklendiği fiile birliktelik, beraberlik anlamı katar.

Örnek:

- a. Nimmst du deinen Mantel mit? / Mantonu yanına alıyor musun?
- b. Die Polizei hat die Diebe mitgenommen. / Polis hırsızları alıp götürdü.

“übernehmen”; sorumluluğu veya yönetimi üstüne almak/devralmak, alıntı yapmak, rol almak

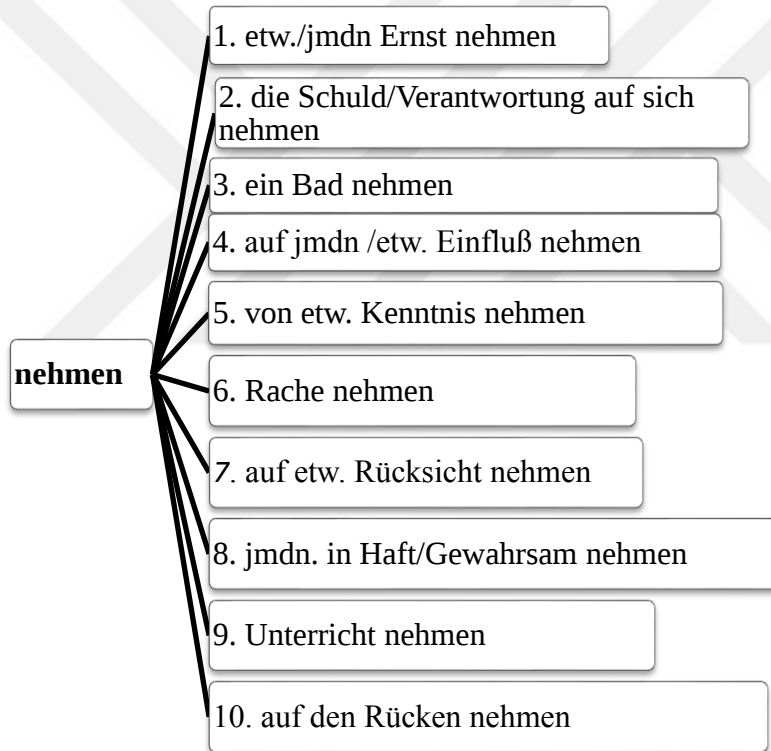
- a. Sie hat Geschäft von ihrem Vater übernommen. / Babasının iş yerini devraldı. (www.duden.de)
- b. Sie nimmt die Erziehung ihrer Kinder über. / Çocuklarının eğitimini üstüne alıyor.
- c. Eser hat dieses Gedicht von meinem Buch übernommen. / Eser bu şiiri benim kitabımdan aldı.
- d. Er nimmt eine wichtige Rolle in einem Film über. / Filmde önemli bir rol alıyor.

“wahrnehmen”, duymak, algılamak anlamında kullanılır.

Örnek:

a. Seda kann Töne nicht wahrnehmen. / Seda sesleri alamıyor.

“Nehmen”, adlarla birlikte kullanılarak kalıplaşmış yapıdaki birleşik fiilleri oluşturur. Oluşturulan biçimin kazandığı yeni anlam ve fiille kalıplaşan sözcük arasında sıkı bir ilişki vardır. Fiil düzenlam özelliğini kaybeder ve birlikte kullanıldığı adla birlikte deyimisel bir anlam kazanır. Türkçede almak fiiliyle ilgili anlam özelliklerini temel alarak nehmen fiilini inceleyelim:

Kaynak: Duden, 2015: 1257; Ülkü, 1993: 717-718

nehmen 1: Er nimmt seine Verantwortungen sehr Ernst. / Sorumluluklarını çok ciddiye alıyor.

nehmen 2: Du musst die Schuld dafür auf sich nehmen. / Bunun için suçüstüne almalısın.

nehmen 3: Sie nimmt morgens sehr früh ein Bad. / Sabahları çok erken duş alıyor.

nehmen 4: Der Film nahm auf uns Einfluß. / Film bizi etkisi altına aldı.

nehmen 5: Ich nehme von der Anmeldung Kenntnis. / Kayıt hakkında bilgi alıyorum.

nehmen 6: Sie will an uns keine Rache nehmen. / O bizden intikam almak istemiyor.

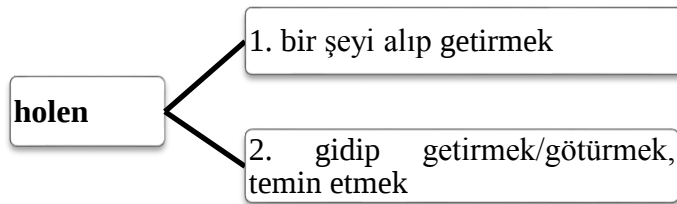
nehmen 7: Er nimmt immer auf meine Gefühle Rücksicht. / Duygularımı her zaman dikkate alır.

nehmen 8: Die Polizei nimmt Jungen in Haft. / Polis gençleri gözaltına alıyor.

nehmen 9: Aslı nimmt drei mal wöchentlich Unterrichtin Mathe. / Aslı haftada üç kez matematik dersi alıyor.

nehmen 10: Ich kann diese auf den Rücken nehmen. / Bunları sırtıma alabilirim.

“Holen” fiili bir yerden bir şeyi gidip alıp getirmek veya götürmek anlamını ifade eder:

Kaynak: Ülkü, 1993: 494-495

Örnek:

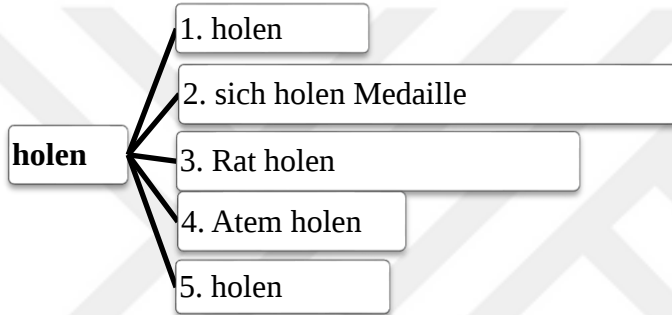
holen 1: Mein Vater holt einen Sack Mehl aus dem Keller. / Babam kilerden bir çuval un alıyor.

Sie holt ein kaltes Wasser aus der Küche. / O mutfaktan soğuk bir su alıyor

holen 2: Er holt für seine alte Mutter einen Stuhl. / O yaşlı annesi için bir sandalye alıyor (temin ediyor).

Sie haben gestern Sperrmüll nicht geholt. / Onlar dün çöpü almadı (gidip götürmek).

“holen”, düzanlamı dışında yananlam ve değışmece anlamda da “almak” fiilini karşılayan anlam özelliklerine sahiptir:

Kaynak: Ülkü, 1993: 494-495

Örnek:

holen 1: Die Kinder holen die Äpfel vom Baum. / Çocuklar ağaçtan elmaları alıyor.

holen 2: Meine Tochter hat sich eine Goldmedaille beim Wettbewerb geholt. / Kızım yarışmada altın madalya aldı.

Die Mannschaft holte sich in diesem Jahr den Meistertitel. / Takım bu yıl şampiyonluk unvanı aldı.

holen 3: Der Junge soll sich bei seiner Familie Ratholen. / Genç ailesinden akıl almalı.

Ich hole mich wertvolle Anregungen beim Arzt. / Doktordan önemli öneriler alıyorum.

holen 4: Der alte Mann holte tief Atem. / Yaşlı adam derin nefes aldı.

holen 5: Der Tod hat ihre Kinder geholt. / Ölüm çocuklarını aldı.

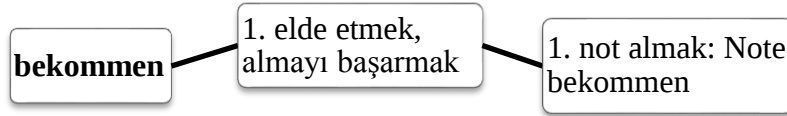
“Holen” fiili incelemesinde “Medaille, Titel, Rat, Anregung, Atem” gibi adlarla birlikte kullanıldığı tespit edilmiştir. İlgili adlarla oluşturulan biçim yeni anlam özelliklerini “holen” a yüklemiştir.

“abholen”, “holen” gibi gidip bir kimseyi veya bir şeyi alıp getirmek anlamı taşır. “Holen” fiiline, uzaklaşma anlamı taşıyan ab- öneki eklenerek “abholen” türetilmiştir. Her iki fiil de aynı anlamı taşımasına rağmen kullanım yeri bakımından farklıdırlar. “abholen” kendisi için hazırlanan bir şeyi veya kendisini bekleyen bir kimseyi gidip almak anlamında kullanılır. “holen” da böyle bir ayırım gözetilmez.

Örnek:

- a. Ich habe meine Freundin vom Bahnhof abgeholt. / Arkadaşımı tren istasyonundan aldım.
- b. Meine Mutter hat meine Schwester von der Schule abgeholt. / Annem kız kardeşimi okuldan aldı.

“bekommen ve erhalten” fiilleri anlamca benzer özelliklere sahiptirler. Bazı kaynaklarda fiillerin anlam özellikleri açıklanırken birbirinin yerine kullanılmışlardır. Ancak bu fiillerin anlamsal özelliklerinin tamamen aynı olduğu söylenemez. “bekommen”; wegnehmen, enthalten ve entreißen fiilleri gibi uzaklaştırma, zorla alma anlamları taşır. “erhalten” da ise böyle bir durum söz konusu değildir. “erhalten” kabul etme anlamı taşır. Biçem bakımından “erhalten” resmi ve yazışma dilinde daha sık kullanılırken, “bekommen” günlük dilde kullanılır (Zifonun, 1997: 1829). “bekommen ve erhalten”ın düz anlamda taşıdıkları anlamlar ve birbirinin yerine kullanıldıkları anlamlar dikkate alınarak incelenmeye çalışılmıştır.

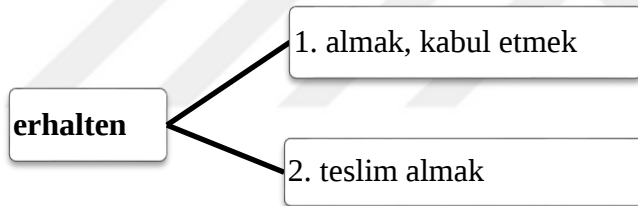
Kaynak: Ülkü, 1993:129

Örnek:

bekommen 1: Mehmet hat ein Geschenk bekommen. / Mehmet bir hediye aldı.

bekommen 2: Viele Schüler haben schlechte Note bekommen. / Birçok öğrenci kötü not aldı.

Wer hat den Finderlohn bekommen? / Ödülü kim aldı?

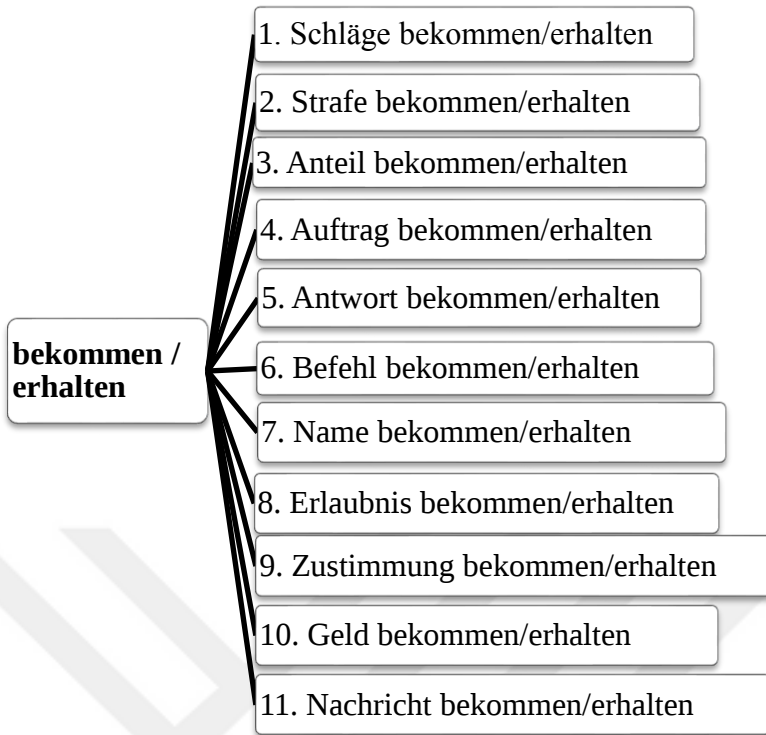
Kaynak: Ülkü, 1993: 292

Örnek:

erhalten 1: Sie hat einen Brief von Aslı nicht erhalten. / Aslı'dan bir mektup almadı.

Der Junge sieht nach, ob er eine Mail erhalten hat. / Genç, bir mail alıp almadığını kontrol ediyor.

erhalten 2: Hast du gestern ein Paket erhalten? / Dün bir paket aldın mı?

Kaynak: Ülkü, 1993: 129; Ülkü, 2013: 830-573-883

Örnek:

bekommen/erhalten 1. Er hat Schläge auf seinen Kopf bekommen/erhalten. / O kafasına darbe aldı.

bekommen/erhalten 2. Der Junge bekam/erhielt eine milde Strafe. /Genç hafif bir ceza aldı.

bekommen/erhalten 3. Aslı bekam/erhielt einen großen Anteil. / Aslı büyük bir pay aldı.

bekommen/erhalten 4. Weißt du, ob er den Auftrag bekommt/erhält? / Onun görev alıp almadığını biliyor musun?

bekommen/erhalten 5. Eser bekommt/erhält eine Antwort auf seine Frage. / Eser sorusuna bir cevap alıyor.

bekommen/erhalten 6. Die Armee hat Befehl von ihr bekommen/erhalten. / Ordu ondan emir aldı.

bekommen/erhalten 7. Sie bekam/erhielt einen neuen Benutzernamen. / Yeni bir kullanıcı adı aldı.

bekommen/erhalten 8. Ich muss Erlaubnis von meiner Mutter bekommen/erhalten. / Annemden izin almalıyım.

bekommen/erhalten 9. Eser bekommt/erhält ihre Zustimmung. / Eser onun onayını alıyor.

bekommen/erhalten 10. Er bekommt/erhält für eine Torte 100 TL. / O bir pasta için 100 TL alıyor.

bekommen/erhalten 11. Er hat keine Nachricht von Teilnehmer bekommen/erhalten. / Katılımcılardan haber almadı.

1- DÜZANLAM	
Almak	nehmen holen bekommen erhalten

Kaynak: Ülkü, 1993: 129-292-494-717; Steuerwald, 1984: 95-196-300-398

4.2.2. “Almak” Fiilini Karşıllayan Diğer Fiiller

4.2.2.1 Değişmece ve Yananlamda “Almak” Fiilinin Almanca Karşılıkları

1. Anlamak, kavramak: *begreifen, erfassen*

- Die Kinder begreifen alle sehr leicht. / Çocuklar her şeyi çok kolay alıyor.
- Das kluge Kind hat die Situation sofort erfasst. / Akıllı bir çocuk durumu hemen aldı.

“Begreifen” bir konuyu kavramak, iyice öğrenmek anlamında kullanılır. “erfassen” bir şeyi kapsamlı olarak anlamak, bir konunun veya durumun önemli yönlerini anlamak alanında kullanılır.

2. *Güvenceye almak: sichern*

- a. Er sichert den Lebensunterhalt seiner Familie. / Ailesinin geçimini güvenceye alıyor.

3. *Tat almak: an etw. Geschmack finden*

- a. Findest du an der Speise einen bitteren Geschmack? / Yemekte acı bir tat alıyor musun?”

4. *Kısaltmak: kürzen, verkürzen, kürzer machen*

- a. Der Chef verkürzte die Arbeitszeit von 9 auf 7 Stunden pro Tag. / Patron çalışma saatlerini günlük 9 saatten 7 saate aldı.
- b. Meine Mutter kürzt meinen Hosenaufschlag. / Annem pantolonumun paçasını alıyor.
- c. Deine Haare müssen noch etwas kürzer gemacht werden. / Saçların biraz daha alınmalı.

“kürzen, verkürzen ve kürzer machen” sözlüklerde aylık, çalışma saatleri, etek, saç, zaman vb. kısaltmak, azaltmak anlamında eşanlamlı olarak kullanılmıştır. Zamansal anlamda yapılacak sınırlandırmalarda “kürzen” nadiren kullanılırken, “verkürzen” sık kullanılır. “verkürzen” düzenlenen bir organizasyonun belli bölümlerinin göz ardı edilmesiyle kısaltılması anlamında da kullanılmaktadır. Fiiller biçimce de farklılıklar gösterir.

5. *Yerini/yönünü değiştirmek, çekmek (Sandalye, masa vb.), kaldırmak: heranrücken, stellen, schieben*

- a. Sie rückt den Tisch an das Sofa heran. / Masayı koltuğun yanına alıyor.
- b. Der Kellner stellt das Besteck auf den Tisch. / Garson kaşık, çatal ve bıçakları masaya alıyor.
- c. Die Mutter schiebt den Kinderwagen zur Seite. / Anne, çocuk arabasını yana alıyor.

“heranrücken” bir şeyi konuşan kişiye veya başka bir yere çekmek, yaklaştırmak anlamında kullanılır. “stellen” bir şeyi belli bir yere veya konuma getirmek ve ilgili nesnenin belli bir süre orada kalmasını ifade eder. Türkçede “koymak” fiili bu anlamda kullanılabilir. “schieben” bir nesneyi başka bir yere iterek hareket ettirme anlamı taşır.

6. *Temizlemek: reinigen, putzen, ausstauben/abstauben, absaugen*

- a. Die Putzfrau putzt sorgfältig die Fensterbank. / Temizlikçi kadın titizlikle pencerenin alt kısımlarını alıyor.
- b. Ich reinigte den Rost im Spülbecken. / Lavabodaki pası aldım.
- c. Sie staubte den ganzen Tag die Wohnung aus. / Bütün gün evin tozunu aldı.
- d. Saugst du schnell die Krümel ab? / Kırıntıları hızlıca elektrik süpürgesiyle alır mısın?

Dişini temizlemek, ovalamak, parlatmak anlamında “putzen” kullanılırken; kıyafetleri, odaları kimyasal bir şeyle temizlemek “reinigen” fiili tercih edilir. “ausstauben” tozunu almak anlamında kullanılır. “absaugen” elektrikli süpürgeyle temizlemek anlamı taşır.

7. *Kazanmak (Oyun, seçim vb.): gewinnen*

- a. Diese Mannschaft hat das Meisterschaftsspiel gewonnen. / Bu takım final maçını aldı.
- b. Sie haben diese Wahl gewonnen. / Onlar bu seçimi aldı.

8. *Görevden almak: jmdn. aus seinem Amt entfernen, seines Dienstes entheben*

- a. Seda wird aus ihrem Amt entfernt. / Seda görevden alınıyor.
- b. Wurde der Lehrer seines Dienstes enthoben? / Öğretmen görevden alındı mı?

“entfernen ve entheben” işten çıkarmak, makamından uzaklaştırmak anlamlarında birbirinin yerine kullanılır.

9. *Bir şeye hak kazanmak, yetki elde etmek: Staatsbürgerschaft/Führerschein erwerben*

- a. Lena hat die türkische Staatsbürgerschaft erworben. / Lena Türk vatandaşlığı aldı.
- b. İlker will im Sommer den Führerschein erwerben. / İlker yazın ehliyet almak istiyor.

10. *Özgürlüğünü/galibiyet almak: die Freiheit/den Sieg erringen*

- a. Sie kämpften, um ihre Freiheiten zu erringen. / Özgürlüklerini almak için savaştılar.
- b. Unsere Armee hat einen großen Sieg errungen. / Ordumuz büyük bir galibiyet aldı.

11. *Örtmek, koymak (sirtına, omzuna vb.): sich überwerfen, über die Schultern legen, umhängen*

- a. Ich habe mich schneller eine Jacke übergeworfen. / Üzerime hızlıca bir ceket aldım.
- b. Seda legt einen kleinen Schal über die Schultern. / Seda omuzlarına küçük bir şal alıyor.
- c. Die junge Frau hängte sich ihre Tasche um. / Genç kadın çantasını aldı.

“sich überwerfen” sırtına alma, örtme eylemlerinin hızlıca yapıldığına vurgu yapar. “über die Schultern legen ve umhängen” fiillerinde böyle bir vurgu söz konusu değildir.

12. *Satın almak: kaufen*

- a. Er kauft jetzt keinen Computer. / O şimdi bilgisayar satın almıyor.

13. *Evlenmek: heiraten, verheiraten*

- a. Ahmet heiratet jemanden aus Ankara. / Ahmet Ankara’dan birini alıyor.
- b. Mit wem verheiraten Sie Mehmet? / Mehmet’i kime alacaksınız?

14. *Fethetmek: erobern, besetzen, einnehmen*

- a. Der König eroberte viele Städte. / Kral birçok şehri aldı.
- b. Die Truppen besetzten die wichtigen Burgen. / Birlikler önemli kaleleri aldı.

“erobern” sözlükteki ilk anlamıyla yabancı bir toprak parçasını askeri güç ile ele geçirmek anlamında kullanılır. Bunun dışındaki anlamları fethetmenin değişmece

ve deyimsel kullanımlarıyla ilişkilidir. “besetzen” bir yeri fethetmek ve oraya askeri birliklerini yerleştirmek, işgal etmek anlamıyla “erobern” e göre detaylandırılmış bir anlam taşır. Duden sözlükte “einnehmen” diğer fiillerle benzer anlamda tanımlanmıştır. “einnehmen” diğer iki fiilden farklı olarak daha geniş bir anlam alanına sahiptir.

15. *Kiracı almak: Mieter aufnehmen*

- a. Er will seine Schwester in seine Wohnung als Mieter aufnehmen. / Kız kardeşini evine kiracı almak istiyor.

16. *Soğuk almak: sich erkälten*

- a. Melek erkältete sich gestern beim Regen. / Melek dün yağmurda soğuk aldı.

17. *Duş almak: duschen*

- a. Ich will warm duschen. / Ilık duş almak istiyorum.

18. *Çalmak: stehlen*

- a. Der Dieb stiehlt den Computer und alles Geld. / Hırsız bilgisayarı ve bütün parayı aldı.

19. *Kazanç sağlamak: verdienen*

- a. Wie viel verdient er im Monat bei dieser Arbeit? / Bu işte ayda ne kadar alıyor?
- b. Sie verdient zu viel als Ärztin. / Doktor olarak çok iyi alıyor.

20. *Önem/Tedbir almak: Maßnahme ergreifen, treffen*

- a. Die Polizei traf/ergriff geeignete Maßnahme. / Polis gerekli önlemi aldı.

21. *Sarmak, bürümek (Sis, duman): umhüllen, umgeben*

- a. Nebel hat die ganze Stadt umgehüllt. / Sis bütün şehri aldı.
- b. Eine tiefe Stille hat den Raum umgeben. / Derin bir sessizlik odayı aldı.

“umhüllen” örtü, paket vb. ile birisi veya bir şeyi kaplamak, sarmak anlamında kullanılır. Kullanım alanı bakımından yüksek Almancada yer alır. Sis, karanlık vb. kavramların bir yeri kaplaması anlamında değişmece anlam taşır. “umgeben”, “umhüllen” ile eş anlamlı olarak kullanılır.

22. *Vücuttan bir organı ameliyatla almak: operativ entfernen*

- a. Seine Beine werden operativ entfernt. / Bacakları ameliyatla alınıyor.

23. *Ödünç almak: (aus)leihen*

- a. Ich habe dieses Auto von meiner Schwester ausgeliehen. / Bu aracı kardeşimden ödünç aldım.

24. *Elinden almak: entziehen*

- a. Die Polizei entzog den Führerschein meiner Mutter. / Polis annemin ehliyetini elinden aldı.
b. Seine Freiheit wird auf gerichtliche Anordnung entzogen. / Mahkeme kararıyla onun özgürlüğü elinden alındı.

25. *Alıntılarlamak, aktarmak: umfüllen, umschütten; umleiten; zitieren; entleihen; in ein anderes Gefängnis überstellen*

- a. Der Kellner füllt/schüttet die Milch in einen anderen Behälter um. / Garson sütü başka bir kaba alıyor.
b. Der Verkehr wurde auf einen anderen Weg umgeleitet. / Trafik başka bir yola alındı.
c. Ich zitiere Beispielsätze aus diesem Buch. / Örnek tümceleri bu kitaptan alıyorum.
d. Das Wort “Gardine” ist im Deutschen von Französisch entlehnt worden. / Almancada Gardine sözcüğü Fransızcadan alınmıştır.
e. Die Häftlinge wurden in ein anderes Gefängnis überstellt. / Tutuklular başka bir hapisaneye alındı.

“umfüllen ve umschütten” akışkan bir şeyin (sıvı, akarsu vb.) bir yerden başka bir yere aktarılması anlamı taşır. “umleiten” tren, otobüs veya trafiği başka bir yöne yönlendirmek anlamında kullanılır. “zitieren” her hangi bir kaynaktan bir bilgiyi kullanmak; “entleihen” dilbilgisinde “ödünçleme” bir dilde kullanılan bir sözcüğü kendi diline aktarma anlamı taşır. “überstellen” tutukluların başka bir yere aktarılması anlamı taşır.

26. *Harcamak, geçirmek (zaman): Zeit in Anspruch nehmen*

- a. Die Klage hat lange Zeit in Anspruch genommen. / Dava uzun zaman aldı.

Türkçede bir zaman kavramıyla birlikte veya bağımsız olarak “almak” fiili zaman geçirmek, harcamak anlamını karşılarken, Almancada “in Anspruch nehmen” bu anlam özelliğini karşılar.

27. *Soldurmak: rengini almak die Farben ausbleichen*

- a. Die Sonne ist die neuen Vorhänge ausgebleichen. / Güneş yeni perdelerin rengini aldı.

28. *Değiştirmek (zaman, süre, saat): verschieben, (sich) vertagen*

- a. Sie verschoben ihren Urlaub auf den nächsten Sommer. / Tatili gelecek yaza aldılar.
- b. Der Richter vertagte sich diese Verhandlung auf den nächsten Monat. / Hâkim bu duruşmayı gelecek aya aldı.

“verschieben ve vertagen” bir olay veya durumu başka bir zamana erteleme anlamında kullanılır. “verschieben” belli bir zaman diliminde yapılması kararlaştırılan seyahat, randevu, çalışma gibi durumların başka bir zamana ertelenmesi anlamını taşır. “vertagen” sonuçlandırılmamış oturum, duruşma, karar gibi durumların başka bir zaman diliminde sonuçlandırılması için ertelenmesi anlamında kullanılır.

29. *Beraberinde götürmek veya getirmek: mitnehmen, mitbringen*

- a. Wirst du mir ein Geschenk aus Deutschland mitbringen? / Bana Almanya’dan hediye alacak mısın?

“mitbringen” taşıyarak veya mülkiyetine geçirerek bir yere veya duruma getirmek anlamında kullanılır. “mitnehmen” beraberinde götürmek veya getirmek anlamı taşır.

30. *İçeri götürmek: hineinbringen*

- a. Die Kinder haben den kleinen Hund ins Haus hineingebracht. / Çocuklar küçük köpeği eve aldı.

31. *Kabul etmek: den Besucher bitten, an den Tisch bitten*

- a. Die Gäste wurden ins Wohnzimmer gebeten. / Misafirler salona buyur edildi (alındı).
- b. Sie haben uns an diesen Tisch gebeten. / Bizi bu masaya aldılar.

“den Besucher bitten” buyur etmek anlamında kullanılmıştır. “an den Tisch bitten” masaya, yemeğe buyur etmek, davet etmek anlamı taşır.

32. *Sürükleyip götürmek (yel, sel vb.): mit sich fortführen, wegreißen*

- a. Der Strom hat viele Bäume fortgeführt. / Fırtına birçok ağacı aldı.
- b. Die Flut hat die Häuser in Trabzon weggerissen. / Sel Trabzon’daki evleri aldı.

“fortführen” bir kimseyi veya nesneyi bir yerden alıp başka bir yere götürmek anlamı taşır. “wegreißen” bir güç kullanarak bir şeyi bir yerden ayırmak, yıkmak anlamında kullanılır.

33. *İçmek (içecek, sigara vb.): trinken; rauchen*

- a. Darf ich noch ein Glas trinken. / Bir bardak daha alabilir miyim?
- b. Nach dem Essen raucht er seine Pfeife. / Yemekten sonra piposunu alır.

34. *Toplamak, tahsil etmek (para): Steuer/Mitgliedsbeitrag einnehmen/erheben*

- a. Der Verein hat hohen Mitgliedsbeitrag von den Teilnehmern erhoben. / Dernek katılımcılardan yüksek katılım ücreti aldı.

“einnehmen” payı teslim almak, kazanmak anlamında kullanılır. “erheben” ödeme yapılmasını istemek, tahsil etmek anlamında kullanılır.

35. *Birisini veya bir yapıyı aktarmak, nakletmek: verlegen, umschulen*

- a. Die Rechtsableitung wurde in ein anderes Gebäude verlegt. / Hukuk bölümü başka bir binaya alındı.

- b. Der Junge wird auf ein anderes Gymnasium umgeschult. / Genç başka bir okula alındı.

“verlegen” bir kimseyi veya yeri bulunduğu yerden başka bir yere koymak anlamında kullanılır. “umschulen” bir öğrenciyi bulunduğu okuldan başka bir okula göndermek, nakletmek anlamında kullanılır.

36. *Para çekmek: abheben*

- a. Ich muss von meinem Konto Geld abheben. / Banka hesabımdan para almak zorundayım.

Tablo 4: Fiillerin Yananlamsal Karşılaştırması

	1-Yananlam	
NO	Türkçe	Almanca
1	Alıntılama, aktarmak	umfüllen, umschütten; umleiten; zitieren; entlehen; in ein anderes Gefängnis überstellen
2	Beraberinde götürmek veya getirmek	mitnehmen, mitbringen
3	Bir yeri savaşla ele geçirmek, fethetmek	erobern, besetzen, einnehmen
4	Birisini veya bir yapıyı aktarmak, nakletmek	verlegen, umschulen
5	Çalmak, hırsızlık amaçlı bir şeyi almak	stehlen
6	İçeri götürmek	hineinbringen
7	İçine sığmak veya sığmaya olanak vermek	aufnehmen
8	İçmek (içecek, sigara vb)	trinken; rauchen
9	İçmek, yutmak (İlaç)	einnehmen
10	Kabul etmek	den Besucher bitten, an den Tisch bitten
11	Kazanç sağlamak	verdienen
12	Kendisine bir haber ulaşmak, iletilmek; eline geçmek	erhalten
13	Kısaltmak, daraltmak, eksiltmek	kürzen, verkürzen, kürzer machen
14	Örtmek, koymak	sich überwerfen, über die Schultern legen, umhängen
15	Para çekmek	abheben
16	Satın almak	kaufen
17	Sırtlanmak, taşımak	auf den Rücken nehmen
18	Sürükleyip götürmek (sel, yel vb.)	mit sich fortführen, wegreißen
19	Toplamak, tahsil etmek (para)	Steuer/Mitgliedsbeitrag einnehmen, erheben
20	Vücuttan bir organı veya zararlı bir şeyi ameliyatla çıkarmak	operativ entfernen
21	Yanında bulundurmak	nehmen, mitnehmen
22	Yerini/yönünü değiştirmek, çekmek, kaldırmak	heranrücken, stellen, schieben

Kaynak: Ülkü, 2013; Ülkü, 1993

Tablo-5: Fiillerin Değişmece Anlamda Karşılaştırılması

2-Değişmece		
No	Türkçe	Almanca
1	Anlamak, kavramak	begreifen, erfassen, verstehen
2	Bilgi almak	Kenntnis nehmen
3	Bir şeye hak kazanmak, yetki elde etmek	Staatsbürgerschaft/Führerschein erwerben
4	Birisiyle evlenmek; birisini biriyle evlendirmek	heiraten, verheiraten
5	Cevap almak	Antwort bekommen/erhalten
6	Değiştirmek (Saat, süre, zaman)	verschieben, vertagen
7	Duş almak	duschen, ein Bad nehmen
8	Duymak, hissetmek (Koku, ses ve tat)	riechen; an etw. Geschmack finden
9	Emir almak	Befehl bekommen/erhalten
10	Etkilemek, etkisi altına almak	auf jmdn /etw. Einfluß nehmen
11	Görevden veya işten almak	jmdn. aus seinem Amt entfernen, seines Dienstes entheben
12	Göreve veya işe başlatmak	anstellen, einstellen
13	Güvenceye almak	sichern
14	Harcamak, geçirmek (zaman)	Zeit in Anspruch nehmen
15	Kaydetmek (bant, film, kaset vb.)	aufnehmen
16	Kazanmak (el, oyun, yarış vb.)	gewinnen, holen sich Goldmedaille
17	Kiracı almak	Mieter aufnehmen
18	Koymak, dahil etmek	Personen aufnehmen
19	Onay almak	Zustimmung erhalten/bekommen
20	Ortaklığa/üyeliğe almak	als Teilhaber/Mitglied aufnehmen
21	Ödünç almak	(aus)leihen
22	Öğrenim görmek	einen Kurs nehmen, Unterricht nehmen
23	Ölüm sebebiyle ayrılmak, ayırmak	Holen
24	Rüşvet almak	Bestechung nehmen
25	Sarmak, bürümek (Sis, duman vb.)	umhüllen, umgeben
26	Soldurmak	die Farben ausbleichen
27	Suçu üstüne almak	Schuld auf sich nehmen
28	Temizlemek	reinigen, putzen, ausstauben/abstauben, absaugen
29	Üstlenmek, devralmak	übernehmen

Kaynak: Ülkü, 2013; Ülkü, 1993

4.2.2.2 Deyimsel Anlamda “Almak” Fiilinin Almanca Karşılıkları

“Almak” fiilinin oluşturduğu sıkça kullanılan deyimlerin Almancada bir veya birden çok karşılıkları bulunur. Aynı anlama karşılık kullanılan sözcük ve sözcük biçimleri arasında çeşitli yönlerden ayrımlar yapılabilir. Her iki sözcük de benzer anlamı karşılmasına karşın biçimsel yönden ayrımlar taşır. Öneklerle türetilmiş olması, birleşik fiil oluşumları biçimsel farklılıklardandır. Bu durum dilbilgisel kullanımı etkiler.

Aynı anlama karşılık kullanılan önekli fiiller, önekin taşıdığı özelliklere bağlı olarak aynı fiilin farklı yönlerine işaret ederler.

Her iki sözcük anlamsal benzerlik taşımasına karşın kullanımsal yönden ayrılır. Resmi dil, günlük konuşma dili, terimsel kullanım, bölgesel kullanım gibi çeşitli kullanım alanlarında fiillerin kullanımı değişmektedir.

1. *Acısını almak: jmdn. trösten; die Schärfe beseitigen; Schmerz lindern*

- a. Er tröstete sie mit herzlichen Worten. / İçten sözlerle onun acısını aldı.
- b. Ein paar Kartoffeln beseitigen die Schärfe der Speise. / Birkaç patates yemeğin acısını alır.
- c. Das Eis kann Schmerzen im deinen Handgelenk lindern. / Buz bileğindeki acıyı alabilir.

“trösten” teselli etmek anlamını ifade eder. “beseitigen” ortadan kaldırmak, uzaklaştırmak, yok etmek ve ölmek gibi anlamlar taşır. “die Schärfe” sözcüğüyle birlikte kullanılarak yemeğin acısını almak anlamı oluşturulmuştur. Vücudun herhangi bir yerinde oluşan ağrıyı, sızıyı azaltmak anlamında “acısını almak” deyimine karşılık Almancada “Schmerz lindern” sözcüğü karşımıza çıkmaktadır.

2. *Ağırdan almak: einen Termin überschreiten; auf die lange Bank schieben*

- a. Er überschritt seinen festgesetzten Termin. / Belirlenmiş olan randevusunu ağırdan aldı.
- b. Ich schiebe meine Pläne auf die lange Bank. / Planlarımı ağırdan alıyorum.

“Ağırdan almak” bir işi geciktirmek ve isteksizce yapmak anlamlarını taşır. Almancada bu anlam özellikleri “überschreiten” ve “auf die lange Bank schieben” gibi iki farklı yapıyla karşılanır. “überschreiten” fiili yapılması gereken bir işi dikkate almamak, geciktirmek anlamını ifade eder. “auf die lange Bank schieben” deyiimi bir işi isteksizce yapma anlamını taşır.

3. *Ah almak: Verwünschungen auf sich laden*

- a. Er lädt auf sich Verwünschungen seiner Schwester. / Kız kardeşinin ahını alıyor.

4. *Alaya almak: jmdn. verspotten, durch den Kakao ziehen*

- a. Sie verspotten Ayaz wegen ihrer Fehler. / Ayaz’ı hatalarından dolayı alaya alıyorlar.
- b. Er zieht mich durch den Kakao. / O beni alaya alıyor.

“alaya almak” deyiimi Almancada iki farklı yapı ve anlamsal özellikte karşımıza çıkmaktadır. “verspotten” sözlükteki düzanlamıyla birisiyle eğlenmek, alay etmek anlamında kullanılır. “durch den Kakao ziehen” deyiimi birbirinden farklı anlam içeriklerine sahip “Kakao ve ziehen” sözcüklerinin birlikte kullanılmasıyla oluşturulmuştur. Gerek “verspotten” gerekse “durch den Kakao ziehen” aynı anlamı karşılar. Aralarındaki fark biçim ve biçim yönündendir. Kullanıcı “durch den Kakao ziehen” yapısını kullanarak söylemini daha etkili hale getirir.

5. *Alttan almak: einen gemäßigten/beschwichtigenden Ton anschlagen; hinnehmen*

- a. Er kann mit Seda einen gemäßigten Ton anschlagen. / Seda ile konuşurken alttan alabilir.
- b. Ich kann seine Beleidigungen nicht hinnehmen. / Onun sözlerini alttan alamıyorum.

“anschlagen” sözlük anlamıyla tuşlamak, etki etmek gibi anlamlar taşır. Fiil kendi anlamından sıyrılarak birlikte kullanıldığı sözcüklerle sert konuşan birisine karşı yumuşak sözle karşılık verme anlamı taşır. “hinnehmen” yapılan bir davranış

veya söylenen hakaretler karşısında sesini çıkarmamak anlamıyla “alttan almak” deyimine karşılık kullanılır.

6. *Ateş almak: Feuer fangen, sich entzündend, in Brand geraten; losgehen; sich aufregen; sich beeilen*

- a. Der Müll fing plötzlich Feuer. / Çöp aniden ateş aldı.
- b. Dieser Schuss geht schnell los. / Bu silah hızlı ateş alıyor.
- c. Meine Mutter regte sich auf, als sie ihren Sohn sah. / Oğlunu görünce annemi ateş aldı.
- d. Yeşim beeilte sich, als sie Gäste sah. / Misafirleri görünce Yeşim'i ateş aldı.

“Ateş almak” deyimini dört farklı anlam özelliği taşır. Bu deyim karşılık Almancada dört farklı fiil karşımıza çıkmaktadır. “sich entzündend ve in Brand geraten” yanmaya başlamak anlamıyla “Feuer fangen” ile eş anlamlı olarak kullanılır. Biçimsel yönden farklılıklar taşır. “losgehen” ateşli bir silahın patlaması anlamında kullanılır. “sich aufregen” heyecanlanmak, “sich beeilen” acele etmek anlamı taşır.

7. *Avucunun içine almak: jmdn. völlig in die Hand bekommen, um den kleinen Finger wickeln*

- a. Der Schuldirektor bekam alle Schüler völlig in seine Hand. / Okul müdürü bütün öğrencileri avucunun içine aldı.
- b. Sie wickelt nach und nach ihn um den kleinen Finger. / Onu yavaş yavaş avucunun içine alıyor.

Her iki biçimsel oluşumda deyim özelliği taşır. Ancak “um den kleinen Fingerwickeln” konuşma dilinde kullanılmasıyla diğer deyimden ayrılır.

8. *Borç almak: sich leihen, borgen*

- a. Er lieh sich von seiner Schwester 100 TL. / Kız kardeşinden 100 TL borç aldı.

9. *Boyunun ölçüsünü almak: sich die Finger verbrennen.*

- a. Als Tom behauptete, sein Mitschüler Jens könne nicht gut Fußball spielen, hat er sich ganz schön die Finger verbrannt. / Tom okul arkadaşısı Jens'ın iyi futbol oynayamadığını iddia ettiğinde, çok iyi boyunun ölçüsünü aldı. (<https://www.medienwerkstatt-online.de>)

“verbrennen” sözlükteki ilk anlamıyla yanmak, yakmak anlamını karşılar. Fiil “die Finger” sözcüğüyle birlikte kullanılarak “başarısızlığa uğramak” anlamını kazanmıştır. “boyunun ölçüsünü almak” deyiminin yanı sıra “dili yanmak” bir şeyden zarar görmek deyimine de karşılık kullanılır.

10. *Ders almak: aus etw. eine Lehre ziehen*

- a. Du musst aus deiner Vergangenheit Lehre ziehen. / Geçmişinden ders almalısın.

11. *Kafası almamak: etw. nicht begreifen können; nicht mehr aufnahmefähig sein; sehr dumm, begriffsstutzig sein; nicht glauben*

- a. Ich kann diesen Unterricht nicht begreifen. / Bu dersi kafam almıyor.
 b. Sie ist abends nicht mehr aufnahmefähig für Chemie. / Akşamları kimyayı kafası almıyor.
 c. Obwohl ich alles sehr genau erkläre, ist er begriffsstutzig. / Her şeyi çok net anlatmama rağmen onun kafası almıyor.
 d. Ich glaube nicht, dass er beim Verkehrsunfall gestorben ist. / Onun trafik kazasında ölmüş olmasını aklım almıyor.

“kafası almamak” deyimini “anlayamamak, anlama yetisine sahip olmamak, zihin yorgunluğundan dolayı anlayamamak, olabileceğine inanmamak” gibi dört farklı anlam özelliğine sahiptir. İlgili anlamlar Almancada farklı fiil ve yapılarla karşılanmaktadır. “nicht begreifen können” bir konuyu veya dersi anlayamamak, kavrayamamak anlamlarını karşılar. “nicht mehr aufnahmefähig sein” var olan yetisini birtakım etkenlerden dolayı kullanamayacak durumda olma anlamıyla tümce içerisinde kullanılmıştır. “sehr dumm, begriffsstutzig sein” yeterli düzeyde anlama yetisine sahip olamama durumlarında kullanılır. “nicht glauben, dass ...” bir durumun olabileceğine inanmamak anlamını karşılar.

12. Tat almak: *an etw. Geschmack finden*

- a. Die alte Frau findet am Leben Geschmack. / Yaşlı kadın yaşamdan tat alıyor.

Sözlükte bulmak anlamı taşıyan “finden” bu kullanımıyla kendi anlamından uzaklaşarak bir durum veya kişiden hoşlanmak, zevk almak anlam özelliğini kazanmıştır.

13. Söz almak: *das Wort ergreifen/nehmen; ein Versprechen abnehmen;*

- a. Er ergreift/nimmt das Wort noch einmal in der Versammlung. / Toplantıda bir kez daha söz alıyor.
- b. Sie hat ihm Versprechen abgenommen, dass er niemals lügt. / Hiçbir zaman yalan söylememesinin sözünü aldı.
- c. Seine Familie nahm dem Vater von Fatma Versprechen ab und sie verlobten sich. / Ailesi Fatma'nın babasından söz aldı ve onlar nişanlandı.

“das Wort ergreifen/nehmen” konuşmak için söz istemek; “ein Versprechen abnehmen” bir işi yapacağına veya yapmayacağına ilişkin söz vermek anlamlarında kullanılır. “söz almak” aynı zamanda erkek tarafının kız tarafından olumlu cevap alması anlamıyla kültürel bir anlam da taşımaktadır. Bu anlam Almancada “ein Versprechen abnehmen” ile verilmeye çalışılmıştır.

14. Kokusunu almak: *riechen; wittern, Wind von etw. bekommen*

- a. Ich rieche im Haus Gasgeruch. / Evde gaz kokusu alıyorum.
- b. Witterst du die Gefahr? / Tehlikenin kokusunu alıyor musun?
- c. Der Kommissar bekam von der Schuld Wind. / Komiser suçun kokusunu aldı.

“riechen” bir nesnenin kokusunu hissetmek anlamında kullanılır. “wittern ve Wind von etw. bekommen” gizli tutulan bir durumu veya olayı hissetmek, sezmek anlamında kullanılır.

15. Not almak: sich Notizen machen (von); gute /schlechte Note/Zensur bekommen; aufschreiben

- a. Sie macht sich beim Vortrag sorgfältig Notizen. / Konferansta titizlikle not alıyor.
- b. Die Schüler haben gute Note bekommen. / Öğrenciler iyi not aldı.
- c. Ich habe deine E-Mail Adresse aufgeschrieben. / E-Mail adresini not aldım.

“sich Notizen machen (von)” birisinin söylediklerini kısaca yazmak; “gute /schlechte Note/Zensur bekommen” öğrencinin herhangi bir dersten iyi veya kötü derece alması; “aufschreiben” derste, konferansta söylenenleri veya ad, numara, adres gibi bilgileri kısaca not etmek anlamında “not almak” deyiminin anlam özelliklerini karşılar.

16. Nefes almak: einatmen; verschnaufen; aufatmen

- a. Die Kinder atmen wegen des Rauches schwer ein. / Çocuklar dumandan dolayı zor nefes alıyor.
- b. Sie lag auf dem Sofa, um ein wenig zu verschnaufen. / Kısa bir süre nefes almak için koltuğa uzandı.
- c. Die Schüler haben nach der Prüfung aufgeatmet. / Öğrenciler sınavdan sonra rahat bir nefes aldı.

“einatmen” havayı içine çekmek, “verschnaufen” kısa bir süre için dinlenmek, “aufatmen” ferahlamak, rahat bir nefes almak anlamlarıyla “nefes almak” deyimini karşılar.

17. Yol almak: vorankommen; Fortschritte erzielen

- a. Der Bus kommt langsam voran. / Otobüs yavaş yol alıyor.
- b. Sie will innerhalb kürzester Zeit in ihrer Bearbeitung Fortschritte erzielen. / Kısa zamanda çalışmasında yol almak istiyor.

“Fortschritte erzielen” amaçlanan bir şeye ulaşmak anlamında kullanılmaktadır. “vorankommen” aracın yolda ilerlemesi anlamının yanı sıra anlam değişmesine uğrayarak bir amaca ulaşmak için de kullanılır.

18. *İşe almak: anstellen, einstellen*

- a. Mehmet will sie in der Fabrik anstellen/einstellen. / Mehmet onu fabrikada işe almak istiyor.

“anstellen ve einstellen” fiilleri eşanlamlı olarak birbirinin yerine kullanılabilir.

19. *Randevu almak: sich einen Termin geben lassen, einen Termin bekommen/erhalten/nehmen, anmelden*

- a. Lassen Sie sich einen Termin für den nächsten Tag geben. / Gelecek gün için randevu alınız.
- b. Ich meldete mich gestern beim Arzt an. / Dün doktordan randevu aldım.

“randevu almak” deyiimiyle ilişkili bu fiiller arasında eşanlam ilişkisi vardır. “nehmen, erhalten ve bekommen” fiillerinin kullanımına önceki başlıklarda değinilmiştir. Bu fiiller bazı anlam özelliklerinde birbirinin yerine kullanılabilirler. “randevu almak” anlamında da bu kullanım görülmektedir.

20. *İşini garantiye almak: auf Nummer Sicher gehen*

- a. Sie liest noch einmal dieses Buch, um auf Nummer Sicher zu gehen. / İşini garantiye almak için bu kitabı bir kez daha okuyor.

“auf Nummer Sicher gehen” deyiimi farklı anlam özelliklerine sahip sözcüklerden arasında anlamsal bir ilişki kurularak oluşturulmuştur.

21. *Karar almak: einen Entschluss fassen, einen Beschluss fassen, beschließen*

- a. Der Innenminister fasste einen wichtigen Entschluss. / İç işleri bakanı önemli bir karar aldı.
- b. Er fasste Beschluss, Universität zu verlassen. / Üniversiteden ayrılma kararı aldı.

“einen Entschluss fassen” siyasi bir konu hakkında alınan resmi özellikteki kararlar için kullanılır. “einen Beschluss fassen” bir konuyu sonuçlandırmak veya tavsiye sonucunda bir şeyi karara bağlamak anlamında kullanılır. “Beschluss” sözcüğünden türetilen “beschließen” fiilinin kullanımı da “einen Beschluss fassen” ile aynıdır.

22. *Göz almak: durch Schönheit bezaubern; blenden*

- a. Die junge Frau bezauberte alle durch ihre Schönheit und Liebenswürdigkeit. / Genç kadın güzelliği ve kibarlığıyla herkesin gözünü aldı.
- b. Die grelle Sonne blendet meine Augen. / Parlak güneş gözümü alıyor.

“bezaubern” büyüleyecek derecede birisini etkilemek anlamında kullanılır. “blenden” şiddetli bir ışığın gözünü kamaştırması, kör edecek derecede gözün görmesini bir süre engellemek anlamı taşır.

23. *Göze almak: riskieren; erwägen*

- a. Sie riskiert es nicht, in eine andere Stadt umzuziehen. / Başka bir şehre taşınmayı göze almıyor.
- b. Sie muss ernsthaft finanzielle Probleme erwägen. / Ciddiyetle finansal sorunları göze almalı.

“riskieren” ortaya çıkabilecek tehlikeleri önceden kabullenmek; “erwägen” bir konuyu en ince ayrıntısına kadar düşünmek, göz önünde bulundurmak anlamı taşır.

24. *Gönül almak: erfreuen, jmds. Herz gewinnen; durch eine Liebenswürdigkeit wieder versöhnen*

- a. Er erfreute mich durch ein wertvolles Geschenk. / Değerli bir hediyeyle gönlümü aldı.
- b. Ich fragte ihn, ob er Herz der seinen Frau gewann. / Eşinin gönlünü alıp almadığını sordum.
- c. Er versöhnte sich nach langem Streit mit seiner Frau./ Uzun tartışmadan sonra eşinin gönlünü aldı.

“erfreuen” sevindirmek, memnun etmek düz anlamıyla “gönül almak” deyimini karşılar. “jmds. Herz gewinnen” deyimisel özellik taşıyarak bu kavramı karşılar. “durch eine Liebenswürdigkeit wieder versöhnen” birisiyle tartıştıktan sonra güler yüzlülikle barışmak anlamını ifade eder.

25. *Geri almak: zurücknehmen, zurückstellen; zurückerobern*

- a. Der Verkäufer will das defekte Handy nicht zurücknehmen. / Satıcı arızalı telefonu geri almak istemiyor.
- b. Obwohl er Fehler hat, er will kein Wort zurücknehmen. / Hatalı olmasına rağmen sözünü geri almak istemiyor.
- c. Stellen Sie die Bücher an ihren Platz zurück? / Kitapları yerine geri alırmısınız?
- d. Ich stelle die Uhr eine Stunde zurück. / Saati bir saat geri alıyorum.
- e. Man eroberte die kleine Stadt zurück. / Küçük şehir geri alındı.

“zurücknehmen” iade almak ve sözünü geri almak anlamları taşır. “zurückstellen” bir nesneyi önceki yerine geri almak ve saati geri almak anlamlarında kullanılır. “zurückerobern” kaybedilen bir ülke veya şehrin tekrar düşman elinden alınması anlamında kullanılır. Fiillerin anlamı üzerinde etki eden “zurück-” öneki olmuştur. Türkçede de bu görevi “geri” belirteci üstlenmiştir.

26. *Gelin/Kız almak: ein Mädchen für den Sohn finden; die Braut feierlich aus ihrem Vaterhaus in das Haus des Bräutigams bringen*

- a. Mehmet fand ein Mädchen für seinen Sohn. / Mehmet oğluna gelin aldı.
- b. Sie bereiten vor, die Braut um 13.00 Uhr aus ihrem Vaterhaus zu bringen. / Gelini saat birde babasının evinden almak için hazırlanıyorlar.

“gelin almak veya kız almak” kültürel özellik taşıyan bir deyim olduğu için Almanca karşılık bulmak zordur. Ancak bu kavramlar açıklayıcı özellikteki tümcelerle tanımlanabilir. Ülkü (2013: 429), ilgili deyim “ein Mädchen für den Sohn finden; die Braut feierlich aus ihrem Vaterhaus in das Haus des Bräutigams bringen” biçiminde açıklamıştır. Çalışmada bu açıklamadan yola çıkılarak örnek tümceler hazırlanmaya çalışılmıştır.

27. *Ele almak: in die Hand nehmen, in Angriff nehmen, sich mit etw. zu beschäftigen beginnen; über ein Thema schreiben, ein Thema behandeln*

- a. Ich muss die Erziehung der Kinder in die Hand nehmen. / Çocukların eğitimini ele almalıyım.
- b. Die Doktoranden nehmen dieses Projekts Angriff (sich mit etw. zu beschäftigen beginnen). / Doktora öğrencileri bu projeyi ele alıyor.
- c. Er schreibt über den Krebs in seinem Buch. / Kitabında kanseri ele alıyor.
- d. Er behandelt die Edelsteine. / Değerli taşları ele alıyor.

“ele almak” bir görevi üstlenmek, bir iş üzerine çalışmaya başlamak, bir konu üzerine yazmak, incelemek ve araştırmak anlamlarını taşır. İlgili anlamlar Almancada beş farklı biçim ve anlamdaki fiillerde karşılanır. “in die Hand nehmen” ellerinin içine almak, kavramak ve üstlenmek anlamlarını ifade eder. “in Angriff nehmen” ve “sich mit etw. zu beschäftigen beginnen” farklı sözcük ve biçimlere sahip olsalar da her ikisi de “bir işi incelemeye başlamak” anlamıyla ilişkilidir. “sich mit etw. zu beschäftigen beginnen” fiilleri düzenlamalarıyla ilişkili olarak “ele almak” deyimini karşılar. “in Angriff nehmen” düzenlamından sıyrılarak ilgili anlamı karşılar. “über ein Thema schreiben” bir konu üzerine yazı yazmak; “ein Thema behandeln” konu üzerine inceleme, araştırma yapmak anlamı taşır.

28. *Eğitim almak: Bildung genießen/erhalten*

- a. Gamze erhält eine gute Bildung. / Gamze iyi bir eğitim alıyor.

Eğitim almak anlamında kullanılan “genießen” ve “Bildung erhalten” Duden sözlükte eşanlamlı olarak ele alınmıştır.

37. *Dua almak: jmdm. werden Segenswünsche ausgesprochen*

- a. Seine Mutter spricht immer ihm Segenswünsche aus. / O her zaman annesinin duasını alır.

38. *Canını almak: umbringen, töten*

- a. Sie brachte ihn mit dem Gift um. / Zehirle onun canını aldı.

- b. Der Verkehrsunfall hat viele Menschen getötet. / Trafik kazası birçok kişinin canını aldı.

“umbringen” cinayet işleme amacıyla öldürmek anlamında kullanılırken, “töten” yalnızca birinin ölmesine sebep olmak anlamında kullanılır.

39. Sorumluluk almak: verantworten, für etw. die Verantwortung übernehmen

- a. Viele Jungen wollen nicht verantworten. / Birçok genç sorumluluk almak istemiyor.
- b. Alle Leute nehmen mehr Verantwortung über. / Herkes daha fazla sorumluluk alıyor.

Her iki sözcük ve sözcük grubu anlamca benzer özellikleri taşıırken biçim yönünden birbirinden ayrılıyor.

40. Sonuç almak: beenden, erledigen, ein Ergebnis erzielen

- a. Wir beendeten dieses Gespräch. / Bu görüşmeden sonuç aldık.
- b. Ich erledigte pünktlich meinen Auftrag. / Görevimden tam zamanında sonuç aldım.
- c. Man kann bessere Ergebnisse mit einer effizienten Bearbeitung erzielen. / Daha iyi sonuçlar alınabilir.

Üç fiil de bitirmek, bir işte sonuca ulaşmak anlamı ifade eder. Aralarında ufak anlam farklılıkları vardır. “beenden” bitirmek, “erledigen” sonuca ulaşmak, verim almak, “erzielen” amaçlanan bir şeyi sonuçlandırmak anlamlarını taşırlar.

41. Öne almak: voranstellen, Vorrang geben; vorverlegen

- a. Der Arbeitsgeber stellt ihre Freunde voran. / İşveren arkadaşlarını öne alıyor.
- b. Man muss der alten Frau der Vorrang geben. / Yaşlı kadın öne alınmalı.
- c. Der Beginn des Unterrichts wurde um eine Stunde vorverlegt. / Dersin başlangıcı bir saat öne alındı.

“voranstellen” ön sıraya yerleştirmek, “Vorrang geben” birisini diğere göre daha önemli bir yere koymak anlamı taşır. “vorverlegen” daha önceden belirlenen tarihin veya zamanın öne alınması anlamını taşır.

42. *Öç almak: sich rächen an jmdm. für, Rache üben*

- a. Mehmet will keine Rache an ihm nehmen. / Mehmet ondan öç almak istemiyor.
- b. Sie rächte sich an Aslı. / Aslı’dan öcünü aldı.

“sich rächen an jmdm. für etw. ve Rache üben” eşanlamlı olarak kullanılırlar. “Rache üben” eski bir kullanıma sahiptir.

43. *Kaleme almak: abfassen, verfassen*

- a. Er fasste eine Rede ab. / O, bir konuşma kaleme aldı.
- b. Ich muss den Artikel innerhalb zwei Monaten verfassen. / Makaleyi iki ay içerisinde kaleme almalıyım.

“abfassen” kapsamlı olmayan bir konuyu belli bir dilsel biçimde vermek, yazmak, “verfassen” bir metin oluşturmak, hazırlamak anlamını ifade eder.

44. *Hedef almak: abzielen; anlegen; sich zielen auf jmdn., sich gegen jmdn. etw. richten*

- a. Sie zielt darauf ab, Examen zu bestehen. / Sınavı kazanmayı hedef alıyor.
- b. Der Jäger legte an und schoss. / Avcı hedef aldı ve vurdu.
- c. Eser zielt sich mit seiner Wörtern auf dich. / Eser sözleriyle seni hedef alıyor.
- d. Er richtete sich mit seiner Wörtern gegen seine Kollegen. / Sözleriyle iş arkadaşlarını hedef alıyor.

“abzielen” amaçlamak anlamıyla deyiimi karşılar. “anlegen” ateşli bir silahla birisini nişan alma anlamını karşılar. “sich zielen auf jmdn. ve sich gegen jmdn. etw. richten” bir kimseyi eleştirmek amacıyla karşıısına alma anlamında eşanlamlı olarak kullanılır.

45. *Haber almak: von jmdm. hören, erfahren*

- a. Aslı hat seit einem Jahr von ihren Schwestern nicht gehört. / Aslı bir seneden beri kardeşlerinden haber almadı.
- b. Ich habe erfahren, dass er vor zwei Wochen nach Deutschland geflogen ist. / İki hafta önce Almanya'ya gittiğini haber aldım.

“hören” duymak, “erfahren” bilgi edinmek anlamıyla “haber almak” deyimini karşılar.

46. *Hal almak: eintreten*

- a. Seine Krankheit ist in eine kritische Phase eingetreten. / Hastalığı tehlikeli bir hal aldı. (Ülkü, 2013: 475)

“eintreten” bir durumdan başka bir duruma geçmek anlamını ifade ederek “hal almak” deyimini karşılar.

47. *Günahını almak: verdächtigen, verleumden*

- a. Er will niemanden verdächtigen. / O hiç kimsenin günahını almak istemiyor.
- b. Sie verleumdet ihre Schwester. / Kardeşinin günahını alıyor.

“günahını almak” deyimi için Almancada iki farklı fiilden söz edilebilir. “verdächtigen” birine karşı belli bir suçlamada bulunmak, şüphe etmek anlamını ifade eder. “verleumden” birisi hakkında gerçek olmayan bir şeyleri anlatmak, birisini suçlamak, iftira atmak anlamlarını taşır.

48. *Kontrol altına almak: etw. unter Kontrolle bringen/halten; in den Griff bekommen*

- a. Man konnte den Brand in Antalya unter Kontrolle nicht bringen. / Antalya'daki yangın kontrol altına alınamadı.
- b. Sie bekamen die Seuche in den Griff. / Salgını kontrol altına aldılar.

“unter Kontrolle bringen/halten” hâkim olunamayan bir olayı denetim altına almak anlamında kullanılır. “in den Griff bekommen” salgın hastalığı kontrol altına almak anlamını ifade etmek için kullanılır.

40. *yanına almak: jmdm. Arbeit in seiner Nähe geben; jmdn. mitnehmen; jmdn. in seine Wohnung aufnehmen*

- a. Der Automechaniker gab Mehmet Arbeit in seiner Nähe. / Araba tamircisi, Mehmet'i yanına aldı.
- b. Sie nahm ihre Koffer mit. / Bavullarını yanına aldı.
- c. Die Kinder nehmen den kranken Hund in ihre Wohnung auf. / Çocuklar hasta köpeği yanına alıyor.

“jmdm. Arbeit in seiner Nähe geben” yanında iş vermek anlamını ifade etmek için kullanılır. “jmdn./etwas mitnehmen” birisini veya bir nesneyi beraberinde götürmek anlamı taşır. “jmdn. in seine Wohnung aufnehmen” birisini geçimini, bakımını sağlamak için evinde barındırmak anlamında kullanılır

41. *Su almak: eindringen, lecken; Wasser holen, versehen mit; die Flüssigkeit entfernen*

- a. Meine Schuhe dringen Wasser ein. / Ayakkabım su alıyor.
- b. Das neue Dach leckt. / Yeni çatı su alıyor.
- c. Sie holen das Trinkwasser auf Schiffen. / Gemilere su alıyorlar.
- d. Die Flüssigkeit in Ihrem Knie wird entfernt. / Bacağınızdaki sıvı alınıyor.

“su almak” deyimini içine su çekmek, geminin içine su sızmak, gemiye içme suyu doldurmak, tedavi amaçlı organdan suyu boşaltmak, yozlaşmak olmak üzere beş farklı anlam özelliği taşır. Her anlam özelliği Almancada farklı fiillerle karşılanılır. “eindringen” her hangi bir şeyin (su, kırıntı vb.) bir yol aracılığıyla içeri girmesi anlamında kullanılır. “lecken” sıvı bir şeyin yavaş yavaş bir yerin içine girmesi, sızmak anlamlarında kullanılır. “versehen mit” gemiye içme suyu almak, doldurmak anlamında “su almak” deyimini karşılar. “die Flüssigkeit entfernen” organda biriken suyu tedavi etmek amacıyla vücuttan çıkarmak anlamı taşır.

42. *Yer almak: unter den Mitwirkenden sein; aufnehmen*

- a. In diesem Jahr bin ich unter den Teilnehmern. / Bu yıl katılımcılar arasında yer alıyorum.

- b. Göbeklitepe nimmt auf die Liste des Weltkulturerbes auf. / Göbeklitepe Dünya kültür mirası listesinde yer alıyor.

“unter den Mitwirkenden sein” bir işi hazırlayanların içinde bulunmak; “aufnehmen” listede adı geçmek anlamlarında kullanılırlar.

43. *Yerini almak: ersetzen*

- a. Der Eistee ersetzte die Cola. / Soğuk çay kolanın yerini aldı.

“ersetzen” bir kimsenin veya nesnenin yerini tutmak, onun yerine kullanılmak anlamını taşır.

44. *Uykusunu almak: ausschlafen*

- a. Ich habe nicht völlig ausgeschlafen. / Tam olarak uykumu almadım.

45. *Karantinaya almak: jmdn./etw. unter Quarantäne stellen*

- a. Die Tiere werden unter Quarantäne gestellt. / Hayvanlar karantinaya alınıyor.

46. *Örnek almak: sich an jmdm/etw. ein Beispiel nehmen, jmdn./etw. als Vorbild wählen; eine Kopie erhalten; entnehmen*

- a. Er nimmt sich ein Beispiel an seinem Lehrer. / Öğretmenini örnek alıyor.
- b. Ich wähle diese Bearbeitung als Vorbild. / Bu çalışmayı örnek olarak alıyorum.
- c. Darf ich eine Kopie des Vertrags erhalten? / Sözleşmenin bir örneğini alabilir miyim?
- d. Die Krankenschwester entnahm von meinem Sohn eine Blutprobe. / Hemşire oğlumdan kan örneği aldı.

“sich an jmdm/etw. ein Beispiel nehmenve jmdn./etw. als Vorbild wählen” bir kimseyi huy veya davranış olarak benimsemek, bir kimseyi veya nesneyi örnek olarak seçmek anlamında kullanılır. “eine Kopie erhalten” kopyasını almak anlamında kullanılır. “entnehmen” incelemek amacıyla vücuttan parça almak anlamı taşır.

Tablo-6: Fiillerin Deyimsel Anlamda Karşılaştırılması

3-Deyim		
No	Türkçe	Almanca
1	Acısını almak	trösten; die Schärfe beseitigen; Schmerz lindern
2	Ağırdan almak	einen Termin überschreiten; auf die lange Bank schieben
3	Ah almak	Verwünschungen auf sich laden
4	Akıl almak	sich holen Rat
5	Alaya almak	jmdn. verspotten, durch den Kakao ziehen
6	Alttan almak	einen gemäßigten/ beschwichtigenden Ton anschlagen; hinnehmen
7	Ateş almak	Feuer fangen, sich entzünden, in Brand geraten; losgehen; sich aufregen; beeilen sich
8	Avucunun içine almak	jmdn. völlig in die Hand bekommen, um den kleinen Finger wickeln
9	Borç almak	sich leihen, borgen, Darlehen/Kredit aufnehmen
10	Boyunun ölçüsünü almak	sich die Finger verbrennen
11	Canını almak	umbringen, töten
12	Ceza almak	Strafe bekommen/erhalten
13	Ciddiye almak	etw./jmdn Ernst nehmen
14	Ders almak	aus etw. eine Lehre ziehen
15	Dikkate almak	auf etw. Rücksicht nehmen
16	Dua almak	jmdm. werden Segenswünsche ausgesprochen
17	Eğitim almak	Bildung genießen/erhalten
18	Ele almak	in die Hand nehmen, in Angriff nehmen, sich mit etw. zu beschäftigen beginnen; über ein Thema schreiben, ein Thema behandeln
19	Elinden almak	Entziehen
20	Gelin/Kız almak	ein Mädchen für den Sohn finden; die Braut feierlich aus ihrem Vaterhaus in das Haus des Bräutigams bringen
21	Geri almak	zurücknehmen, zurückstellen; zurückerobern
22	Gönül almak	erfreuen, jmds. Herz gewinnen; durch eine Liebenswürdigkeit wieder versöhnen
23	Görev almak	Auftrag annehmen/bekommen/erhalten

24	Göz almak	durch die Schönheit bezaubern; blenden
25	Gözaltına almak	in Haft nehmen, festnehmen
26	Göze almak	riskieren, erwägen
27	Günahını almak	verdächtigen, verleumden
28	Haber almak	von jmdm. hören, erfahren
29	Hal almak	eintreten
30	Hedef almak	abzielen; anlegen; sich zielen auf jmdn., sich richten gegen jmdn./ etw.
31	İşe almak	anstellen, einstellen
32	İşini garantiye almak	auf Nummer Sicher gehen
33	İzin almak	Erlaubnis bekommen/erhalten
34	Kafası almamak	etw. nicht begreifen können; nicht mehr aufnahmefähig sein; sehr dumm, begriffsstutzig sein; nicht glauben
35	Kaleme almak	abfassen, verfassen
36	Karantinaya almak	jmdn./etw. unter Quarantäne stellen
37	Karar almak	einen Entschluss fassen, einen Beschluss fassen, beschließen
38	Kokusunu almak	riechen; wittern, Wind von etw. bekommen
39	Kontrol altına almak	etw. unter Kontrolle bringen/halten; in den Griff bekommen
40	Nefes almak	einatmen; verschnauften; aufatmen
41	Not almak	sich Notizen machen (von); gute/schlechte Note/Zensur bekommen; aufschreiben
42	Öç/hınç/intikam almak	sich rächen an jmdm. für, Rache nehmen, Rache üben
43	Öne almak	voranstellen, Vorrang geben; vorverlegen
44	Önlem/Tedbir almak	Maßnahme ergreifen/treffen
45	Örnek almak	sich an jmdm./etw. ein Beispiel nehmen, jmdn./etw. als Vorbild wählen; eine Kopie erhalten; entnehmen
46	Payını almak	Anteil bekommen/erhalten
47	Randevu almak	sich einen Termin geben lassen, einen Termin bekommen/erhalten/nehmen, anmelden
48	Rol almak	Rolle übernehmen
49	Sipariş almak	Bestellung aufnehmen
50	Soğuk almak	sich erkälten

51	Sonuç almak	beenden, erledigen, ein Ergebnis erzielen
52	Sorumluluk almak	verantworten, für etw. die Verantwortung übernehmen, Verantwortung auf sich nehmen
53	Söz almak	das Wort ergreifen/nehmen; ein Versprechen abnehmen
54	Su almak	eindringen, lecken; Wasser holen, versehen mit; die Flüssigkeit entfernen; Verfall beginnen
55	Tat almak	an etw. Geschmack finden
56	Toz almak	abstauben, ausstauben
57	Uykusunu almak	Ausschlafen
58	Yanına almak	jmdm. Arbeit in seiner Nähe geben; jmdn. mitnehmen; jmdn. in seine Wohnung aufnehmen
59	Yer almak	unter den Mitwirkenden sein; aufnehmen
60	Yerini almak	Ersetzen
61	Yol almak	vorankommen; Fortschritte erzielen

Kaynak: Ülkü, 2013; Ülkü, 1993

SONUÇ

Dilbilimin inceleme alanı içerisinde yer alan anlambilim, gerek sözcük gerekse tümce incelemeleri olmak üzere geniş ve karmaşık bir çalışma alanına sahiptir. Anlambilimin konusu olan çokanlamlılık sözcüklerin anlam ve biçimini etkileyen birçok dil olayı ve ilgili dile ait toplumsal etkiler aracılığıyla oluşturulur. Çokanlamlılık, her dilin anadili konuşucuları için dilsel bir zenginlik ifade ederken, yabancı dil öğrencileri için öğrenme güçlüğü oluşturur. Dil içerisinde her fiilin birden fazla anlam özelliği vardır. Çalışma konusu olan “almak” fiili de çokanlamlı fiillerden birisidir. Türkçe ve Almanca karşılaştırmalı olarak incelendiğinde ilgili dile ait fiilin anlam özellikleri arasında farklılıklar görülmüştür. Bu farklılıklar anlamsal, kullanımsal ve biçimbilgisel yönde karşımıza çıkmaktadır.

Her sözcük toplumun bir ürünüdür ve o toplumun kültüründen özellikler taşır. Bu sebeple bir dildeki sözcükleri veya sözcük gruplarını farklı bir dille karşılarken sorunlar yaşanabilir. Türkçede de bazı anlam özelliklerini Almanca bir sözcükle birebir aktarmak mümkün olmayabilir. O sözcükle anlatılmak istenenin ne olduğu farklı sözcükler kullanarak veya açıklamalarla anlatılabilir. Bu çalışmada “almak” fiilinin anlam özellikleri ve kültürel boyutu ele alınmaya çalışılmıştır. Türkçede “Dua almak, Gelin/kız almak ve söz almak”, Almancada “durch den Kakao ziehen, um den kleinen Finger wickeln ve auf Nummer Sicher gehen” gibi ifadeler kültürel anlam özelliği taşıyan birleşik fiiller için örnek gösterilebilir. Gerek Türkçede gerekse Almancada karşımıza çıkan bu özellikteki ifadeler yabancı dil öğrenenler için büyük bir çaba gerektirmektedir.

Çalışmada “almak” fiili ve onun bazı anlamsal özelliklerini Almancada karşılayan biçimde benzer fiiller tespit edilmiştir. “eliyle bir şeyi kavrayıp almak/çıkarmak (nehmen), kucağına almak (auf den Schoß nehmen), bir kimseyi yanına almak, barındırmak (nehmen), bir şeyi alıp getirmek (holen), temin etmek (holen), almayı başarmak (bekommen), rüşvet almak (Bestechung nehmen), bilgi almak (Kenntnis nehmen), duş almak (ein Bad nehmen), etkisi altına almak (auf jmdn /etw. Einfluß nehmen), onay almak (Zustimmung erhalten/bekommen), öğrenim görmek (einen Kurs nehmen, Unterricht nehmen), ölüm sebebiyle ayırmak,

ayrılmak (holen), suçu üstlenmek (Schuld auf sich nehmen), akıl almak (sich Rat holen), ceza almak (Strafe bekommen/erhalten), ciddiye almak (etw./jmdn Ernst nehmen), dikkate almak (auf etw. Rücksicht nehmen) vb” basit ve birleşik yapıda benzerlik taşıyan fiiller içerisinde yer alır.

Basit fiil biçiminde kullanılan “almak” fiili, biçimce farklı fiillerle de karşılanabilir. “almak” fiilinin “örtmek, koymak” anlam özelliği ayrılan önekle türetilmiş “sich überwerfen”, basit fiil görevinde “legen” ve ayrılan önekle türetilmiş “umhängen” fiilleri ile verilmiştir. “su almak (lecken, eindringen; Wasser holen, versehen mit; die Flüssigkeit entfernen; Verfall beginnen), kokusunu almak (riechen; wittern, Wind von etw. bekommen), örtmek, koymak (sich überwerfen, über die Schultern legen, umhängen), kısaltmak, daraltmak (kürzen, verkürzen, kürzer machen)” anlam özellikleri ve onları karşılayan fiillerde de biçimsel farklılıklar görülür.

Biçimce “almak” ile aynı özellikleri taşıyan “nehmen, holen, bekommen ve erhalten” fiilleri düzanlamda benzer özellikler taşır. Ancak kullanım alanı yönünden farklılıkların olduğu görülmüştür. “nehmen” düzanlamda eliyle bir şeyi kavrayıp almak/çıkarmak anlamı taşırken, “holen” bir yerden bir şeyi gidip alıp getirmek veya götürmek anlamını ifade eder. “bekommen ve erhalten” fiilleri Duden sözlükte eşanlamlı olarak ele alınmış, bazı kullanımlarda da birbirinin yerine kullanılmaktadır. Ancak aralarında ufak anlamsal farklılıkların olduğu söylenebilir. “bekommen” uzaklaştırma, zorla alma anlamları taşır ve günlük dilde kullanılır. “erhalten” kabul etme anlamı taşır, resmi ve yazışma dilinde daha sık kullanılır. Görüldüğü üzere ilgili fiiller anlamsal, biçimsel ve kullanımsal yönlerden birbirlerinden ayrılmaktadır.

Esas fiil biçiminde kullanılan “almak” fiilinin bazı anlam özelliklerinin Almancada birden fazla fiillerle karşılandığı tespit edilmiştir. “almak” fiilinin anlam özelliklerinden biri olan “Yerini/yönünü değiştirmek, çekmek (sandalye, masa vb.), kaldırmak” anlamına karşılık Almancada “heranrücken, stellen ve schieben” fiilleri kullanılabilir. Üç fiil de farklı yönlerden fiilin anlamına işaret eder. “heranrücken” bir nesneyi bir kimseye doğru yaklaştırmak, “stellen” bir nesneyi belli bir yere koymak, “schieben” bir nesneyi başka bir yere iterek hareket ettirme anlamı taşır.

“Alıntılar, aktarmak” anlam özelliğini karşılayan “umfüllen, umschütten, umleiten, zitieren, entlehen, in ein anderes Gefängnis überstellen” fiilleri için de aynı ayırmadan söz etmek mümkündür. “umfüllen ve umschütten” akarsu, su gibi akışkan nesnelerin başka bir yere aktarılması anlamında kullanılır. “umleiten” tren, otobüs veya trafiği başka bir yöne yönlendirmek anlamında kullanılır. “zitieren” alıntı yapmak; “entlehen” ödünçlemek, “überstellen” tutukluların başka bir yere aktarılması anlamlarında kullanılır.

Anadili ve amaç dildeki fiillerde anlam çeşitliliğinin oluşmasında biçimbilgisel oluşumların da önemli etkisi olmuştur. “almak” fiiline eklenen “-dır-, -n-, -ış-” ekleri gerek fiilin çatı değişimi gerekse fiilden fiil türetmesiyle anlam değişiklikleri oluşturmuştur. Birleşik fiil oluşturulurken “almak” yardımcı fiil görevi üstlenir ve bir veya birden fazla adla birleşir. Çalışmada “almak” ile oluşturulan birleşik fiiller üzerinde durulmuştur. İlgili fiil düz anlamından sıyrılarak birlikte kullanıldığı adla birlikte yeni bir anlam taşımaya başlar. Birleşik fiilde yer alan ad anlam yükleme görevine sahiptir.

Almancada önek ve soneklerin fiillere yeni anlamlar yüklemede önemli bir işlevi vardır. Çalışma konusu olan fiilin Almanca karşılıklarında da önekli fiillerin sıkça kullanıldığı görülmektedir. Anlam yüklemede öneklerin önemli rol oynadığı görülmüştür. Özellikle “ab-, be-, ein-, ent-, er-, um- ve ver-” önekli fiiller kullanılmıştır. Almancada iki biçimde birleşik fiil oluşturulur: ad ve fiil birleşimiyle oluşan (Antwort bekommen, Auftrag erhalten, Ernst nehmen vb.) ve ilgeç-ad ve fiil (in Haft nehmen, in Brand geraten, unter Quarantäne stellen vb.) birleşimiyle oluşan birleşik fiiller.

Türkçede deyimisel anlama sahip birleşik fiillerin bir kısmı Almancada basit ve türemiş fiillerle bir kısmı ise birleşik fiillerle karşılanır. “Alaya almak” deyimini biçimce birleşik fiildir. Almanca bu anlamı “jmdn. verspotten ve durch den Kakao ziehen” karşılar. “jmdn. verspotten” “ver-” önekiyle türetilmiş yapıda bir fiildir. “durch den Kakao ziehen” ilgeç-ad ve fiil birleşiminden oluşan birleşik yapıda bir fiildir. “Ateş almak” deyimini karşılayan “Feuer fangen, sich entzünden, in Brand geraten, losgehen, sich aufregen ve sich beeilen” incelendiğinde biçimce farklı

fiillerden oluştuğu görülüyor. “Feuer fangen” ad ve fiil birleşiminden oluşan birleşik fiil, “in Brand geraten” ilgeç, ad ve fiil birleşiminden oluşan birleşik fiil, “losgehen” “los- önekiyle türetilmiş fiil, “sich aufregen, sich beeilen ve sich entzünden” “auf-, be- ve ent-“ önekleriyle türetilmiş dönüşlü fiil özelliğine sahiptir. “Not almak, ele almak, gönül almak, göz almak, öne almak, örnek almak, sonuç almak, su almak, yanına almak, yer almak, yol almak” deyimlerinin Almanca karşılıklarında da aynı biçimsel farklılık bulunmaktadır.

Sonuç olarak Türkçede “almak” fiilinin hem esas fiil hem de yardımcı fiil olarak işlevi olduğu, esas fiil olarak çok fazla anlam özelliği taşıdığı, bu özelliklerin biçimsel açıdan anlaşılmasının olanaksız olduğu, ancak kullanım bağlamında anlam farklılıklarının görülebildiği, yardımcı fiil olarak adlarla birleşmek suretiyle birleşik fiiller ya da deyimler oluşturabildiği görülmüştür. Almak fiilinin anlamı cümle, söz grubu ya da metnin bağlamında ortaya çıkmaktadır. Anadili konuşucuları bu anlamları hemen çözümlerken, Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin daha çok çaba göstermeleri gerekmektedir. Aynı şekilde yabancı dil öğrenen Türkler için de “almak” fiilinin amaç dildeki karşılıklarını bulmak zorluk çıkarmaktadır. Bu çalışmada Türkçede çokanlamlı “almak” fiili ve bu fiilin anlam özelliklerini karşılayan Almancadaki fiiller arasındaki anlamsal benzerlikler ve farklılıklar karşılaştırmalı olarak tespit edilmiştir. Benzerlik ve farklılıkların oluşmasında biçimbilgisel, anlamsal ve kullanımsal etkenlerin önemli rol oynadığı görülmüştür. Türkçede fiile yüklenen anlamlar ancak bağlamdan çıkarılırken, Almancada her bir anlam özelliği için farklı bir önek kullanıldığı görülmektedir. Karşılaştırdığımız bu iki dilin çokanlamlılığı ele alma biçimlerinde farklılıklar bulunmaktadır. Türkçeyi ve Almancayı yabancı dil olarak öğrenenlerin dillerin çokanlamlılığına ilişkin bu farklı özelliklerini dikkate almaları gerekir. Böylece çokanlamlılık aşılamayacak bir engel olmaktan çıkacaktır.

KAYNAKÇA

- Akerson, Fatma E. (1997). *Anlam Çeviri Karşılaştırma Bizim Dilimizden Öteki Dile - Öteki Dilden Bizim Dilimize (2. Baskı)*. İstanbul: ABC Kitapevi Yayın ve Dağıtım A.Ş.
- Aksan, Doğan (1978). *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi (Ana Çizgileriyle) (2.Basım)*. Ankara: Erol Ofset Matbaacılık.
- Aksan, Doğan (2006). *Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi (4. Basım)*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksoy, Ömer A. (2015). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü (1. Cilt)*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.
- Aksoy, Ömer A. (2015). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü (2. Cilt)*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.
- Aktaş, Ayfer (2004). *Die Semantik der Deutschen Partikelverben sowie die Semantik und die Morphologie der von diesen abgeleiteten Substantiva*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aktaş, Ayfer (2005). *Die Semantik der deverbale be- Verben*. Zeitschrift der Germanisten Rumäniens, 209-220.
- Ayverdi, İlhan (2006). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük (1. Cilt)*. İstanbul: Kubbealtı.
- Banguoğlu, Tahsin (2011). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bilgin, Muhittin (2006). *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz (2. Baskı)*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Brinkmann, Hennig (1962). *Die Deutsche Sprache Gestalt und Leistung*. Düsseldorf: Padagogischer Verlag Schwann.
- Bußmann, Hadumod (2002). *Lexikon der Sprachwissenschaft (3.Genişletilmiş Basım)*. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag.

- Çakır, Mustafa (1993). *Semantik der deutschen Gegenwartssprache*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını. No. 682-Eğitim Fakültesi Yayını. No. 33.
- Demir, Sema A. (2016). *Görünüş Kategorisi Türkmençe Örneği (2. Baskı)*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Dilâçar, Agop (1973-1974). Türk Dilinde "Kılınış"la "Görünüş" ve Dilbilgisi Kitaplarımız . *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 159-171.
- Drügh, Heinz, Komfort Hein, Susanne, Kraß, Andreas, Meier, Cécile, Rohowski, Gabriele, Seidel, Robert, et al. (2012). *Germanistik Sprachwissenschaft, Literaturwissenschaft, Schlüsselkompetenzen*. Stuttgart: J.B. Metzler Verlag.
- Duden, (2009). *Die Grammatik unentbehrlich für richtiges Deutsch (8. Basım)*. Mannheim: DUDEN Verlag.
- Duden, (2015). *Deutsches Universalwörterbuch-Das umfassende Beudeutungswörterbuch der Deutschen Gegenwartssprache- (8. Basım)*. Berlin: DUDEN Verlag.
- Dürr, MichaelveSchlobinski, Peter (2006). *Deskriptive Linguistik Grundlagen und Methoden (genişletilmiş 3. basım)*. Göttingen: Vandenhoeck&Ruprecht GmbH&Co Verlag.
- Ediskun, Haydar (2017). *Yeni Türk Dilbilgisi (13. Basım)*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Egro, Genciana A. (2009). *Dünyada ve Türkiye' de Anlam ve Kelime Değişmelerine İlişkin Araştırmalar Münasebetiyle*. Turkish Studies (4/3 Spring), 841-870.
- Engel, Ulrich (1996). *Deutsche Grammatik (3. düzeltilmiş Basım)*. Heidelberg: Julius Groos Verlag.
- Erdem, Mevlüt (2016). *Türkçede Fiiller ve Sınıflandırma Sorunları*. Turkish Studies, 185-200.
- Ergin, Muharrem (2009). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayın Tanıtım.

- Ernst, Peter (2011). *Germanistische Sprachwissenschaft (2. Basım)*. Wien: Facultas Verlag.
- Filizok, Rıza (2001). *Anlam Analizine Giriş*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Graefen, Gabriele, ve Liedke, Martina (2012). *Germanistische Sprachwissenschaft-Deutschals Erst-, Zweit- oder Fremdsprache (2. Baskı)*. Tübingen : A. Fracncke Verlag.
- Grünberg, Teo (1999). *Anlama, Belirsizlik ve Çok-anlamlılık*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Guiraud, Pierre (1999). *Dilbilim-Anlambilim*. (B. VARDAR, Çev.) İstanbul: Multilingual Yayınevi.
- Gündoğdu, Mehmet (1989). *Die Wiedergabe des hochpolysemen Verbs "nehmen" und seiner Zusammensetzungen mit den Präfixen im Türkischen*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Hazar, Mehmet ve Tarhan, Osman (2013). *Türkçe Anlam Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.
- Hazar, Mehmet (2014). *Türkçe (Sözcük) Anlam Bilimi-I*. Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.
- Hazar, Mehmet (2013). *Türkiye Türkçesindeki Anlam Bilimi Bibliyografyası*. TÜRÜK Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, 2, 137-173.
- Helbig, Gerhard, veBuscha, Joachim (1999). *Deutsche Grammatik EinHandbuch für den Ausländerunterricht*(19.Basım). Leipzig: Langenscheidt Enzyklopädie Verlag.
- Hellinger, Marlis (1977). *Kontrastive Grammatik Deutsch/Englisch*. Tübingen: Niemeyer.

- Hengirmen, Mehmet (2009). *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü (3. Basım)*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Hengirmen, Mehmet (2015). *Türkçe Dilbilgisi (22. Basım)*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Hufeisen, Britta, ve Neuner, Gerd (1999). *Angewandte Linguistik für den fremdsprachlichen Deutschunterricht: eine Einführung*. Berlin: Langenscheidt.
- İmer, Kamile, Kocaman, Ahmet, ve Özsoy, Sumru A. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Johanson, Lars (1971). *Aspekt im Türkischen: Vorstudien zu einer Beschreibung des türkeitürkischen Aspektsystem*. Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Turcica Upsaliensia, 1. Almqvist & Wiksell, Stockholm.
- Johanson, Lars (2000). *Viewpoint operators in European languages*. Dahl, Östen (ed.), *Tense and aspect in the languages of Europe*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter, 27-187.
- Johanson, Lars (2016). *Türkçede Görünüş* (N. Demir, Çev.). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Karaağaç, Günay (2013). *Anlam (Anlam Bilimi ve İletişim)*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karadoğan, Ahmet (2009). *Türkiye Türkçesinde Kılınış*. Ankara: Divan Kitap.
- Kıran, Zeynel, ve Kıran, Eziler A. (2000). *Dilbilime Giriş (Dilbilgisinden Dilbilime) (4. Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Koç, Nurettin (1992). *Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Knobloch, Johann (1961). *Sprachwissenschaftliches Wörterbuch (1. Cilt)*. Heidelberg: Winter.

- Korkmaz, Zeynep (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi (4. Baskı)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (2017). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü (5.Basım)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Lindner, Katrin (2014). *Einführung in die Germanistische Linguistik*. Münih: C. H. Beck oHG.
- Mungan, Güler (1986). *Die Semantische Interaktion Zwischen Dem Präfigierenden Verbusatz Und Dem Simplex Bei Deutschen Partikel- Und Präfixverb*. Frankfurt: Peter Lang Verlag.
- Mungan, Güler (1993). *Eine semantische Untersuchung über die Deutschen auf Verben und ihre Wiedergabe im Türkischen*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 235-255.
- Ogden, Charles Kayve Richards, Ivor Armstrong (1936). *The Meaning of Meaning*, London.
- Özkırımlı, Atilla (2007). *Türk Dili Dil ve Anlatım (4. Baskı)*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Öztürk, Deniz (2008). *Türkiye Türkçesinde Anlamca Kaynaşmış -Deyimleşmiş Birleşik Fiiller*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Palmer, Robert F. (2001). *Semantik Yeni Bir Anlambilim Projesi*. (R. Ertürk, Çev.) Ankara: Avrasya Yayıncılık.
- Pelz, Heidrun (2013). *Linguistik eine Einführung (11. Basım)*. Hamburg: Hoffmann und Campe Verlag.
- Püsküllüoğlu, Ali (2004). *Türkçe Sözlük (1. Cilt) (8. Baskı)*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Römer, Christine ve Matzke Brigitte (2003). *Lexikologie des Deutschen: eine Einführung*. Tübingen: Narr Studienbücher.

- Saussure, Ferdinand de (2001). *Grundfragen der Allgemeinen Sprachwissenschaft* (3. Baskı) (Çeviren: Hermann LOMMEL). Berlin: Walter de Gruyter.
- Schwarz, MonikaveChur, Jeannette (2001). *Semantik-Ein Arbeitsbuch* (3. Basım). Tübingen: Günter Narr Verlag.
- Tekin, Özlem (2012). *Grundlagen der Kontrastiven Linguistik in Theorie und Praxis*. Tübingen: Stauffenburg Verlag.
- TDK (1998). *Türkçe Sözlük, 1-2 Cilt*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Türkoğlu, Sevda (1991). *Versuch einer Kontrastiven Bedeutungs Analyse der Verben "Wissen", "Kennen" und "Lernen"*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Steuerwald, Karl (2008). *Türkçe-Almanca Sözlük* (2. Baskı). İstanbul: ABC Yayınevi.
- Steuerwald, Karl (1984). *Almanca-Türkçe Sözlük* (2. Baskı). İstanbul: ABC Yayınevi.
- Uğur, Nizamettin (2007). *Anlambilim Sözcüğün Anlam Açılımı*. İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Uğur, Nizamettin (2014). *Anlamın Bulanık Sularında Düzanlam, Yananlam, Düzdeğişmece, Eğretileme ...* Ankara: Kurgu Kültür Merkezi Yayınları.
- Uğurlu, Mustafa (2003). Türkiye Türkçesinde "Bakış" ("Aspektotempora"). *Türkbilig*, 124-133.
- Ullmann, Stephen (1967). *Grundzüge der Semantik: die Bedeutung in sprachwissenschaftlicher Sicht*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Uslu, Zeki (2008). *Einführung in die Linguistik. Ein Lehrbuch für Studierende*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Yayını.

- Uslu, Zeki (2016). *Türkçe-Almanca Karşılaştırmalı Temel Dilbilgisi. Grundriss der türkisch-deutschen Kontrastiven Grammatik (Genişletilmiş 2. Baskı)*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Uslu, Zekive Habacı, Huriye (2018). *Almancada Önekli Fiiller: "Ein" Öneki Örneğinde Bir İnceleme*. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 77-91.
- Ülkü, Vural (1980). *Affixale Wortbildung Im Deutschen Und Türkischen. Ein Beitrag Zur Deutsch-Türkischen Kontrastiven Grammatik*. Ankara: Dil Ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Ülkü, Vural (1993). *Almanca-Türkçe Sözlük (1. – 2. Cilt)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ülkü, Vural (2013). *BüyükTürkçe - Almanca Sözlük*. Ankara: İnkılâp Yayınları.
- Vardar, Berke (2007). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü (2. Baskı)*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Vater, Heinz (2002). *Einführung in die Sprachwissenschaft (4. Basım)*. Münih: Wilhelm Fink Verlag.
- Volmert, Johannes (2000). *Grundkurs Sprachwissenschaft-Eine Einführung in die Sprachwissenschaft für Lehramtsstudiengänge (4. Basım)*. Münih: Wilhem Fink Verlag.
- Wahrig-Burfeind, Renate (2011). *Wahrig-Deutsches Wörterbuch: mit einem Lexikon der Sprachlehre (9. Baskı)*. Gütersloh/Münih: Wissenmedia in der inmedia.

İNTERNET KAYNAKLARI:

- Ballmer, Thomas T. veBrennenstuhl, Waldraud (1986). *Deutsche Verben: Eine sprachanalytische Untersuchung des Deutschen Verbwortschatzes*. Tübingen: Gunter Narr Verlag. Erişim Tarihi: 18.06.2018, https://books.google.com.tr/books?id=V7lixLa76D8C&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm, Erstbearbeitung (1854-1960), digitalisierte Version im Digitalen Wörterbuch der deutschen Sprache. Erişim Tarihi: 04.11.2018 www.dwds.de

Duden (2018). *Online Deutsches Wörterbuch*. Erişim Tarihi: 16.07.2018, <https://www.duden.de/>

Lehmann, Christian (2018). *Semasiologie der paradigmatischen lexikalischen Relationen*. Erişim Tarihi: 12.04.2018, https://www.christianlehmann.eu/ling/lg_system/sem/index.html?
https://www.christianlehmann.eu/ling/lg_system/sem/semasiolog_lexikal_relation.php

Löbner, Sebastian (2015). *Semantik: Eine Einführung (2. Basım)*. Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co. Erişim Tarihi: 10.05.2018, https://books.google.com.tr/books?id=UZ2lCQAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=Semantik:+Eine+Einf%C3%BChrung&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwjC49vPhu_dAhVMYVAKHXdNAakQ6wEIKTAA#v=onepage&q=Semantik%3A%20Eine%20Einf%C3%BChrung&f=false

TDK (2009). *İnternet Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. Erişim Tarihi: 16.07.2018 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri

TDK (1948). *İnternet Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğü*. Erişim Tarihi: 16.04.2018 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5bb67f6b087537.68607806

Medienwerkstatt Mühlacker Verlagsges. mbH. (2004-2019) https://www.medienwerkstatt-online.de/lws_wissen/vorlagen/showcard.php?id=10745&edit=0

Zifonun, Gisela; Hoffmann, Ludger; Strecker, Bruno vd. (1997). *Grammatik der deutschen Sprache (3. Cilt)*. Berlin: Walter de Gruyter. Erişim Tarihi:

4.11.2018

https://books.google.com.tr/books?id=yMg4T_vceI0C&pg=PA1829&lpg=PA1829&dq=bekommen+erhalten+unterschied&source=bl&ots=AiQaOHHhf7&sig=q4JRCD2dKvpJxDWhvelPcC2pRQA&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwjy29jhz7reAhXGzaQKHTFxAUwQ6AEwBXoECAAQAQ#v=onepage&q=bekommen%20erhalten%20unterschied&f=false

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı Soyadı : Huriye ESER
 Doğum Tarihi : 26.05.1991
 Adres :Huzurevleri Mh. Çukurova/Adana
 E-Mail :huriye.habaci@hotmail.com

Eğitim Bilgileri:

Lise : 2005-2009 Ilgın Şehit Selam Kemer Anadolu Lisesi
 Lisans :2009-2014Gazi ÜniversitesiAlmanca Öğretmenliği
 Yüksek Lisans : 2015-2019Selçuk ÜniversitesiAlman Dili ve Edebiyatı

Burslar:

İleri düzeyde üniversite öğrencileri için üniversite yaz kursu bursları
 - DAAD (05.08.2013 – 28.08.2013)

Katıldığı Kurslar/Seminerler

-Studienbegleitendes DaF-Seminar, Goethe Institut (23.10.2013 – 21.05.2014)
 -Internationaler Sommerkurs für deutsche Sprache und Kultur, Münster, Deutschland (05.08.2013 – 28.08.2013)
 Sertifikalar:
 -Studienbegleitendes DaF Zertifikat, Goethe Institut (21.05.2014)

Bilimsel Yayın:

-USLU, Z. / Habacı, H. (2018). Almancada Önekli Fiiller: "Ein" Öneki
 Örneğinde Bir İnceleme. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal
 Bilimler Enstitüsü Dergisi*. s.77-91